

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE DEMOKRASİ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’DE SOSYAL MEDYA**

Esra İNCE ÖZER

Yüksek Lisans Tezi

ANKARA-2016

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECELİK ANABİLİM DALI**

**İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE DEMOKRASİ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’DE SOSYAL MEDYA**

Yüksek Lisans Tezi

Esra İNCE ÖZER

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Bedriye POYRAZ**

ANKARA-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE DEMOKRASİ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE'DE SOSYAL MEDYA

Yüksek Lisans Tezi

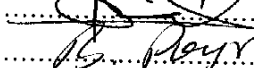
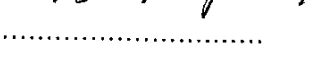
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bedriye POYRAZ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Bülent Şenel
Prof. Dr. Nuran Terceli
Prof. Dr. Bedriye Poyraz

İmzası

Tez Sınav Tarihi...11.08.2016

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

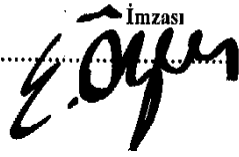
Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (11/08/2016)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Esra İNCE ÖZER

İmzası

ÖNSÖZ

Tarih, özgürlükleri uğruna çabalayanların hikâyeleri ile doludur. Bizi biz yapan düşüncelerimizin ifade bulması, özgür olmamızın ön koşullarındandır. Bu ifadelerimizin paylaşılacağı nice mecralar varken ve bu mecralar artarken onları prangalamak zorunda kalmamalıyız. Bu tez, ifadeleri yüzünden özgürlüklerinden olan ve ifadelerini özgürce açıklayamayanlara ithafen yazılmıştır. İfade özgürlüğünün önemini ortaya koymaya çalışmakla birlikte günümüz teknolojik gelişmeleri ile ortaya çıkan sosyal medyanın, demokrasi ve ifade özgürlüğü ile bağlantılı olanakları ve sınırlılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma süreci bana, tarih boyu süren özgürlük mücadelesindeki engellerin aşılamadığını gösterse de 21.yy toplumsal ve teknolojik gelişmelerinin düşüncelerimizi özgürce ifade etmemize sağlayacağı desteği umutla bekliyoruz.

Bu çalışmanın her aşamasında, bilgi ve tecrübesiyle değerli katkılarda bulunan ve her anlamda yol gösteren danışman hocam sayın Prof. Dr. Bedriye Poyraz'a, süreç boyunca yanımda olan aileme, yardımı ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşime sonsuz teşekkürler...

Esra İNCE ÖZER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR DİZİSİ	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM VE KÖKEN OLARAK İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE TARTIŞMALAR

1.1. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ ÜZERİNE TARTIŞMALAR.....	11
1.1.1 Liberal Yaklaşımın İfade Özgürlüğü Anlayışı.....	11
1.1.2. Eleştirel Yaklaşımın İfade Özgürlüğü Anlayışı	17
1.2. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE AVRUPA'DAKİ DÜZENLEMELER	22
1.2.1. Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde İfade Özgürlüğü ...	25
1.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü	26
1.3. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYA NEDİR? YENİ MEDYA NEDİR? ONTOLOJİSİ, TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

2.1. SOSYAL MEDYAYA ONTOLOJİK BİR BAKIŞ.....	35
2.2. SOSYAL MEDYA TANIMLARI	38
2.3. YENİ MEDYA KAVRAMI, TANIMLAR, TARTIŞMALAR.....	41
2.4. YENİ OLAN MEDYANIN FARKLARI; SOSYAL MEDYANIN ÖZELLİKLERİ	47
2.5. DEMOKRASİ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ EKSENİNDE FARKLI YAKLAŞIMLARDA SOSYAL MEDYA: OLANAKLARI, SINIRLILIKLARI VE TEHDİTLERİ	53
2.5.1. Liberal Yaklaşımında Sosyal Medya	53
2.5.2. Eleştirel Yaklaşımında Sosyal Medya.....	65
2.5.3.Üçüncü Yolcular ve Castells İçin Sosyal Medya	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DEMOKRASİ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE SOSYAL
MEDYA

3.1. ARAŞTIRMANIN GENEL HATLARI	80
Şekil. 3.1. TİB Tarafından Engellenen Sayfa Sayısının Yıllara Göre İstatistiği	81
Şekil 3.2. Türkiye’deki İnternet Kullanıcı Sayısının Yıllara Göre Durumu	82
3.4. BİRİNCİ ARAŞTIRMA EVRESİ VE BULGULARI	86
Şekil 3.3. Meslek Gruplarına Göre Hakkında Sosyal Medya Paylaşımları Nedeniyle İşlem Başlatılan Kişilerin Sayısı	88
Şekil 3.4. Paylaşımında Bulunan Kişilere İsnat Edilen Suçların Türüne Göre Oranları	89
Şekil 3.5. Sosyal Medya Paylaşımı Nedeniyle Uygulanan Yaptırımların Dağılımı ..	91
Şekil 3.6. 199 Vakanın Yıllara Göre Dağılımı	92
3.5. İKİNCİ ARAŞTIRMA EVRESİ VE BULGULARI	94
Şekil 3.7. 50 Kamu Çalışanının Paylaşım İçeriği Türüne Göre Toplam Paylaşım Sayıları	95
Şekil 3.8. Kamu Çalışanlarının Politik ve Siyasi İktidara Yönelik Eleştirel Paylaşımında Bulunma Şekilleri-Retweet mi, Kendi Paylaşımları mı?	97
Şekil 3.9. 50 Özel Sektör Çalışanlarının Türüne Göre Toplam Paylaşım Sayıları	98
Şekil 3.10. Özel Sektör Çalışanlarının Politik ve Siyasi İktidara Yönelik Eleştirel Paylaşımında Bulunma Şekilleri-Retweet mi, Kendi Paylaşımları mı?	100
Şekil 3.11. 100 Kişinin İçeriklerine Göre Paylaşım Sayılarının Dağılımı	101
3.6. ÜÇÜNCÜ ARAŞTIRMA EVRESİ VE BULGULARI	105
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	118
ÖZET	130
ABSTRACT	131
EKLER	132
Ek 1 : Ocak 2011-Mart 2016 Arası Sosyal Medyada Yaptığı Paylaşım Nedeniyle Hakkında İşlem Başlatılan Kişilerin Bilgilerine Ait Tablo	132

EK 2 : Mart-Nisan-Mayıs 2016’da Facebook Üzerinde Paylaşım Yapan Özel Sektör ve Kamu Çalışanı Kişilerin Paylaşım Türleri ve Sayılarına Ait Tablo.....	146
Ek 3 : Görüşme Soruları	154

KISALTMALAR DİZİSİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADSL	: Asymmetric Digital Subscriber Line- Asimetrik Sayısal Abone Hattı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DSP	: Demokratik Sol Parti
E	: Erkek
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HK.	: Hakkında
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
K	: Kadın
RW	: Retweet
TİB	: Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WWW	: World Wide Web-Dünya Çapında İnternet

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3. 1. 2011-2016 İlk Çeyreği Arası Sosyal Medyada Yaptığı Paylaşım Nedeniyle Hakkında İşlem Başlatılan Kişiler	132
Tablo 3. 2. Mart-Nisan-Mayıs 2016'da Facebook Üzerinde Paylaşım Yapan Özel Sektör ve Kamu Çalışanı Kişilerin Paylaşım Türleri ve Sayıları	146

GİRİŞ

İletişim, toplumsal hayat içinde vazgeçilmez bir unsurdur. Bireylerin, ihtiyaçlarını karşılamak için birbiriyle iletişim halinde olmaları ise zorunludur. Gün geçtikçe kişilerin iletişim alanları genişlemekte ve iletişim biçimleri de farklılaşmaktadır. Yüz yüze, kişilerarası iletişimin yanı sıra teknolojik gelişmelere paralel kitle iletişimi, farklı bir bilgi aktarım yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde ise bunlarla birlikte zaman ve mekân sıkışmasından sıyrılmış, sosyal medya iletişimi ortaya çıkmıştır. Sosyal medyaya zemin oluşturan internet teknolojisi, aynı zamanda enformasyon toplumunu da ortaya çıkarmıştır. Bu iletişim ortamının oluşumunda hem internet teknolojisinin hem de sosyal medyanın özellikleri önemli gösterilmiştir. Bu özellikler, bir yarıyla geleneksel medyadan farklı oluşu; diğer yarıyla demokrasi ve özgürlüklere daha geniş imkân tanınmasıyla karakterize edilmiştir. Bunlar hızlı olma, etkileşimsellik, katılımsallık, çeşitlilik, hiper-metinsellik gibi anındalığı ve karşılıklılığı besleyen nitelikte özelliklerdir. Web 2.0 altyapılı sosyal medyanın var ettiği iletişim ortamı, sadece kişilerin iletişim biçimlerini etkilemekle kalmayıp, kurumların, şirketlerin, siyasilere ve hatta devletlerin de kullanımlarını etkilemiştir. Bu kullanımlar her kişi ve kurum için farklı amaçlar içermekle birlikte; demokrasi, şeffaflık, kamusal alan yaratma, eşitlik gibi kavramlarla anılmaya başlamıştır.

Sosyal medyanın bu kavramların içini nasıl doldurduğu liberal perspektifli farklı çalışmalarca sunulmuştur. Genel itibariyle çalışmalarda, demokrasi ve ifade özgürlüğünün sosyal medyanın özellikleri ve imkânları ile daha güçlü bir hale evrilip; küresel ölçekte olanaklar tanıdığı düşüncesi etrafında tartışıldığı

görülmektedir. Ancak hem kişilerin hem de kurumların, şirketlerin, siyasilerin ve hatta devletlerin sosyal medya ve internet teknolojisini demokratik katılımı artırıcı ve ifade özgürlüğü alanını genişletici amaçlar doğrultusunda kullanmadığı, eleştirel yaklaşımın temel argümanları etrafında tartışılmaya değerdir. Sosyal medyanın ideolojik işlevi ve farklı amaçlar doğrultusunda kullanımını, bireylerin hakları etrafında sorgulamayı gerekli kılmaktadır. Sosyal medyada sermaye birikiminin baskın biçimleri bulunmaktadır. Eleştirel teoriye göre, İnternetin kapitalist yapının bir çıktısı olarak emek sömürüsü ve kar mekanizması etrafında işleyen bir sistemdir (Hall ve Stahl, 2014). Sadece kapitalist amaçlar doğrultusunda değil; iktidar ve güç ile bağlantılı bir denetim ve gözetim mekanizması olarak da işlev gösteren sosyal medya, bu haliyle hem kısıtlayıcı hem de sömürgeci bir işleve sahiptir. Bu noktada, kapitalist sistemde üretim araçlarına sahip olanlara ve ekonomik güce sahip olanlara hizmet eden sosyal medya, aynı zamanda iktidarlara da güç ve politikalarını pekiştirici mekanizmalar sunmaktadır. İktidar, *“bir veya birden fazla kişinin, toplumsal bir eylemdeki, o eyleme katılım gösteren başkalarının direnişine rağmen kendi iradesinin farkına varma olanağı* (Weber 1978); *“kolektif hedeflerin gerçekleşmesi, baskı araçları, güç ve statü simgeleri, karar verici otoriteler, dezavantajlar, tanım gücü, karşı güç, örgütlenme ve meşrulaştırma ile ilgilidir”* (Habermas, 1984). Hedef ve istekleri doğrultusunda baskı araçlarını başkalarına karşı kullanabilen (Fuchs, 2016) iktidar, gücün, paranın, karar verici mekanizmaların, kapasitenin, kontrol mekanizmalarının asimetrik şekilde elinde olması nedeniyle, denetim, otorite, baskı, iktidarı pekiştirme, karşı olanı sindirme amaçlı kullanılabilir. Castells’in diyalektik olarak işaret ettiği İnternet ortamında, özgürlüğün metalaştırılması ve küresel erişim ağlarının insanları, reklam olarak satması

sonuçlarına paralel; insanların siber mekânda şirketlere ya da yönetimlerin iktidarlarına meydan okuma, otoritelerini kırma ve zayıflatma sonuçları da vardır (2009: 421). Ancak bu durum, toplumsal demokrasi düzeyine, siyasi kültüre göre değişiklik gösterebileceği gibi, dijital gözetimi elinde bulunduran iktidara karşı kişi hak ve özgürlüklerini denetim altına alabilmektedir. Dolayısıyla İnternetin ve sosyal medyanın imkânları doğrultusunda nispeten bir potansiyele sahip olduğunu (Fuchs, 2016:110) söylemek gerekir. Bu haliyle, sosyal medyanın demokratik katılım ve ifade özgürlüğü etrafında iktidar ve baskı araçlarına karşı, gücünü verili kabul etmek yerine, potansiyel olarak değerlendirmek ve tehditlerini görmek gerekmektedir.

Tüm bu tartışmalar göz önünde bulundurularak, sosyal medyanın demokratik bir ortam sağladığı ve ifade özgürlüğü alanını genişlettiği, söylenebilir mi? Teknoloji ve sosyal medya, özellikleri itibariyle farklı bir sömürü ve baskı ortamı oluşturarak anti demokratik ve kısıtlayıcı uygulamalara mı hizmet etmektedir? Bu soruların cevabını aramak üzere, elinizde bulunan bu çalışma, üç aşamalı bir araştırmanın verilerini sunmaktadır. Bunun cevabını aramadan önce, çalışma birinci bölümünde; “ifade özgürlüğünün” felsefi ve tarihsel kökenlerini ortaya koyarak farklı yaklaşımların tanımlarına bakılmaktadır. Bu tanımlar etrafında, ifade özgürlüğünden söz etmek için hangi saiklere ihtiyaç olduğu görülmek istenmektedir. Daha sonra ifade özgürlüğünün Avrupa ve Amerika’daki gelişimine ve konumuna bakılmıştır. Bu, farklı “demokratik” coğrafyaların sistemlerinde ifade özgürlüğü algısını ve sınırlarını, düzenlemeler bağlamında ortaya koymaktadır.

İkinci bölümde ise, sosyal medyanın ne olduğuna dair tanımlamalar yapılmakta ve özellikleri sunulmaktadır. Bu özellikler, sosyal medyanın demokrasi ve ifade özgürlüğü ile ilişkisine giden bir çizgide sıralanmakta ve hem liberal

yaklaşım hem de eleştirel yaklaşım perspektiflerinden irdelenmektedir. Bu irdeleme, ona atfedilen özelliklerin demokratik katılım ve özgürlüklere mi, farklı amaçlara mı, hizmet ettiğini göstermek adına yapılmaktadır. Burada temel vurgu, sosyal medyaya atfedilen özelliklerin diyalektik bir yöntemle hem özgürlük hem de sömürü ve baskı aracı olarak varlık gösterebildiği üzerine yapılmaktadır.

Teknolojik gelişmeler ışığında ortaya çıkan sosyal medya, kendine özgü özellikleri ve hayatın farklı alanlarında artan kullanımıyla demokrasi ve ifade özgürlüğü üzerinden tartışmalara konu olmaktadır. Sosyal medya ortamının çeşitlilik, etkileşim, katılımsallık ve düşük maliyet özellikleri etrafında demokratik katılımcı bir kültür yarattığı; bu sayede ifade özgürlüğü alanını genişlettiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu düşüncelere karşın, sosyal medyanın zannedildiği kadar demokratik bir ortam oluşturmadığı; aksine siyasi ve ekonomik güçlerin amaçlarına hizmet eden ideolojik bir işleve sahip olduğu eleştirileri yükselmiştir.

Çalışmadaki araştırmanın temel sorunsalı, sosyal medyanın Türkiye’de ne ölçüde ifade özgürlüğü ve demokrasi mecrası olup olmadığı; *çalışmanın konusu ise*, toplumların siyasi, ideolojik, ekonomik, yönetsel yapılarına göre farklılıklar gösterebileceği savından hareketle, Türkiye’de sosyal medyanın, kullanıcıları için demokratik ve ifade özgürlüğü alanını genişleten bir ortam sunup sunmadığıdır. Sosyal medyanın, ifade özgürlüğü ve demokratik katılımı artıran bir alan olup olmadığı yönündeki tartışmalar üzerinden çalışmanın temel hipotezi de belirlenmiştir.

Çalışmanın amacı, Türkiye’de farklı meslek gruplarından ve çevrelerden kullanıcıların bulunduğu sosyal medya araçlarından yaygın olarak kullanılan Facebook ve Twitter’ın ifade özgürlüğü alanını genişletip genişletmediği; bu

bağlamda bir demokratik ortam yaratıp yaratmadığının hem nitel hem nicel yöntemlerle araştırılıp, tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın hipotezi; tezin ikinci bölümünde sosyal medyanın olanakları ve sınırlılıkları bağlamında ele alınan eleştirel yaklaşımın argümanları da dikkate alındığında, Türkiye’de sosyal medya demokratikleştirme ve ifade özgürlüğü alanını genişletme anlamında, düşünüldüğü kadar işlevsel bir konumda bulunmamaktadır. Bu anlamda işlevsel olmadığı gibi, yeni medya teknolojisi, öncesine nazaran, kişilerin, düşüncelerinin ve politik konumlarının tespit edilmesine, neden olmaktadır. Düşünce ve politik konumlarının tespiti hem gerçek hayatta hem sosyal medyada kişiler üzerinde tehdide, baskıya, cezaya, sansür ve oto sansüre yol açmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de siyasal iktidar sosyal medyayı bir gözetim ve denetim aracı olarak kullanmaktadır.

Araştırmanın sınırlılıkları: Çalışma, sosyal medyanın Türkiye özelinde, demokratik bir ortam oluşturup oluşturmadığı ve ifade özgürlüğü sağlayıp sağlamadığı konusunda durum tespiti yapmaya yöneliktir. Bu anlamda sosyal medya kullanıcılarının, paylaşımlarından dolayı maruz kaldığı olumsuz durumlar tespit edilmek üzere bir inceleme yapılmıştır. Bu inceleme basında yer alan, bağımsız kuruluş ve derneklerin raporlarında yer bulan, internet ortamında ve gündelik hayatta bilgisine ulaşılabilen kişiler ile sınırlı olmak zorunda kalmıştır. Bilmediğimiz, bilgi paylaşmak istemeyen ya da yaşadığının gizli kalmasını arzulayan kişilerin maruz kaldığı benzer durumlar araştırmaya alınamamıştır. Bu nedenle verilen sayısal veriler daha az olmamakla mutlak, daha çok olabilir.

Araştırmanın evreni ve örnekleme; çalışmanın amacı ve sınırlılıkları doğrultusunda, üç aşamalı bir araştırma yapılmış ve veriler toplanmıştır. İlk aşama da

Ocak 2011- Mart 2016 tarihleri arasında, Türkiye’de Facebook ve Twitter sosyal medya kullanıcıları araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın hipotezi doğrultusunda araştırma evreni içerisinde, paylaşımı nedeniyle hakkında işlem başlatılan (soruşturma açılan, gözaltına alınan, işten çıkartılan, para cezasına çarptırılan, disiplin cezası alan vb.) kişiler, örnekleme oluşturmaktadır.

Ocak 2011-Mart 2016 tarihleri arasında sosyal medya paylaşımı nedeniyle hakkında işlem başlatılan kişilerin araştırıldığı çalışmada bu yılların seçilme nedeni olarak iki temel gelişme gösterilebilir. İlki 2011 yılı sonrası Türkiye’de sosyal medya kullanıcı sayısının giderek artması; diğeri ise internet üzerindeki sitelerin ve sosyal medya hesaplarının engellenmesi, kapatılması gibi uygulamaların giderek fazlalaşmasıdır.

Araştırmanın ikinci aşaması için, 2016 yılı Mart-Nisan-Mayıs ayları Facebook paylaşımları araştırma evrenini oluşturmaktadır. Bu aylar içinde “herkese açık” profil hesabı olan 50 kamu çalışanı, 50 özel sektör çalışanı ve onların paylaşımları örnekleme oluşturmaktadır. Bu aşamada, kişilere paylaşımları nedeniyle farklı yaptırımlar uygulanmasının başka kullanıcıların paylaşımda bulunma davranışı üzerindeki etkisi ölçülmek istenmiştir. Bu yaptırımların kullanıcılar üzerinde bir korkuya yol açarak oto sansür uygulamasına gitmiş olmaları varsayımından hareketle paylaşımları incelenmiştir. Geçmiş yıllarda paylaşımları nedeniyle hakkında işlem başlatılan kişilerin varlığı, farklı meslek gruplarından kişilerin sosyal medya kullanım davranış ve pratikleri üzerinde ifade özgürlüğü açısından ne tür sonuçlar doğurduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın üçüncü aşaması, ikinci aşamadaki 100 kişinin “siyasi iktidarı eleştiren” paylaşımda bulunup bulunmaması sonucunu bir anlamda sınamak için 50

sosyal medya kullanıcısı ile görüşme yapılmıştır. Bu 50 kişinin 25'i özel sektör çalışanı, 25'i kamu çalışanı olarak seçilmiştir.

Araştırmanın yöntemi: Toplumsal farklılıklar da göz önüne alınarak sosyal medya ve onun teknolojik altyapısının Türkiye'de liberal yaklaşımın iddia ettiği şekilde, bir ifade özgürlüğü ve demokratik katılım alanı genişletmediği; aksine bir gözetim ve baskı alanı olarak oto sansüre yol açtığını, ortaya koymaya çalışmaktadır. Bunun için ise, Türkiye'de artan sosyal medya kullanımını, siyasi ve toplumsal olayları göz önünde bulundurarak bir araştırma alanı belirlenmiştir. Bu doğrultuda Ocak 2011- Mart 2016 arasında sosyal medya paylaşımı nedeniyle hakkında işlem başlatılan ve yaptırım uygulanan kişiler arasında, bilgisine ulaşılabilenler tespit edilmiştir. Bu dönemlerde paylaşımı yani ifadeleri nedeniyle hakkında soruşturma açılan, gözaltına alınan, işten çıkartılan, para cezası alan, disiplin cezası vb. alan kişilerden bilgisi kamuoyuyla paylaşılan ya da paylaşmakta sakınca bulmayanların verilerine erişilmiştir. Bu bilgiler, *paylaşım tarihleri, paylaşım içerikleri, iddia edilen suç ve karşılaşılan sonuç* şeklinde toparlanmıştır. Bu kategorileştirmenin nedeni, paylaşımlarının neden bir işleme konu olduğunun; nasıl bir sonuçla karşılaşıldığının hem nicel hem nitel sonuçlarının görülebilmesiydi. Araştırma sürecince, veriler gazetelerden, sosyal medyadan, haber sitelerinden, sendika dava dosyalarından, bağımsız kuruluşların raporlarından toplanmıştır. Bu verilerde, kimi zaman iddia edilen suçu teşkil eden paylaşım içeriğine, ilgili kanun maddesine, paylaşım yerinin Facebook ya da Twitter mı olduğuna, yer verilmediği için sunulamamıştır. Var olan veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve iddia edilen suçun türüne, kişinin mesleğine ve karşılaşılan sonuca göre nicel veriye dönüştürülmüştür.

İkinci aşamada, bir Facebook hesabından başlayarak kartopu yöntemiyle, herkese açık paylaşımlarda bulunan ve iş bilgilerini veren kişilerin üç aylık paylaşımlarına bakılmıştır. 100 kişinin 3 aylık paylaşımları “içerik analizi” yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bilgiler nicel verilere dönüştürülmüştür. Bu 100 kişinin yarısı kamu çalışanı diğer yarısı özel sektör çalışanıdır. Bunun nedeni hipotezin kamu çalışanları ve özel sektör çalışanları arasında siyasi gücün etki alanı da düşünülerek bir fark oluşturup oluşturmadığını görebilmektir. Elde edilen veriler eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılarak, *politik paylaşımlar- siyasi iktidara yönelik eleştirel paylaşımlar-kişisel paylaşımlar* olarak kategorileştirilmiştir. Bu vesile ile kişilerin ne kadar paylaşımda bulunduğu, bunların ne kadarının politik ne kadarının siyasi iktidarı eleştirel içerikte olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalıştıkları kurum itibari ile paylaşım davranışları ve türlerinde bir farklılık olup olmadığı tespit edilmiştir. Paylaşımlardan siyasi iktidara yönelik eleştirel paylaşımda bulunan kişilerin kendi düşünce paylaşımları mı yoksa başkalarının paylaşımlarını *retweet* yoluyla tekrar dolaşıma mı soktuklarına bakılmıştır. İnceleme de elde edilen bilgilerin, hipotezi destekler konumda olup olmadığını daha net ortaya koyabilmek için de 50 kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşülen kişilerden 25’i özel sektör çalışanı, 25’i ise kamu alanında çalışan kişilerden oluşmaktadır. Bu görüşmeler ile elde edilmek istenen sonuç şöyledir:

- Kişiler paylaşımda bulunurken politik içerikli paylaşımda bulunma davranışı gösterebiliyor mu?
- Politik içerikli paylaşımda bulunmuyorsa, bunun nedeni nedir?
- Politik içerikli davranışta bulunmama nedeni apolitik olmaları mı?

- Politik içerikli paylaşımda bulunmuyorsa, bunun nedeni bir korku ya da çekince mi?
- Paylaşımda bulunurken çekindikleri kimseler oluyor mu?

Bu görüşmeler ile bir önceki aşamada elde edilen sonuçların doğruluğu da test edilmek istenmiştir. Böylece varsayımlarımızı sınayabilecek temel verilere de ulaşabiliriz.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM VE KÖKEN OLARAK İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE TARTIŞMALAR

İfade özgürlüğünün ne olduğuna ya da ne olmadığına dair tanımları tarihi, felsefi ve hukuksal kökenlerinde ararken karşımıza farklı “ifade” ve “özgürlük” yaklaşımları çıkmaktadır. Kimi düşünürler ifade özgürlüğünü tanımlarken “ifade” nedir sorusunun cevabından yola çıkmakta; kimi düşünürler özgürlük nedir sorusuna cevap aramaktadır. İfade özgürlüğünün sağlıklı bir çerçevede kavranması adına “ifade ve özgürlük” tartışmalarına bakmak; ardından da ifade özgürlüğü tartışmalarını yapmak gerekmektedir. Bunu yaparken ifade özgürlüğüne dair açıklaması olsun olmasın “ifade” ve “özgürlük” tartışmaları yapan farklı düşünürlerin yürüttükleri tartışmalar kategorileştirerek sunulacaktır. Bunun ana sebeplerinden biri ifade özgürlüğünü, kavram olarak ele alsın almasın tarih boyunca düşünürlerin yürüttüğü her ‘özgürlük ve ifade’ tartışması içinde ‘ifade özgürlüğü’ ne değecek önemli saptama ve atıfların olmasıdır. Örneğin bu, Marx’ın özgürlük kavramasında “basın özgürlüğü”; Adorno’nun özgürlük kavramasında “sanat özgürlüğü”; Kant’ın özgürlük kavramasında “erdemli insan idesi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ifade özgürlüğünün gerekçeleri ve dayanakları ile ilgili tartışmacıların ve düşünürlerin farklı özgürlük saiklerine olan atıflarına da dikkat çekilecektir.

Liberal yaklaşımın birey ve eşitlik vurgularıyla yükselen özgürlük açıklamaları, 1600’lerden itibaren ifade özgürlüğünün ve onunla bağlantılı diğer özgürlüklerin tartışılmasına ivme kazandırmıştır. İfade özgürlüğü tartışmalarının

sıklıkla liberal yaklaşım içinde ve bu yaklaşımı takip eden düşünürler üzerinden yapılıyor olması eleştirel yaklaşımın ifade özgürlüğüne ve özgürlük anlayışına dair söylemlerinin göz ardı edilmesine yol açmamalıdır. Bu nedenle, ifade özgürlüğü kavramına olan bakışı açıklamak için öncelikle liberal yaklaşımın özgürlük ve ifade özgürlüğü anlayışını, ardından eleştirel yaklaşımın özgürlük ve ifade özgürlüğü anlayışını tartışmak gerekecektir.

Tarihsel olarak tartışmanın başlangıcı “özgürlük” kavramının liberal yaklaşım ve eleştirel yaklaşım içerisinde nasıl bir anlam ve kökene sahip olduğunu; ardından “ifade” kavramını tartışan düşünürleri ve son olarak “ifade özgürlüğü” tartışması yapan düşünürleri ele alıp ifade ve özgürlük kelimelerinin birleşiminden elde edilen “ifade özgürlüğü” hakkının dayanaklarını, diğer haklarla ilişkilerini, sınırları ve günümüz uluslararası düzenlemelerdeki yerini ortaya koymaya çalışacaktır.

1.1. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ ÜZERİNE TARTIŞMALAR

1.1.1 Liberal Yaklaşımın İfade Özgürlüğü Anlayışı

İfade özgürlüğü, 16. yüzyıldaki Reformasyon döneminden büyük ölçüde etkilenmiş ve ardından liberal siyasi düşünceyle gelişim göstermiş özgürlüklerden biridir (İnal, 1996:13). Protestan hareket içindeki kişilerin muhalefet etme ve karşı koyma iradeleri paralelinde ifade özgürlüğü daha çok anılmaya başlamıştır. Dolayısıyla ifade özgürlüğünün ortaya çıkışı Protestan hareketle birlikte sıklıkla anılmaktadır (Berktaş, 2008:50-55). Bu hareketle ortaya çıkan ifade özgürlüğü anlayışı daha çok düşünce ve inanç özgürlüğü ile birlikte anılan bir modern dünya göstergesi olmuştur (Akgül, 2012).

İfade özgürlüğü savunusu yapan ve bu özgürlük üzerindeki devlet denetimine karşı çıkan ilk isimlerden birisi John Milton'dır (1608-1674). Bu konu üzerine 1644 yılında yazdığı "Areopagitica" adlı kitabında Milton, Parlamentodan izin alınma (imprimatur) zorunluluğuyla kitap basılmasının, düşünce özgürlüğünü ortadan kaldırdığını ifade etmiş ve eleştirmiştir (Akgül, 2012). Kendisinin bu konu üzerine söylediği, "Bana tüm özgürlüklerin üstünde vicdanıma uygun şekilde tartışma, bunu ifade etmek ve bilmek özgürlüğünü verin"¹ cümlesi onun, bir özgürlük silsilesi içinde ifade özgürlüğüne verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır.

Milton'dan çok kısa bir süre sonra Spinoza da (1632-1677) "Tractatus Theologica-Politicus" adlı eserinde düşünce ve ifade özgürlüğü konusuna değinmiştir. Ona göre, devletin varlık sebebi insanların güven içinde yaşamalarını sağlamaktır. Ancak devlet bu görevi insanlar üzerinde baskı kurarak ve devamlı onları yönlendirerek yapmamalıdır. Böyle bir durum aslında mümkün de değildir (Ağaoğulları/Zabcı/Ergün, 2005). Çünkü "Hiç kimse gücünü ve bunun bir sonucu olarak haklarını, insan olmaktan çıkmasına yol açacak biçimde, bir başkasına tümüyle aktaramaz." Bu sebeple devlet, vatandaşlarının özgürce gelişmelerine olanak sağlamalıdır. Devlet ya da "siyasal düzen" insanlar arasındaki sorunları gidermeli, düşüncelerin ise özgürce ifadesine olanak tanınmalıdır. İnsanları düşündüklerini ifade etmekten yasaklamak mümkün değildir. Ancak aynı zamanda, ifade özgürlüğü, toplumun barışını tehdit etmeden kullanılmalı ve devletin otoritesine zarar vermesi önlenmelidir.²

¹ Werhan, Keith. (2004). Freedom of Speech, A Reference Guide to the United States Constitution. USA: Praeger Publishers

² Ağaoğulları/Zabcı/Ergün, s. 62-63, 71.

Spinoza, Milton’a göre daha çok “özgürlük” vurgusu üzerinden ifade özgürlüğü yaklaşımını ortaya koymuş ve ayrıca birtakım sınırları da çizmiştir. Onda gördüğümüz ifade özgürlüğü üzerine temel sınırlama, barışın sarsılmaması adınadır. İfade özgürlüğünün sırlanması konusundaki bu çizgiyi “Tractatus Theologica-Politicus” eserinde açıkça görmemiz mümkündür. Ağaoğulları, Zabcı ve Ergün’nün kitaplarında yer verdiği üzere, Spinoza için bir otoritenin ve otoriteyi ortaya çıkaran halkın, varlığının devam edebilmesi için ifade özgürlüğü gereklidir ve bu hakkın toplumun güvenliği ve barışı dışında sınırlanması uygun değildir (2005:60-71).

İfade özgürlüğü konusunda önemli görüşleri olan diğer bir isim ise John Locke’dur (1632-1704). Kendisi, liberal bir ortamın tesisi için mülkiyet ile birlikte düşünce özgürlüğünün de olması gerektiğini belirterek liberal düşüncenin felsefesini ortaya koymuştur³. “Hoşgörü Üzerine Bir Mektup” adlı eserinde J.Locke⁴ herkesin ruhunun “kendisine ait olduğunu, kendi halinde bırakılması gerektiğini” ifade ederek devlet ve kiliseden hoşgörü istemekle birlikte, ileride de göreceğimiz temel argümanlardan birini ortaya koyar. Bu temel argüman, ifade özgürlüğünün dayanaklarından biri olarak gösterilen “hoşgörü” kriteridir. Bu konuda “İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme” kitabının yazarı F. Schauer’in belirttiği, özgür bir ifade anlayışı için hoşgörünün var olması gerekliliği fikri, kökenlerini Locke ve onun gibi liberal düşünürlerden almaktadır. Liberal yaklaşımın temel felsefesinde,

³ İnal, A., (1996). Haberi Okumak, İstanbul: Temuçin Yayınları

⁴ Örneğin, Voltaire’in etkilendiği isimlerden Locke için özgürlük eşittir, güçtür. Locke için özgürlük terimi kuruntudur, kişinin istediğini yapabilme gücünden başka neyden söz edilebilir ki. Özgürlük, kişinin istenen eylemi yerine getirmeye gücü olduğu zaman, istediğini yapabilecek olduğundan daha çoğunu göstermez. “Kanunların amacı özgürlüğü ortadan kaldırmak ya da kısıtlamak değil, onu korumak ve genişletmektir.” “Devletin amacı bireylerin özgürlüğünü korumaktır”

Bkz. Ekmekçi, İ.S., (2013). “John Lock’un Liberalizm Kuramı Üzerine” TBB DERGİSİ, sayı:106.

gerçeğin tespiti için zorlamanın değil, ifadelerin özgür şekilde; bu zorlamalardan arınmış halde belirtilebilmesi gerektiği, görüşü savunulmaktadır (Akgül, 2012: 5-6).

Milton ile yükselen ifade özgürlüğü talebi ve bunun içeriğinin tespiti, teorik olarak farklı yaklaşımlar ve birçok isimle önemli bir boyut kazanmıştır. Liberal düşünce sistemi içerisinde ifade özgürlüğü, önemli bir tartışma alanı haline gelmiş ve ortaya iki temel yaklaşım çıkmıştır. Bunlarda biri işlevsel ya da fonksiyonel/teleolojik liberal teori, diğeri ise deontolojik liberal teoridir (Altıparmak, 2007:10). Bu teorileri şekillendiren ve aynı zamanda ifade özgürlüğünün felsefi kökenlerini ortaya koyan “faydacılık” anlayışı liberal pratik düşünceye katkılarının yanı sıra ifade özgürlüğü dayanaklarından biri haline gelmiştir. Kısaca, zevki maksimize etmek olarak tanımlanan faydacılık, Bentham (1748-1832) tarafından daha çok psikolojik yanı ile anlaşılmış olmakla beraber, genelde insanlara arzu ettiklerini vermek olarak algılanıp; ifade özgürlüğünü de bir menfaat ilişkisi içinde görmemize sebep olmaktadır (Altıparmak, 2012:10). Bu ilişki hayatın birçok alanında “faydacılık” üzerinde şekillenmektedir. Örneğin, ekonomide faydacılık akımı, Adam Smith ile anılan ve piyasada/pazarda serbest dolaşımın kendiliğinden etkin bir dağılama katkı sağlayacağı fikrine dayanmaktadır. Smith’in bu düşüncesi sadece ekonomik faaliyet alanında sınırlı kalmamış ve siyasal alan için de kullanılan bazı modellere temel olmuştur. Onun bu modeli, Bentham tarafından siyasal alana taşınmış ve benzer bir faydanın burada da oluşabileceği düşünülmüştür. Ayrıca Adam Smith’in görünmez el ve pazarda serbest dolaşım fikri ifade özgürlüğü adına bir argüman da oluşturmuştur. Bu argüman, Schauer’in belirttiği “fikirlerin rekabeti anlayışı”dır. Adam Smith’in görünmez el teorisinden esinlenerek ifade özgürlüğünün dayanağı olarak fikirlerin toplumda (Pazarda) serbest dolaşımının

kendiliğinden fayda sağlayacağını; yani doğruya, iyiye ulaşmamıza yardımcı olacağını belirten bir teori ortaya çıkmıştır. Teorinin kendini bulduğu kavram ise “fikirlerin pazaryeri” dir (Schauer: 2002:19-29, 80-85).

Faydacı liberal teori asıl olarak J.Stuart Mill’in (1806-1873) “Özgürlük Üstüne” adlı çalışmasıyla ortaya çıkmıştır⁵. Mill, temel olarak faydacılık anlayışı ile ifade özgürlüğünün ahlaki yanını birlikte sunmuştur. Faydacılık ve ahlakiliğin birleşiminin bu sunumu, Mill’in eklektik yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır (Berry, 2003:20-21). Mill, insanın düşünce dünyasındaki fikirlerinin belli bir parçasının gerçeği yansıtacağı, belli bir bölümünün yanlış yansıtılabileceğini belirtirken ifade edilmeyen ya da edilemeyen fikirlerin bir süre sonra varlığının ortadan kalkabileceğini ve faydasından da yararlanılamayacağını vurgulamak istemiştir (Mill, 2014). Fayda ile birlikte Mill’in tinsel fikrini anlamak, ifade özgürlüğünün teolojik temellendirilmesini görmek için başlangıçta önemine atıfta bulunduğumuz Milton’a ve onun “Areopagitica”⁶ adlı eserine dönmemizi ve ifade özgürlüğünün teolojik olarak temellendirilmesini hatırlamamızı gerektirecektir. Milton’un, insanların yaşamları hakkında kimsenin karar mekanizması olamayacağı üzerine vurgusunun kaynağı olarak insanlara, Tanrı tarafından ödünç verilmiş “akıl” gösterilmektedir (Milton, 1918). Milton ile ilgili bu bilgi ondan yaklaşık 200 yıl sonra Mill’in, ifade edilen ve üretilen bilginin Tanrı’nın bize olan güveninin göstergesi olduğu, vurgusunda karşımıza çıkmaktadır. Sınırsız bir özgürlük anlayışından yana olmayan Milton, yine de fikirlerin yasaklanamaz, kitapların yok edilemez olduğunu üstüne basarak belirtir ve bunların yok edilmesinin “Tanrı’nın imgesinin” yok edilmesi olacağını söyler. Mill ise Miltona’a yaklaşır ve ifade

⁵ Mill, John Stuart. (2000). Özgürlük Üstüne. İstanbul: Belge Yayınları

⁶ Milton, J., (1918), Areopagitica, Cambridge at the University Press.

özgürlüğü açısından bir devinimle beraber benzer temel düşünceyi sunar. Ona göre iyi bilmenin tek yolu; zıtlıkları, karşıtlıkları, yani kötüyü bilmekten geçer. En fazla sayıda insanın, maksimum fayda elde etmesi ve mutluluğu için bu özgürlükler vazgeçilemezdir. Ayrıca, Mill için ifade özgürlüğü, insanlığın gelişiminin de bir şartıdır (J. S. Mill, 2014: 70-73).

Fayda ile ifade özgürlüğünün ilişkisini ortaya koyan felsefi bakış dışında “şüphecilik/kuşkuculuk-specticism” fikrinin varlığından bahsetmek gerekecektir. Gerçeğin bulunma sürecinde kuşkunun önemli bir yeri vardır (Schauer, 2002). Burada kuşkuculuktan anlamamız gereken, büyük ölçüde kabul görmüş gerçeğin karşısında, yanlış diye reddettiğimiz görüşün, doğru olma ihtimaliyle mantıklı biçimde nasıl bir araya gelebileceği konusundaki şüpheciliktir. Yani, yanlışın doğru olabileceği, bu nedenle ifade edilmesi gerektiği fikrinin yanı sıra doğru tanımlarken yanlış ait fikirlerin varlığı ile doğruluğun güçlenmesi inancı, kuşkucu olarak tanımladığımız durumdur ve bu durum ifade özgürlüğünün dinamizmini anlatmaktadır. Büyük ölçüde, tezin geçerliliği, sunulan önermenin türünde bulunan “şüphenin” derecesiyle orantılı olarak değişim gösterir. Ancak şüphenin varlığını, Comte’un (1798-1857) iddiasında, matematiğin gücüne olan aşırı vurgu, onun gerçeklerine ters düşülemeyeceği ve böyle bir talepte bulunulamayacağı ifadesi ile normatif ahlaki görüşlerin sansürlenmelerini doğru bulduğu haliyle anlaşılmamalıdır (Schauer, 2002:26-30). Bu noktada bilginin matematik ile aşırı pozitivist savunmasını görmüş oluruz. Ancak gerçekliği, doğruyu ya da yanlış matematiğin bu kuralları ile tek başına kabul etmek toplumların farklılıklarını, bilginin ve gerekliliğin çeşitliliğini reddetmek olacağı kanısı hâkimdir. Zaten Schauer, şüphe ile orantılı

olarak gerçekliğe dayanan tezin savunulmasını her durumda değil, bazı durumlarda başvurulabilecek öncüllerden biri olarak görmektedir (Schauer, 2002).

Liberal yaklaşım içerisinde tarihsel olarak ortaya çıkan ifade özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün dayanakları olabilecek felsefi temelleri ele alındığında 1600'lerden 1800'lerin sonuna dek benzer ve farklı argümanlar olduğu görülmektedir. Bu argümanların, birey özgürlüğü ve eşitlik kavramları üzerinde yükselen liberal siyasi görüş etrafındaki gelişimi, temelde fayda-amaç ve şüphe ekseninde, keyfi sınırlamalara gidilmeden var olması gereken, temel hak fikrinin etrafında toplanmıştır. Ancak Mill'in ifade özgürlüğü söylemlerinin yükseldiği tarihler, eleştirel yaklaşımın kurucu ismi Karl Marx'ın (1818-1883) düşüncelerini ortaya koyduğu yıllara denk gelmektedir. Bu tarihsel eşdeşlik beraberinde başta Marx olmak üzere eleştirel yaklaşım içerisindeki düşünürlerin ifade özgürlüğü hakkındaki fikirlerine bakmayı önemli kılmaktadır. Bu nedenle çalışmanın devamı eleştirel yaklaşımın ifade özgürlüğüne dair argümanlarını sunmaktadır.

1.1.2. Eleştirel Yaklaşımın İfade Özgürlüğü Anlayışı

Eleştirel yaklaşım içerisinde ifade özgürlüğüne bakışını anlamak için spesifik bir ifade özgürlüğü tartışması görmeyi beklemek yerine, dönemin düşünürlerinin kendi politik konumları içerisinde özgürlük kavramasına ve ifade özgürlüğü ile bağlantılı yer verdikleri basın özgürlüğü gibi diğer özgürlük anlayışlarına bakmak gerekecektir. Bunun önemli nedenlerinden biri aşağıda yer verilecek düşünürlerin eserlerinde bire bir “ifade özgürlüğü” tanımlamalarına vermemiş olmalarıdır. Ancak bununla birlikte eleştirel yaklaşım içerisindeki düşünürlerin doğrudan ifade

özgürlüğü adına temel oluşturacak tezleri de bulunmaktadır. Bu tezleri zaman zaman “özgürlük” adı altında zaman zaman “haberleşme-basın” özgürlüğü adı altında; bazen de “sanat özgürlüğü” adı altında tartışıkları görülmektedir. Günümüz ifade özgürlüğü problemlerine değen önemli tespitleri görebilmek için I. Kant ve K. Marx’ın argümanlarına bakmak gerekmektedir.

Özgürlük üzerine tespitlerde bulunan Kant’a (1724-1804) göre, özgürlüğün iç duyunun alanı olduğu kadar dünyayı bilmemizi, anlamamızı sağlayan durumlara açık dışsal yanı da bulunmaktadır (Arendt, 2014:204). Kant’ın özgürlük üzerine temel argümanları, özgür isteme sahip olan kişinin, kendiyle ilişkisinde ortaya çıkan, ona özgü etik değerler⁷ üzerinden gelişmektedir. Aynı zamanda özgürlük, insan aklının ürettiği bir idedir. İnsanın istemini belirleyen çıkarlar olabileceği gibi saf aklın ürünü olan “ahlak yasası” da özgür eylemde bulunma noktasında belirleyicidir (Kant, 1995:50-64).

Marx ise özgürlük üzerine düşüncelerini, basın özgürlüğü vurgusuyla birleştirerek genel politik konumu etrafında tanımlamaktadır. Ona göre özgürlük, “ne insanın özel mülkü ne de özel bir hakkıdır.” Çünkü özgürlük; “sadece yaşamım neyse onu içermez, ama aynı şekilde nasıl yaşadığını da içerir; sadece özgür olanı yapmamı değil ama özgür olarak yaptığımı da içerir.” (2012: 18). Marx’ın bu vurgusunda ‘iradenin’ varlığı görülmektedir.

İrademiz dahilinde yaptıklarımızla özgür olmak; tıpkı Arendt’in (1906-1975) siyaset ile özgürlük arasındaki ilişkiyi anlatırken atıfta bulunduğu “özgürlük, iradenin uygulanması demektir.....” anlayışı ile kesişmektedir. Elbette Arendt, Marx’tan yaklaşık 100 yıl sonra bu vurguyu “siyaset azaldıkça özgürlük artar mı?”

⁷ Kant, Immanuel (1984). Seçilmiş Yazılar., İstanbul: Remzi Kitabevi

sorusunun cevabını ararken yapmıştır (Arendt, 2014:211-213). Eylemde özgür olup olmamıza yapılan vurgu, iradenin kendisini özgürce ortaya koyup koyamamasında saklıdır. Tıpkı sanatçının ne üzerine çalışacağı, neyi konu edeceği değil; onu dünyada sergileyip sergileyemeyeceğinin özgürlüğünü, belirleyeceği örneğindeki gibi. Bu tespit tarihte ve günümüzde ifade özgürlüğü tartışmalarında varlığını sürdüren problemleri anlamakta önemli olmaktadır. Çünkü ifade özgürlüğünün tanınan bir hak olması, bizim bu hakkı “özgürce” kullanıyor olmamız anlamına gelemeyeceği, ancak onu sergilediğimizde - ki bu basın özgürlüğü ile anılacaktır- ifade özgürlüğünün varlığından emin olunabileceğini gösterir. Marx’ın anlayışına dönüldüğünde, onun özgürlük kavramasında doğrudan ilişki kurduğu noktalardan biri olarak “basın özgürlüğü” vurgusu ortaya çıkmaktadır. Marx’ın tanımına göre “basın, bireylerin kendi rasyonel varlıklarını gözler önüne sermenin en genel” biçimidir (2012). Burada basının neden özgür olması gerektiğinin cevabı saklıdır. Marx, insan/toplum-özgürlük-kurtuluş denklemi kurarak; gerçeğin kavranması, düşüncenin gelişmesi, bilgi akışının sağlanması gibi bilgi elde etme süreçlerine büyük önem atfeder ve bunlar üzerindeki müdahale ve engellemeleri; özgürlüğe, haber alma hakkına ve bilgi edinme hakkına, insanın özündeki potansiyele, kurtuluş imkânına müdahale olarak değerlendirir (Marx, 2012). Bu düşünceden açıkça okunabildiği üzere Marx, basın özgürlüğü ve genel olarak özgürlük kavramları üzerinden ifade özgürlüğünü, insanın potansiyelini ortaya koyma yolu ve kurtuluş imkânı olarak sunmaktadır. Burada ifade özgürlüğüne dair bir tezi olmadığı değil, aksine basın özgürlüğünün ön şartı olan düşünce ve ifade özgürlüğüne atfettiği önem görülmektedir. Bireysel değil, daha yaygın ve kitlesel kurtuluşun önemli adımlarından biri olarak ifade özgürlüğünü Marx’a atıfla vurgulamak gerekmektedir.

Ancak Marx içinde, ‘kısıtlanmış bir basın sahici bir ifade olamayacağı gibi; kısıtlanmış bir özgürlük, keyfiliği barındırdığı noktada kabul edilemez olacaktır’ (2012:19-25). Burada özgürlük konusunda sınırı kendi ortaya koymuş olacaktır ki bu sınır, ileride ifade özgürlüğü düzenlemelerinde karşımıza çıkacaktır. Bu sınır onun için ‘keyfiliktir’. Marx, özgürlüğü, zorunluluktan bağımsız olarak gören indirgemeci bir özgürlük görüşünü reddeder ve keyfiliğe bencilliğin, özneliğin görüntüsü olarak bakar. Onda, özgürlük tinseldir-rasyoneldir-. Keyfilik ve özgürlük arasındaki çelişki bireysel ve öznel ile evrensel, rasyonel ve nesnel arasındaki ile karşıtlıktadır. Gerçek özgürlüğün her türden kısıtlanması da keyfiliktir (Marx, 2012:20-31). Keyfilik diyalektik bir şekilde hem sınırlamalar konusunda hem de özgürlüğün kullanımında karşımıza bir kıstas olarak çıkmaktadır. Şuana kadar adı geçen farklı düşünürlerin özgürlüğün sınırı ya da sınırlanması noktasındaki “hoşgörü” kriteri, Marx’ta ki “keyfilik” kriteri gibi, Kant için kriter “saygı”dır.

Kant’ın ortaya koyduğu argümanlarda ahlak yasası gereğince erdemli kişi, özgür olan kişidir ve özgürlüğün sınırı diğer akla sahip özgür kişilere saygı duymaktır. Akla yoğun vurgu, özgürlüğün akıl yoluyla var olan bir ide olması⁸ iddiasında yatmaktadır. Özgürlüklerin kısıtlanma durumunu Arendt, siyasetin kökenlerinde ve varlığında ararken; siyasi yapılanmanın, özgürlüğe ihtiyaç duyduğu devrim ve örgütlenme durumları haricinde, kısıtlamalara yöneldiğini ve ters orantıya sahip olduğunu, özellikle vurgulamaktadır (2014:206-210). Özetle Arendt, 1900’lü yıllarda, siyaset ile ilişkisinde özgürlüğün varlık mücadelesini göstermeye çalışırken; Marx, insan/toplum-özgürlük-kurtuluş denklemi kurarak; kendi döneminde gerçeğin kavranması, düşüncenin gelişmesi, bilgi akışının sağlanması gibi bilgi elde etme

⁸ Bkz. Kuçuradi, (1999).

süreçlerine büyük önem atfetmiştir. Bunlar üzerindeki müdahale ve engellemeleri, özgürlüğe, haber alma hakkına ve bilgi edinme hakkına yönelik görmüş ve insanın özündeki potansiyele, kurtuluş imkânına karşıt olarak değerlendirmiştir. Özel çıkar, ticari ekonomik dürtüler ya da siyasi nedenlerle gerçeğe uzanan yolun engellenmesi, engelin yalnız “sınıfsal” kaynağa değil insani kurtuluşa da işaret ettiğini belirtmiştir (Marx, 2012: önsöz).

Burada sözünü etmemiz gereken önemli bir isim de Emma Goldman’dır (1869-1940). Kendisi özgürlük üzerine fikirlerini, anarşizm ile birlikte ele almaktadır. Onun için özgürlük, Marx’ın özgürlük anlayışında olduğu gibi, insanların potansiyellerini ortaya koymaları için önemli bir yere sahiptir. Bu potansiyeli ortaya çıkarabilecek zemin ise anarşist yapılanmada mümkündür (Goldman, 2006:99-110). Goldman, özgürlük ve anarşizmin birbirlerinin sağlayıcısı olduğunu şu cümleyle belirtmektedir: Anarşizm, “İnsan yapımı yasalarla kısıtlanmamış, özgürlük üzerine kurulu bir yeni toplumsal düzen felsefesidir; bütün yönetim biçimlerinin şiddete dayandığını ve bu yüzden yanlış, zararlı ve gereksiz olduğunu savunan teoridir⁹”. Bu anlayışta mülkiyete, iktidarların baskıcı uygulamalarına, kilisenin ve devletin tekelinde olan evlilik kurumuna, insanları tek tipleştiren ve savaşa sürükleyen, yapaylaştırıp robota dönüştüren militarizme yer yoktur. Herkesin kendi potansiyelinin farkında olduğu; korunan özgürlük ortamının; bireylerin potansiyellerinin farkına varmasına imkân tanıdığı, yaratıcı ve yapıcı bir dünya vardır¹⁰. Goldman’da militarizmin ve otoritenin insanın potansiyelini, yani özgür olmanın sağladığı yaratıcılığını engelleyici konumu sık sık vurgulanırken; ayrıca

⁹ Bkz. Alçıçek, S., (2015), “Emma Goldman’ın Düşlerindeki Özgür Dünya” Gaia Dergisi, Şubat 24.

¹⁰ Bkz. Goldman, E. (2006a). Dans Edemeyceksem Bu Benim Devrimim Değildir içinde. “Bir Anarşistin Hayata Bakışı” İstanbul: Agora.

kendisinin basın ve ifade özgürlüğüne dair fikirleri de bulunmaktadır. İfade özgürlüğü ve özgür basın Goldman’a göre, kişinin dilediği her şeyi sınırsızca söyleme hakkıdır. Düşünceyi ifade hakkının sınırsızlığından yeni sorunlar doğabilir ama bunları çözmek için atılan her adım özgürlük anlayışını daha da genişletecektir. Goldman’a göre, anarşizm özgürlük temelli olduğundan ifade özgürlüğüne son derece önem vermektedir.

Tüm bu anlayışlar temelinde, Marx için özgürlük, özel çıkarların artışı ile ters orantıya sahip bir konumdayken, Arendt için siyasetin artışı ile Goldman için ise vatanseverliğin¹¹, otoritenin ve militarizmin artışı ile ters orantıya sahiptir.

1.2. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE AVRUPA’DAKİ DÜZENLEMELER

Avrupa’da ifade özgürlüğünün kökenlerine bakıldığında, bireyin hak öznesi olarak konumlanma süreci görülmektedir. 16.yy reform süreci olarak ortaya çıkan ifade özgürlüğü,¹² 1689 Haklar Bildirisi (Bill of Rights) ile İngiltere’de hukuki bir boyut kazanmıştır (Zoller, 2009:803). İlk başlarda inanç özgürlüğü ve muhalefet etme cesareti ile yakından ilişkili olarak görülen ifade özgürlüğünün savunularından biri, kişilerin İngiltere Parlamentosu’nda kullandıkları sözlerden ötürü zarar görmemeleri üzerine olmuştur. Bu nedenle İngiltere için ifade özgürlüğü,

¹¹ Emma Goldman, “Vatanseverlik nedir?”, sorusu üzerine tartıştığı noktada, vatanseverliğin, “...dünyamızın demir parmaklıklar ile çevrili, küçük parçalara bölünmüş” hali olduğunu; kapitalizmin devamlılığını sağlamak için dayanak noktası ve insanlığı küçülten üniformaları yücelten; özgür olmaktan ziyade bir amaç uğruna her an ölme ve öldürmeye hazır olma hali” olduğunu söyler.

Bkz. Goldman, E. (2006b). “Vatanseverlik: Özgürlüğe Tehdit”, **Dans Edemeyecseksem Bu Benim Devrimim Değildir**, İstanbul: Agora, s.98-124.

¹² Akgül, M.E. (2012). İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci ve Milli Güvenlik Gerekçesiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması, **AUHFD**, 61 (1) 2012, s.1-42.

Amerika'nın aksine, bireysel haktan ziyade parlamenter bir koruma olarak ortaya çıkmıştır (Akgül, 2012:4). 1649 yılında, İngiliz Parlamentosunda var olan sansürcüler kurulu (Yıldızlı Oda) ortadan kaldırılmış; ifade özgürlüğü hakkının gelişimi adına bir adım daha atılmıştır. Ancak bu dönemde sansür yasalarına karşı olan mücadele son bulmamıştır. 1695 yılına gelindiğinde “Licensing Act” isimli yasanın kaldırılması ile sansür mekanizması ve yayın öncesi denetim ortadan kalkmış; bu mücadelede önemli bir yere gelinmiştir (Cevat, 1974:75). Yine de İngiltere’de ne basın özgürlüğü ne de ifade özgürlüğü tam anlamıyla tanınır ve korunur hale gelebilmiştir. Bunun en büyük göstergesi, 1782 yılında Thomas Paine’nin İngiltere’ye ihanet gerekçesiyle yargılanmasıdır. Davada Paine’in savunmasını yapan başsavcı, yöneltilen suçun İngiliz hukuk sistemindeki basın özgürlüğü ilkesine aykırı olduğunu belirtmiştir. Ancak bu Paine için ifade özgürlüğü hakkı olarak görülmemiş, yargılama Paine’in dinsizlik ve hainlik suçlamaları sonucu hapis cezası almasıyla sonuçlanmıştır. Davayı takiben, Fransız Devrimi öncesi ve devrim sonrası, farklı düşünürler ifade ve basın özgürlüğü üzerine eserler yazmıştır. Bu eserlerin yanı sıra İngiltere’de kişi dokunulmazlığı olarak bilinen “Habeas Corpus’tan”, Fransız Devrimi sonucu “yurttaş” statüsünün kazanılması dâhil tüm “hak” mücadele süreçlerinde etkisi olmuş; ifade özgürlüğünün var olmasına ve korunup desteklenmesine yol açmış; zemin kazandırmıştır (Avcı, 2013:58).

Avrupa’da, aydınlanma süreci ve aydınlanmanın özünü oluşturan akılcı¹³ bir toplum fikri, kişinin Tanrı imgesinden sıyrılarak özne konumuna gelmesi ekseninde temel hakların yerleşme sürecini devam ettirmiştir. Akılcı bir toplum fikrinin öne çıktığı aydınlanma sürecindeki “akla ve evrensellik fikrine” yönelik

¹³ Marx’ın “akılcı bir toplum fikri” hakkındaki düşünceleri için bkz. Marx, (1997).

eleştirileri belirtmek gerekirse Marx'ın vurgusu öne çıkacaktır. Marx'a göre burada belirtilen akıl, burjuva sınıfının aklıdır ve bu akıl evrensellik niteliğini kaybedip bir sınıfın kendi aklına dönüşmüştür. Ancak egemen insan-bağımlı insan karşıtlıklarının yer almadığı bir toplumsal yapı içerisinde evrensel akıldan söz edilebilir (1997:30-35). Yine de Avrupa'da aydınlanma sürecindeki dönem, gelişen özerk kamusal alan tartışmalarına ve ifade özgürlüğünün gelişimine geniş bir alan yaratmıştır (Avcı, 2013:64-65). Bu dönemde basın, kamusal alanın var ettiği kamusal alanın bir taşıyıcısı olarak aracı rolünü üstlenmiştir.

Basın, ifade özgürlüğünün gerçekleşme aracı olarak bu dönemde özel bir öneme ve koruma talebine konu olmuştur (Schauer, 2002:51). İfade özgürlüğü sayesinde fikirlerin kamusal bir nitelik haline gelmesi, iletişim özgürlüğünün varlığı ve garantörlüğünde sağlanabilecektir. Bu nedenle basın özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü, “Avrupa insan hakları hukuku” içerisinde eşitler arası birinci bir konumda düzenlenecektir.¹⁴ Bu, bir anlamda ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünün diğer temel haklarla olan ilişkisini de ortaya koymaktadır. Schauer'in eserinde ifade özgürlüğü hakkı için belirttiği “kavşak özgürlük” tanımlamasını hatırlamak gerekirse; kavşak özgürlük olarak ifade özgürlüğünün taşıdığı anlam, bir ülkede veya toplulukta, ifade özgürlüğü mevcut ise orada diğer hak ve özgürlüklerin var olduğuna dair bir kabuldür (2002:18). Bunun bir ifadesi ABD Yüksek Mahkemesi İçtihad'ında ortaya çıkmaktadır. 1937 sonrası kararlarda Amerika Yüksek Mahkemesi, ifade özgürlüğünü diğer bütün özgürlüklerin zaruri şartı olarak kodlamıştır (Avcı, 2013:66).

¹⁴ Avcı'ya göre, eşitler arası birinci hak olarak düzenlemek (primus inter pares), bu hakkın kişilik haklarından üstün bir konumda yer alması ve kitle iletişiminin ülke sınırları söz konusu olmadan serbest dolaşımının, serbest kullanımının sağlanması, anlamına gelmektedir.

1.2.1. Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde İfade Özgürlüğü

2.Dünya savaşı sonrası 1945 yılında ilan edilen Birleşmiş Milletler Antlaşması, yeni bir uluslararası düzen oluşturabilme amacıyla “ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı olmaksızın” herkesi insan hakları ve demokrasi temelinde buluşmaya davet etmiştir. Bu amaçla “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” 1948 yılında ilan edilmiştir. Temel haklar etrafında toplanan bildirge, yürürlüğe girdikten sonra birçok uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ve Anayasa metnlerinin temel normları olarak kabul görmüştür. Bildirgenin 18, 19 ve 20. Maddeleri ifade özgürlüğü hakkında düzenlemeleri içermektedir. Temel olarak ifade özgürlüğünün çerçevesi, 19.maddede açığa çıkmaktadır. Buna göre, “*Her kişinin düşünce ve düşüncelerini açıklamak hürriyetine hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden ötürü kaygılanmamak, ülke sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve düşünceleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını içerir.*” Bildirgenin temel haklar savunusu, bir hukuki güvence ve denetimden azadedir. Ancak göz önünde bulundurulması gereken bir “ahlaki değer” olarak düşünülebilir. Yol gösterici nitelikte olan, evrensel normları sayesinde uluslararası arenada önemli etkiye de sahip olan bu bildirgede, bir sınırın varlığı veya tanımını aramak gerekirse; Fransız Devrimi’nin öne çıkan isimlerinden Saint Just’un ifadesine referansta bulunmak gerekecektir. Dönemin şartları göz önüne alındığında, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin amacı olan demokratik değerlere ve insan haklarına sahip çıkma konusundaki hassas tutum, oldukça anlaşılırdır ve sınır bu konu etrafında konulmaktadır. Just, “Özgürlük, düşmanlarına özgürlük tanımaz.” ifadesiyle tam olarak bildirgenin bu hassasiyetini ve sınırlarını çizmiştir.

1.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü

Avrupa insan hakları sözleşmesinin oluşum süreci yine 2.Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım ve tahribat ile bağlantılıdır. Savaş sonrası, faşizme karşı savaştan hükümetler, temsilcileri aracılığıyla 1948 yılında Lahey Kongresinde toplanır. Kongreden yaklaşık bir yıl sonra, on Avrupa ülkesi¹⁵ birlikte Avrupa Konseyini oluştururlar. Konseye üyelik için önemli bir şartı müzakere ederler ve devletlerin insan haklarına ve özgürlüklere karşı koruma-geliştirme sorumluluğuna vurgu yaparak insan haklarına saygıyı ön şart olarak belirlerler. Yaklaşık iki yıl sonra (1950) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Konseyin, üye devletleri tarafından Roma'da imzalanır. Temel insan haklarının güvenceye alınması üzerine temellenen sözleşme, 1953 yılında yürürlüğe girer. Birleşmiş Milletler 'in oluşturduğu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden farklı olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, taraf devletler için ulusal mevzuatlarıyla bütünleştirmek zorunda oldukları, taraf devlete yükümlülükler veren ve hukuki denetim mekanizması olan bir sözleşmedir. Bunun bir sonucu olarak taraf devletlerden Türkiye, iç hukukunu Sözleşmeye entegre etmiş ve anayasanın 90. maddesini bu doğrultuda şekillendirmiştir. 90. maddeye göre; *“usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar temel hak ve özgürlüklere ilişkin kanun hükmündedir. Uluslararası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”*¹⁶

¹⁵ Burada yer alan 10 Avrupa ülkesi şunlardır: Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, Norveç, İsveç, İtalya ve Lüksemburg

¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 90. Madde: “Milletlerarası bir antlaşmaya dayanan uygulama antlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari antlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkra göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren antlaşmalar,

AİHS'nin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden farklı olarak bağlayıcı gücü, taraf devletleri, metnin belirttiği şartlara uymayı zorunlu kılmasıdır. Sözleşme ulus ötesi bir korunma ve denetim mekanizmasına sahiptir. Bu denetim mekanizması, üye ülke sayısının artışına paralel olarak 1998 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) adı altında oluşturulan bir merci tarafından işletilmektedir. Mahkemenin öncelikli görevi, sözleşme ile ilgili ihlalleri değerlendirip bir sonuca ve karara varmaktır. Bir soruşturma, inceleme ve karar yeri olarak üç temel görev üstlenmiş olan mahkeme, hukuki konularda danışma niteliğini de sürdürür. AİHS ve AİHM için öncelikli olan, iç hukuk yollarının kullanılarak karara varılmasıdır. Bu noktada ikincil bir koruma niteliğine sahiptir.¹⁷

Temel haklar ve özgürlükler için uluslararası bir önem ve denetim mekanizmasına sahip olan AİHS'nin ifade özgürlüğü konusundaki düzenlemesi içinde iletme ve edinme özgürlüklerini de kapsayacak şekilde iletişim ve basın özgürlüğü ile birlikte sunulmuştur. Bu noktada ifade özgürlüğünün bir şartı ya da onun sağlayıcısı olarak Sözleşme'nin kitle iletişim özgürlüğünü öne çıkarttığını, söylemek yanlış olmayacaktır. İlgili maddeye baktığımızda bu bilgiyi görebiliriz: AİHS 10.madde'ye göre; "İfade Özgürlüğü":

yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası Antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." Bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.uc?p1=90>

¹⁷ Sözleşme 34. Maddesi ile bazı koşulların sağlanması şartıyla her bireyin, hükümet dışı kuruluşun ve insan topluluğunun AİHM' e başvurabileceğini öngörmüştür. Bunun yanı sıra her üye devlet de madde 33'te öngörüldüğü üzere başvuru da bulunabilir. Başvuruların incelenme şekli ve süreci sözleşme tarafından düzenlenmiştir. Mahkeme, 3 yargıcı olan Komiteler, 7 yargıcı olan Daireler, 17 yargıcı olan Büyük Daire şeklinde bir araya gelir ve başvuruları inceler. AİHS'de belirtilen bireysel hak ve özgürlüklerden birinin veya daha çoğunun ihlal edilmiş olması; başvuru sahibinin ihlalden etkilenmiş olması ve gerekli iç hukuk yollarının tüketilmesi başvuru için var olan koşullardandır.

1. *“Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlara bakılmaksızın bir görüşe sahip olma, haber ve düşünceleri elde etme ve bunları ulaştırma özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletin radyo yayıncılığını, televizyon ve sinema işletmeciliğini izne bağlamasına bir engel değildir”.*

2. *“Bu özgürlükleri kullanırken ödev ve sorumluluk içinde hareket edilmesi gerektiğinden, ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü veya kamu güvenliği, suçun veya düzensizliğin önlenmesi, yargılama organının otorite ve tarafsızlığının korunması amacıyla, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukukun öngördüğü formalitelere, şartlara, yasaklara ve yaptırımlara tabi tutulabilir.”*

10. madde birinci fıkrada, ifade özgürlüğü hakkının sınır ötesi ve müdahalesiz, herkesin hakkı olduğu genel bir açıklama ifadesi ile düzenlemiştir; ifade özgürlüğünün basın özgürlüğü ile olan kopmaz ilişkisine de dikkat çekmiştir. İkinci fıkra ise hakkın sınırlarını ele alarak kısıtlama ifadelerinde bulunmuştur. Ayrıca 10.madde için geniş bir yorumlamaya gidersek, Kaboğlu’nun dikkat çektiği üzere, bu madde kanaatleri itibariyle “farklı olma hakkını” içerdiği gibi “internet özgürlüğü ve bilgilenme hakkı” gibi sonuçları da doğurur¹⁸. Ancak 10.madde ikinci bölümde sözleşme, Amerika’da ifade özgürlüğü bağlamında ele alınacak “Bill of Rights” ve Yüksek Mahkeme içtihatlarının aksine, sınırlama koşullarını belirterek farklı bir düzenleme felsefesi oluşturmuştur. Amerika’daki düzenlemelerin ifade özgürlüğü hakkının olabildiğince kısıtlamalardan arındırılarak varlığının anlam ve güç kazanacağı fikri, Avrupa’daki ifade özgürlüğü düzenlemelerinde görülmemektedir. AİHS, hem hakkın müdahale edilemez olduğunu hem sınırlanma koşullarını

¹⁸ Kaboğlu, İbrahim, (1993). Özgürlükler Hukuku, Afa Yayınları, İstanbul, s.213-217.

belirterek özgürlük alanının iki yönlü kullanım dengesini korumaya çalışmıştır. Avcı'nın "Türkiye'de İnternet ve İfade Özgürlüğü" eserinde 10. maddenin kamu müdahalesine imkân tanıyan ölçütleri şöyle sıralanmıştır:

- ulusal güvenlik,
- ülke bütünlüğü
- kamu emniyeti,
- suçun işlenmesinin önlenmesi,
- genel ahlakın korunması,
- gizli bilgilerin açığa çıkmasının engellenmesi,
- başkalarının şöhret ve ahlakının korunması,
- yargı organlarının otorite ve tarafsızlığının sağlanması.

Kaboğlu'nun 10. Madde, ikinci kısım için yaptığı yorumlama, ifade özgürlüğünün maksimum korunması ve doğru anlaşılması ve devletin bu sınırların ötesine geçmemesi ancak bu koşullar bağlamında sınırlamaya gitmesini sağlamak amaçlı olduğu yönündedir. Ona göre bu koşulların ifade özgürlüğünü düzenleyen maddede sıralanması, ifade özgürlüğü üzerine yapılacak geniş ve keyfi sınırlamaları engellemek amaçlıdır. Devlet ve kamu otoriteleri, maddede belirtilen durumların ötesine geçemez ve hatta azıyla yetinebilir. Elbette Amerika'da yer alan anlayış ile Avrupa'da yer alan anlayış arasında bir tartışma yürütmek ve hangisinin daha güçlü ifade özgürlüğü alanına sahip olduğunu tartışmak mümkündür. Ancak, tüm insan hakları bildirge ve sözleşmeleri, temel haklar çerçevesinde ifade özgürlüğünün önemini işaret etmek ve korumak amacındadır.

1.3. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

ABD, anayasal olarak ifade özgürlüğünü tanıyan ilk ülke olma özeliğini taşımaktadır. Kendi anayasalarında ifade özgürlüğünün tanımına ve kapsamına yer veren Amerika Birleşik Devletler'i, 1791 tarihinde ek on madde ile -"Bill of Rights"- ifade özgürlüğü ile bağlantılı diğer özgürlükleri de koruma altına almıştır. "Amendment" olarak bilinen ek on madde, ayrıca temel haklar bildirgesi olarak da kullanılmaktadır (Ardia, 2013). Temel haklara ilişkin eklenen on maddeden ifade özgürlüğü hakkındaki maddesi "First Amendment" olarak bilinmektedir.¹⁹ "Bill of Rights" olarak adlandırılan bu on maddenin ilk maddesi şöyledir: *"Kongre, bir dinin kurumsallaşması ile ilgili ya da özgür ifadede yararlanılmasını yasaklayan; ya da ifade, ya da basın özgürlüğünü; ya da kişilerim barışçıl biçimde toplanma ya da hükümete şikâyetlere çözüm bulunması için dilekçe verme hakkını kısıtlamak için kanun çıkaramaz."*²⁰ Bu maddede açıkça yer verildiği üzere "ifade özgürlüğüne" hiçbir kısıtlama getirilmemiştir. Ayrıca ABOOD v. Detroit Bd. Of Educ. Karar'ında belirtilen, *"Hiç şüphe yok ki birinci ek madde'nin temel amacı, hükümet meseleleri hakkındaki özgür tartışmaları korumaktı... Ancak önümüze gelen olaylarda verdiğimiz kararlarımız, hiçbir biçimde sınırlayıcı bir sayma olmamakla beraber, felsefi, toplumsal, sanatsal, ekonomik, yazınsal ya da ahlaki konulardaki ifadelerin birinci ek maddenin tam korumasını görmeyeceğini ima etmemiştir..."* (Aydın, 2005). Buradan da anladığımız üzere ifade özgürlüğünü kapsayan, birinci ek madde, anayasal olarak tanımlanmanın ötesinde ABD Yüksek Mahkemesi kararları ve

¹⁹ Bugün itibariyle Amerikan Anayasa'sında 27 Amendment bulunmaktadır.

²⁰ "Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the Government for a redress of grievances."

içtihatlarında da varlığını sürdürmüştü; hatta Anayasa’da yüklenen anlamının ötesine geçerek genişlemiştir (Avcı, 2013). Öyle ki Yüksek Mahkeme’ye göre, ABD bayrağının yakılması eylemleri dâhil, benzeri davranışlar ifade özgürlüğünün kapsamı içinde görülmelidir. Amerikan Anayasası’nda güçlü bir konuma sahip olan ifade ve düşünce özgürlüğü anlayışının Amerikan Yüksek Mahkemesi’nce net bir şekilde korunuyor olmasının ardındaki teorik ve felsefî anlayış, Schauer’in de belirttiği “fikirlerin Pazar yeri/ fikirlerin serbest piyasası” (Marketplace of ideas) anlayışdır.

Liberal yaklaşımın önemli isimlerinden Adam Smith’e referansla oluşturulmuş bu teorinin temel dayanağı, “müdahalesiz bir ortamda fikirlerin serbest dolaşımının hakikate ulaşmaya vereceği katkıdır” (Schauer, 2002:22-24). Bu fikrin ardında, Mill’in düşünceleri ve ‘hakikat’ vurgusu da bulunmaktadır. Mill’e göre, hakikate ulaşmak için doğru veya yanlış olduğu düşünülen zıt fikirlerin dahi serbest şekilde çarpışması gerekmektedir (Mill, 2014). Avrupa’daki Aydınlanma hareketinin ve aydınlanma düşünürlerinin Amerikan ifade özgürlüğü anlayışına önemli etkisi olduğunu belirtmek gerekmektedir. Özellikle Millci ifade özgürlüğü anlayışı olan; fikirlerin, yanlış olarak değerlendirilerek kısıtlanmalarının, fayda sağlama ihtimali olan fikirlerinde yok edilmesi anlamına geleceği, görüşü hem Federal Anayasa’nın hem de Yüksek Mahkeme’nin düşünce temelini oluşturmuştur. Amerika için ifade özgürlüğü ile basın özgürlüğü ve politik toplanma hakkı, birlikte bir mücadele alanı olarak görülmektedir. Amerikan Anayasası’nın koruması altında olan fikirler bir siyasi, sanatsal, bilimsel ya da ahlaki değer taşıyan taşıması; saçma ya da yanlış olduğu düşünülse dahi, sınırlama olmaksızın ifade bulmalı ve paylaşılmalıdır (Avcı, 2013:116). Bunun nedeni ifade özgürlüğünün varlığının güçlü kılınmak istenmesidir.

Yüksek Mahkeme'nin de takip ettiği bu inanış, New York Times v. Sullivan kararında net bir şekilde görülmektedir. Yüksek Mahkeme'nin anlayışına göre; “Anayasa’nın ek birinci maddesi ışığında yanlış fikir diye bir şey yoktur.”²¹ Amerikan Yüksek Mahkemesi’nin örnek teşkil eden bu dava dışında da tutumu net ve geniştir. Mahkeme’nin özellikle ifade özgürlüğü içinde gördüğü düşünce ve açıklamalardan dikkat çekenler şunlardır: “Tahrik ve teşvik fiilleri, bölücü ve yıkıcı propaganda, toplumsal infial uyandıracak konuşmalar, gruplara toplu hakaret, kine, nefrete tahrik, hakaret ve sövme, özel yaşamın ihlali, sırların ifşası, pornografi, açık saçık ve ahlaka aykırı ifadeler, gürültü yapma, ırkçı ifadeler... vb.”²² (Avcı, 2013:114).

İfade özgürlüğünün tek başına tanınıyor olması ve basın özgürlüğünün, dilekçe verme hakkının, eleştiri hakkının ayrı bir düzenleme olmaksızın ifade özgürlüğüne atfedilen önem dâhiline alınması, oldukça kritik ve değerlidir. Amerika’da ifade özgürlüğüne hiçbir sınırlamanın getirilmiyor olması, tek başına anayasada yer alan bir anlayış değildir. Yüksek mahkeme içtihatları da bu anlayışı destekleyerek, yaşam pratiği haline gelmesine yardımcı olmuştur.

Yüksek Mahkeme’nin ifade özgürlüğünün kısıtlanmaması hakkındaki tutumu ile birlikte olaylar karşısında değerlendirmeye aldığı bazı kriterleri bulunmaktadır. Bu kriterlerden biri, “açık mevcut tehlike” ölçütüdür (clear and present danger) (Özsoy, 2005:29).²³ Yüksek Mahkeme’nin bu ölçüt üzerinden hareket etmesi, 1919

²¹ “Under the aafairst Amendment there is no such things as a false idea”

²² AİHS ve AİHM içtihatlarında kin, tahrik içeren ifadeler ile ırkçı ifadeler “ifade özgürlüğü” hakkının korunması kapsamına dâhil edilmemiştir.

²³ Bkz.Özsoy, Şule. (2005). Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Düşünceyi Açıklama Hakkına İlişkin Standartlar. TBB Dergisi s.56.

Bkz. Beatty, David. (1995). Constitutional Law in Theory and Practice, Canada: University of Toronto Press. S.106-113.(New York Times v. Sullivan, 376 US, 254 (1964). Bkz.

yılında Schenck/ABD davası kararı sonrasında oluşmuştur. Açık ve mevcut tehlike ölçütünün yanı sıra hukuki bir kriter olan “ölçülülük” kriteri de mahkemenin kararlarında etki teşkil etmektedir. ABD hukukunda “ölçülü olma” kriterinin anlamı; devletin hakkı sınırlarken, sınırlama amacının, hakkın kendisine ağır basması veya korunması elzem bir kamu menfaatinin var olması gerekmesidir. Ayrıca, amaçlanan sonuca ulaşmak için ihtiyaç olandan daha fazla bir sınırlamaya da gidilemez (Beatty, 1995). ABD hukuk sistemindeki “açık ve mevcut tehlike” ölçütünün anlamı ise, ifade edilen fikirlerin hoş karşılanmıyor, tasvip edilmiyor ya da beğenilmiyor olması nedenlerinden ötürü yasaklanmaya gidilemeyeceğidir (Avcı, 2013:117). ABD hukuk sisteminde “suça teşvik ve tahrik” halinde geçerli bir zararın önlenmesi amacıyla sınırlamaların varlığı da ifade özgürlüğünün korunması lehine geniş bir düşünce alanı içerisinde değerlendirilmektedir. Bunun ne anlama geldiği, ABD Yüksek Mahkemesi’nin önemli yargıçlarından Holmes’un ifadesinde ortaya çıkmaktadır. Yargıç Holmes’a göre: *“Her fikrin açıklanması zaten bir tahriktir”, “.... Dar anlamdaki tahrik ile görüşün ifade edilmesi arasındaki yegâne fark, konuşmacının sonucun alınması ile ilgili istek ve arzusudur. Belagat²⁴, sebebi ateşleyebilir. Fakat önümüze ne kadar ateşli bir söyleşi konulursa konulsun onun bir mevcut yangına sebep olma şansı yoktur. Eğer uzun vadede proletarya diktatörlüğüne olan inanç toplumun hâkim güçleri tarafından kabul edilecek olursa, bu durumda özgür ifadenin gereği olarak onlara bu şans tanınmalı ve yollarına devam etmelerine izin verilmelidir.”*²⁵ Bu görüş, Yüksek Mahkeme’nin ileriki yıllarında aldığı kararları da

<http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=376&invol=254>
<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/376/254> erişim tarihi: 20.02.2016

²⁴ Belagat kelimesi, iyi konuşma, sözle inandırma yeteneği ve retorik anlamındadır

²⁵ Holmes’un tahrik unsuru içerse de ifadenin sınırlanmaması

Bkz. Yargıç Holmes’un Karşı oy yazısı için dava: “Giltow v. New York 268 US 652 (1925)”

etkilemiştir. “Zararlı eğilim” (bad tendency), mahkemenin kararlarında dikkate aldığı bir diğer önemli kriterdir. İfadenin açık ve yakın bir tehlike karşısında sınırlanabileceği anlayışı, Yargıç Brandies’in, Withney/California kararından yola çıkarak, mahkeme için ifade özgürlüğünün dar anlamda anlaşılması gereken; geniş anlamda değerlendirilmesi vurgusu, olarak karşımıza çıkmaktadır. Brandies’e göre, “Çoğunluğun Ciddi bir kötülük korkusu, tek başına ifade ve toplanma özgürlüklerinin baskı altında tutulmasını haklı kılmaz.”²⁶

ABD Anayasası’nda önemli bir yer tutan ve ABD Yüksek Mahkemesi Kararları ve İçtihatlarında da desteklenen ifade özgürlüğü ve onu garanti eden diğer hak ve özgürlükler, sınırlamadan ziyade korunma amacıyla hoşgörü alanı içerisinde değerlendirilmektedir. Avrupa özelindeki düzenlemeler ve uygulamalara kıyasla görece daha sınırlamadan uzak bir anlayışın hâkim olduğu görülmektedir.

²⁶ Bkz. Yargıç Brandies’in Karşı Oy Yazısı: Whitney v. California, 274 US 357 (1927).
Bkz. Arslan Zühtü vd. (2003). ABD Yüksek Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü. Der. Zühtü Arslan, Ankara: LTD Yayınları Avrupa Komisyonu, s.87-93.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYA NEDİR? YENİ MEDYA NEDİR? ONTOLOJİSİ, TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

2015 yılı itibariyle mevcut internet kullanıcısı sayısına 176 milyon insanın daha eklenmiş olması²⁷, internet ortamında oluşmuş olan sosyal ağların ne olduğuna ve özelliklerine yönelik bir araştırmaları ortaya çıkartmıştır. Bu bağlamda, sosyal medya üzerinden yapılan araştırmalar ve bu çalışma için, sosyal medya ontolojisine bakmak ardından da özelliklerini ortaya koymak, bu denli yoğun kullanımı olan alanı anlamak için önemlidir.

2.1. SOSYAL MEDYAYA ONTOLOJİK BİR BAKIŞ

Sosyal medyayı tanımlarken farklı çevrelerden birçok tanımlama yapıldığı görülmektedir. Akademik literatürden politik alana, sosyal yaşamdan ticari alana kullanım amaçlarına göre farklı tanımlar gelişmiş, analizler yapılmıştır. Etimolojik olarak da kavramın yapısı üzerine çeşitli düşünceler bulunmaktadır. Kimi zaman eksik kimi zaman yanlış kavramsal kurgulamalar yapıldığına dair tartışmalar da görülmektedir. Farklı kavramsal tanımlamaların olma nedenleri arasında, bu alanın hemen hemen herkesin değişik amaçlar ile kullanımlarına açık olması yer almaktadır. İş dünyasından, kamusal alana; yurttaş duyarlılıklarından, bireysel zevklere; eğitimden eğlenceye birçok sosyal medya tüketim nedeni bulunduğundan, literatürde

²⁷ Dünya genelinde farklı birçok ülkede ofisi bulunan sosyal medya stratejileri geliştirmek üzerine çalışan “We Are Social” adlı şirketin sunduğu istatistik bilgisidir. Bkz. www.wearesocial.net “Global Digital Statistics 2014”

kavramsal tanımlama çeşitlenmektedir. Yine de bu çeşitliliğin arasından sosyal medyanın özelliklerini dikkate alarak bir tanımlama yapılması mümkündür.

Teknolojik gelişimlere paralel, sosyal medyanın oluşum süreci başlamış ve süregelmiştir.²⁸ Bunun beraberinde, paylaşım olanağı sağlayan bilgisayar tabanlı teknolojik sistem, sosyal medyayı, adında medya olmasına rağmen geleneksel medyadan farklı bir yerde konumlandırarak, tanımlama yapmayı gerekli kılmaktadır. İnternet ve bilgisayar teknolojisinin sağladığı imkânlar, kullanıcıların içerik sağlamalarını, değiştirmelerini ve dönüştürmelerini mümkün kılmıştır. Bu, sosyal medya kavramının tanımlanmasında önemli bir yeri oluştururken; bir yandan da kitle iletişimi ve etkileşiminde “yeni” olarak görülen özellikleri ortaya koymuştur (Erarslan, 2016: 3).

Sosyal medyanın var olmasında önemli bir gelişme de “World Wide Web” uygulamasıdır. Castells’in ifadesine göre “wold wide web”-dünya çapında ağ uygulaması, sosyal medyanın özelliklerine de zemin hazırlayacak şekilde farklı kesimlerin, çıkarların, isteklerin ve kültürlerin bir arada var olmalarını sağlayan bir ağ olarak karşımıza çıkmaktadır (2013a:472). Bu, İnternet içerisinde herkesin kendi istek ve ilgi alanlarına göre farklı “siteler” oluşturabildiği, erişime açık, esnek kullanımlı, ağların ağı olarak tanımlanmış, sosyal medyanın temel özelliklerine kaynak oluşturmuştur.

Web uygulamasının yanı sıra sosyal medya gelişiminde etkisi olan, 2000’lerde gelişen ADSL uygulamasının kattığı özellikleri de belirtmek gerekir. Web uygulaması, ilerleyen dönemlerde Web 1.0 (Read Only Web) uygulamasını doğurmuş, daha sonra “Asymemtric Digital Subscriber Line” teknolojisiyle internet

²⁸ Bkz. Sosyal medyanın ardındaki tarihsel gelişim için Castells’in çalışmalarına.

kullanımı büyük ölçüde genişlemiştir. İnternete sürekli erişme imkânı tanıyan ADSL, sosyal medyanın kullanımındaki süreklilik, her an, her yerden ulaşım özelliklerine katkı sağlamıştır. ADSL teknolojisinin öncesinde Web1'in içeriğe katkı sağlamaya, dönüştürmeye imkan tanıyamıyor olması, bir süre sonra bu teknolojinin yetersiz kalmasına neden olmuş; Web 2.0 uygulaması geliştirilmiştir. Çoğu zaman sosyal medya, Web 2.0 ile iç içe geçmiş aynı anlamda ya da birbirinin yerine kullanılmıştır. Ancak çevrimiçi teknolojilere, Web 2.0; bu teknolojinin sosyal amaçlar için kullanımına ve sosyal yönlerine “sosyal medya” diyerek ayırma gitmek doğru olacaktır (Constantinides ve Fountain, 2008:232). Kabaca, teknolojik açıdan yazımsal kısmı Web 2.0; sosyal açıdan toplumsal iletişim kısmı ise sosyal medya olarak açıklanabilir. Web 2.0 uygulaması ile sosyal medyanın ana özelliklerini çizen bireyler-arası hızlı etkileşimin sağlanması; aktif, etken ve üretken konumda kullanıcılar yaratmıştır. Bu teknoloji sonrası, Myspace (2002), LinkedIn (2002), Facebook (2004), Youtube (2005), Twitter (2006) ve Tumblr (2008) gibi sosyal medya siteleri kurulmuştur.

Kaplan ve Haenlein'in “Users of The World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media” adlı yazılarında “dünya çapında ağ” yani “world wide web” için belirttikleri gibi www, sadece kişiler tarafından oluşturulan ve içerikler üretilip yayımlanan bir yer olmanın ötesine geçip süreklilik özelliğiyle kullanıcıların devamlı katılımının olduğu bir alan haline dönüşmüştür. Bir bağlamda sosyal medya, Web 2.0 ile fikirsel ve teknolojik anlamda yaratılan, kullanıcılarca oluşturulmuş içeriği olan, internet kullanıcılarının sosyal medyadan yararlandıkları her türü temsil eden, bir yer olmuştur (Kaplan ve Haenlein, 2010). O halde Web 2.0 için, açık kaynak erişimi olan çevrimiçi uygulamalarda, kullanıcının kontrolünün

olduğu, interaktif ve sosyal medya kavramları ile kendi kavramlarının birbiri yerine kullanılabildiği, çevrimiçi kullanıcı kontrollü, uygulamalar denilebilir (Constantinides, S. J., Fountain, 2008).

Tüm bu gelişmeler ve özellikler ile Web 2.0 teknolojisi, yoğun bilgi alışverişi yapılan, farklı sosyal ağlar ile ilişkiler geliştirilen, dijital ara yüzler ile farklı iletişim türlerine ev sahipliğı yapan ve günlük yaşamın bir parçası halini alan “sosyal medya ortamı” nı oluşturmuştur.

2.2. SOSYAL MEDYA TANIMLARI

Sosyal medya, kişilerin kullanımları üzerinden tanımlandığı haliyle; kişilerin düşüncelerini, fikirlerini, deneyimlerini, bilgi birikimlerini paylaşmak amacıyla ara yüzler oluşturulan, online bir platformdur (Mayfield, 2008:8-12). Kişilerin kullanımlarının beraberinde paylaşım vurgusuna dikkat çekilerek yapılan çeşitli tanımlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri Borges’ın, insanların internet ortamı üzerinden birbirleriyle interaktif iletişim kurup paylaşımında bulundukları alan, vurgulu tanımıdır (Borges, 2009). İçeriğın kullanıcılar tarafından üretilip oluşturulan, aynı zamanda paylaşılan sanal topluluklar olarak sosyal medya tanımı (Kim vd. 2010:216) beraberinde, Comm ve Burge’ün (2009:2) takipçiler ve izleyiciler tarafından oluşturulan içeriklerin paylaşımı olarak gördükleri başka bir tanımlama da bulunmaktadır. Kullanıcı ve paylaşım odaklı bir başka tanım ise , “tamamen ya da kısmen açık profillerden oluşup, ilişkide olunan insanlar listesini hazırlayıp sergiledikleri, paylaştıkları ve başka kullanıcıların profillerini, ilişkilerini gözlemleyebildikleri sanal ortamlar” şeklindedir (Boyd ve Ellison, 2007).

Karşılıklı etkileşime imkân tanıdığı yönündeki vurgu, sosyal medya için, kullanıcılarını ağ üzerinden bağlayan, kimi zaman doğrudan kimi zaman ise dolaylı bağlantılar ile karşılıklı etkileşime imkân tanıyan yer, tanımlamasını karşımıza çıkartmaktadır (Giddens, 2008:715). Doğrudan ya da dolaylı bağlantılar kurduğu düşüncesinden yola çıkılırsa, ortak paylaşım ve etkileşim özelliği üzerinden sosyal medya araçları olan sosyal ağlara, “paylaşım ağları”, “toplumsal paylaşım ağları”, “sosyal paylaşım siteleri” gibi başka kavramlar da kullanılabilir (Baban, 2012:72). Bu tanımların yanı sıra, bilgi ve içerik paylaşımını ve kolay etkileşimi sağlayan, işbirliğini amaçlayan, online uygulamalardan oluşan medya platformu (Palmer ve Lewis,2009), tanımı işin içine “medya”, “işbirliği” ve “ticari” boyutları da katmıştır. Sosyal medyanın ‘medya’ olma yönünü vurgulayan bir başka tanım ise Evans (2008:34) tarafından yapılmıştır. Ona göre, sosyal medya, içeriğin kişiler tarafından oluşturulduğu fotoğraf, video, haber sunulan online bir medyadır. Benzer bir tanım da Safko ve Brake’den gelmiştir (2009). Onlara göre, sosyal medya, medyanın sunum araçlarına paralel seslerden, görüntülerden, videolardan ve resimlerden oluşan; internet tabanı sayesinde farklı insanları bir araya getiren, paylaşımlara imkân tanıyan bir alandır. Social Meda Defined²⁹ ise sosyal medyayı ontolojik bir açıdan tanımlama çabası gösterir ve “bilgi paylaşımı temelli, paylaşımı güçlendiren, internet tabanlı araçlar ve platformlar” olarak tanımlar. Aynı şekilde tanımlayanlardan biri de Akar’dır (2010). Sosyal medyayı Web 2.0 temelli teknolojinin beraberinde oluşan, sosyal etkileşim imkanı sunan, topluluk oluşumuna yardımcı olan, işbirliği temelli web siteleri olarak belirtmektedir. Farklı bir bakış açısıyla bakılarak sosyal medyayı, sunduğu imkânlar açısından tanımlamak da

²⁹ Bkz. www.socialmediadefined.com

mümkündür. Bu yönde bir tanımlama, Solis ve Breakenridge tarafından yapılmaktadır. Onlar, sosyal medyayı, insanların “okuyucu rolünden içerik sağlayıcı” rolüne geçtiği, “yayıncılık mekanizmasından” “herkesten herkese” anlayışına evirildiği; “içeriğin demokratikleşmesi” alanı olarak tanımlamaktadırlar (Solis ve Breakenridge, 2009). Bu haliyle, sosyal medya, kullanıcıların internet zemininde, online platformda, kendilerini ifade edebildikleri, demokratik içeriğin oluşabildiği, farklı gruplara katılma olanağı olan, yorumlarla içeriğe katkıda bulunulup interaktif ortama dönüşen, sosyal içerikli web siteleri, olarak genel açıdan tanımlanabilir (Köksal, Özdemir, 2013:325).

Sosyal medyanın ideolojik yönleri üzerinden tanımlamaya giden kuramcılar da bulunmaktadır. Bunlardan biri Kaplan ve Hainlein’dir. Yazarlar sosyal medyayı, teknolojik olmanın yanı sıra ideolojik bir alt yapıya sahip, Web 2.0’ın zemininde oluşmuş, içeriği kullanıcı tarafından oluşturulabilen, internete dayalı uygulama olarak tanımlamaktadırlar (2010:60-61). Tanımlardaki vurgunun, sosyal medyanın, gelenekselden farklı “yeni” bir medya olması; farklı zeminlerde kişilerin düşüncelerini ifade etmesine olanak tanıyarak ifade özgürlüğü zemini sağlaması; katılıma açık, interaktif olma özelliği ile demokratik ortam sunma vurgusuna kayması; ona yüklenen sosyolojik, ideolojik, ekonomik, siyasi anlamları işaret etmektedir.

Sosyal medyaya farklı anlamlar yüklenip; tanımlamalar yapılırken onun geleneksel medyadan ayrı “yeni” bir medya olduğu ifadesi, geleneksel medyaya oranla daha ucuz, hızlı, erişime açık olmasından kaynaklıdır. Bu özellik, Binark tarafından şöyle açıklanmaktadır: “Sosyal medyanın, yeni medya kavramsallaştırmasıyla, geleneksel dediğimiz gazete, radyo, televizyon ve sinemadan

farklı olarak, dijital kodlama sisteminde temellenen, iletişim sürecinin aktörleri arasında eş anlı ve yoğun kapasitede, yüksek hızda karşılıklı ve çok katmanlı etkileşimin gerçekleştiği multimedya biçimselliğine sahip iletişim araçları olduğu kastedilmektedir” (2007). Tanımlamalarda kimi zaman karşılattığımız “yeni medya” ifadesi ayrı bir parantez açmayı gerektirmektedir. Bunun zaman zaman sosyal medyayla eş anlamlı, zaman zaman onu da içine alan ama ondan daha geniş bir kavramsallaşmayı içerdiğini görmemiz mümkündür. Ayrıca “yeni” medya kavramı farklı tartışmalara da yol açmış; düşünürleri bazı eleştirel fikirler etrafında toplamıştır.

2.3. YENİ MEDYA KAVRAMI, TANIMLAR, TARTIŞMALAR

Yeni medya kavramının literatüre girişi, bilgi teknolojilerindeki ilerlemenin kitle iletişim araçlarının niteliklerini, görev ve işlevlerini dönüştürücü gücü ile eş zamanlı iletişime olanak tanınması sonrası olmuştur. Geleneksel kitle iletişimine ek ve ondan belli noktalarda farklı sunumları olduğu iddiası bu alana “yeni medya” denmesine neden olmuştur. Ancak kavramın içindeki “yeni” sözcüğünün yüklediği anlam bakımıyla alanda çift yönlü tartışmalar başlamıştır. Tartışmaların eksen, internet temelli iletişim modellerinin, kitle iletişiminden daha ilerici, gelişkin, farklı, demokratik özellikleri nedeniyle “yeni” bir medya yarattığı görüşü üzerinden hareket etmektedir. Bu fikri destekleyen tarafın karşısında ise sunulan bu “yeni medyanın” aslında geleneksel medyada var olan sınırlılıkları, sömürüleri, engel ve tekelleşmeleri, ayrımları benzer şekilde barındırdığı düşüncesine sahip olanlar bulunmaktadır. “Yeni medya” denilen alanın emek sürecinden ürün çıktıklarına kadar başka bir platformda kendini yinelediğinden; “yeni” olanı işaret etmediği gibi; bunun

tamamıyla ideolojik bir retorikten kaynaklandığını, düşünenler bulunmaktadır. Buradaki “yeni” tartışmasını kuramcı Mark Poster üzerinden yapmak da mümkündür. Poster, yeniye ütopyanın başlangıç noktası olarak, eskinin ya da zirvenin yerine konması için oluşturulan, risklerin bulunduğu tarihsel bir problematik, kalıcı olmayan mekânsal bir çerçeve olarak açıklar. Buradaki sorun, kavramsal olarak yeni olan ile eski olanın tarihsel açıdan farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Poster, bir tarihsel tepe, son, zirve gibi süreçlendirmelerinden kaçınma gayretindedir. Tarihin böyle belirtilmemesi gerektiğini düşünür. Bunun yerine bağlardan, bağlantılardan bahsetmek gerektiğini; varlıkların zincir ve örüntüler üzerinden anlaşılmasının altını çizer (Poster, 2012). Yeni ifadesi ile birlikte kurulu olan yani ‘eski’ ile ağ tabanlı oluşum arasında bir karşıtlık kurulmaktadır. Bu karşıtlık kimi düşünürlerce eleştiriyile karşılanıp, eski ve yeni olan medya arasında radikal bir karşıtlık olmadığı görüşüyle reddedilmektedir.

Bu tartışmanın varlığını aklımızda tutarak kullanılan “yeni medya” kavramının tanımlamalarına bakacak olursak, çıkış noktası olan kitle iletişim araçlarından farklılığını ortaya koymak gerekecektir. Kitle iletişim araçları, görüş ve fikirlerin paylaşılmasına aracılık eden; kamuoyunun oluşmasına imkân tanıyan; toplum içinde örgütlenmeyi güçlendiren ve bireyin öğrenme, bilgi edinme, anlama, anlatma istek ve ihtiyaçlarını karşılayan; kişilerarası iletişimi geliştiren yeni davranış kalıpları ve tutumlar oluşturan; düşünce ve fikir akımlarını yaygınlaştıran iletişim aygıtları olarak tasvir edilebilir (Ülkü ve Demir, 2013:590-592). Yeni medya ise, gelişen bilgisayar ve internet teknolojisi sonrası, geleneksel iletişim ortamlarının dönüşerek dijital ve çok yönlü bir hal alması sonucu ortaya çıkan, etkileşimi yoğun medya alternatifidir (Misçi, 2006). Deniz Yengin’e göre ise yeni medya, teknik

şeyleşmenin günümüze dijitalleşmeyle birlikteki sunumudur (2014:87). Bu haliyle teknolojik gelişmenin ortam, araç ve medya üzerindeki dönüşümünden hareketle tanımlamaya gidilmiştir.

Yeni medya tanımlamalarında dikkat çeken nokta geleneksel iletişim araçlarından farklı olduğu vurgusu üzerinedir. Farklılığı belirleyen ise karşılıklı etkileşim kapasitesi ve hızının geleneksel medya süreçlerinden farklı işliyor olmasıdır. Geleneksel medyada daha sınırlı olan etkileşim, yeni teknolojiler sayesinde izleyici yararına değişmiş, izleyicinin medya içeriğine katkıda bulunma ihtimali artmıştır (Timisi, 2003:133-134). İçeriğe hızlı ve istenildiği zaman katkıda bulunulabiliyor olması, kaynak ile alıcı ayrımını oldukça bulanıklaştırmıştır. Bu durum geleneksel medyada kullanıcı ile medya metni arasındaki ilişkiyi farklılaştırmış, tek yönlü iletişimden çok daha farklı bir iletişim anlayışı oluşturmuştur. Geleneksel medyadaki kaynak ve kullanıcı ilişkisinin yanı sıra günlük yaşamın rutinlerinde de değişimler olmuştur (Binark, 2009).

Yeni medyanın, geleneksel medyadan farklı ve ondan daha fazlasını içerdiğini iddia edenler, tanımlamayı onun özellikleri üzerinden yapmaktadırlar. Bu nedenle tek başına tanımlara bakmak dışında, yeni medyaya atfedilen özellikleri de belirtmek gerekecektir. Bu bağlamda, yeni medyanın geleneksel medyadan ayrılan özelliklerini Rogers şöyle sıralamaktadır: Etkileşim, kitlesizleştirme, eş zamansız olabilme (Geray, 2003:17-18-19). Rogers'ın vurguladığı bu üç özellikten yola çıkarak Geray (2003), yeni medyayı, “kitle izleyicisini bireysel kullanıcı olarak kapsayabilen, kullanıcıların içeriğe veya uygulamalara farklı zaman dilimlerinde ve etkileşim içinde erişebildikleri sistem” şeklinde tanımlamaktadır.

Yeni medyanın geleneksel medyadan farklı özelliklerini kullanarak tanımlamaya giden bir başka isim ise Lister'dir. Yeni medyanın kendine has özelliklerinin sanallık, sayısallık, hipermetinsellik ve dağılma olduğunu belirtmektedir (Lister, 2003: 13-30). Eran Fisher ise sosyal paylaşım ağlarının da içinde bulunduğu yeni medyanın, geleneksel kitle medyasından farkını, “yüksek derecede katılım, kullanıcı temelli içerik ve farklı iletişim kanalları yaratabilme özelliği ile tasvir etmekte”; bu durumu “bire bir, birden-çok, çoktan-çok” iletişim şekli olarak sunmaktadır (2014:127). Yeni medyayı, onun yeni iletişim biçimlerine olanak tanıyan medya formu olması dışında, yeni bir üretim biçimi sunan teknoloji olarak (Napoli, 2010) tanımlayanlarda bulunmaktadır. Bu nokta, bize diyalektik bir çözümlemeyle yeni medyaya ve onun tanımlamasına çift yönlü bir bakış sunmaktadır. Diyalektik çözümlemenin bir yönü, diğer tanımlardan alınan kullanıcının etkin katılımına olanak sağlama özelliği ile yabancılaşmayı azaltan olanaklar sunması üzerindendir. Bir diğer yönüyle ise kitle medyasından farklı, yeni bir üretim ilişkisi ortaya koyan sömürüyü yoğunlaştırma ihtimali olan, daha fazla enformasyondan oluşmuş, ağlaşma ve sosyalleşme ideolojisini yayan alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Dean, 2010; Fisher, 2014). Kitle medyasının merkeziyetçi olduğu ve yukardan aşağıya daha tek yönlü iletişime izin verdiği, çeşitliliğin görece daha az olduğu durum yabancılaşmayı arttırmaktayken, yeni medya tanımlarda belirtilen özellikleri sayesinde bunu tersine çevirmektedir, diyebiliriz. Yabancılaşmayı azalttığı vurgusunun yanı sıra eleştirel ve Marksist perspektiften bakıldığında, yeni medya için izleyicinin yabancılaşması düşük ama izleyici emeği sömürüsünün yüksek düzeyde varlık gösterdiği bir ilişki ağı sunan medya platformu, olduğu söylenmektedir. Benzer bir eleştirel bakışla yapılan tanımlama çabasında,

yeni medya; boş vaktimizi organize eden, sınıf, ırk, cinsiyet arasındaki ayrımları inşa eden; toplumsal davranışlarımızı kuran kitle iletişim araçlarından farklı olarak (Torfing, 1999:210); Eli Pariser'in "süzgeç baloncukları" diyerek nitelendirdiği, ideolojik bakış açısı üreten, Facebook gibi toplumsal üretim araçlarıdır (Pariser, 2011).

Bir yönüyle de yeni medya kavramı, teknolojik ve küresel anlamda bir vurgu ile siyasal, sosyolojik, ekonomik boyuttaki dönüşümlere etkisi üzerinden değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme Castells'in yorumuyla, 'post endüstriyel bilgi çağına' geçildiğinin göstergesidir. Yeni medyada kullanılan istihdamdan malzemelere ve mallara; beceri ve yöntemlere; kar ve yatırıma, Batı'da endüstriyel imalat çağının dönüşümüne işaret etmektedir (2001). Yeni medya, yakaladığı bu değişim alanlarıyla birlikte, Lister'e göre 'yeni zamanlar' ve 'yeni çağlar' düşüncesiyle bütünleşmiş; yeni bir tekno-kültür yaratarak ortaya çıkmıştır (2009:10-12). Teknolojik vurguyla, yeni medya tanımlamalarında öne çıkan isim ise Leah Lievrouw'dur. Kendisi yeni medyanın, iletişim teknolojisinin özellikleri ile bütünleşerek, her türden medyayı, medya tüketicisini ve üreticisini, medya sistemlerini tasarladığını; bu anlamıyla araçsal olarak amaca giden yollardaki süreçlere müdahale eden organizasyonel formlar oluşturduğunu vurgular (2011).

Kendi özellikleri aracılığıyla, yeni medya kullanıcıları, giderek artan 'katılımcı kültür' ile işbirliği ve etkileşimi yaygın şekilde yaşama imkânı bulabilmektedir (Jenkins, 2009; Burgess ve Green, 2009). Napoli'nin öne sürdüğü, Web 2.0 teknolojisinin devrimci yanı, yeni medya iletişimini, çokça enformasyonun çok daha fazla sayıda insana, çokça iletişim kaynağı ile serbestçe akmasına izin veren bir medya olmasından kaynaklıdır (2010).

Yeni medyayı ekonomik açıdan sağlayacakları üzerinden tanımlama çabaları da bulunmaktadır. Bu tanımın kaynağı tabi ki ‘İnternet teknolojisinin sağladığı etkileşimli ağın nihai Pazar olması isteğidir’. Bu isteği dile getiren Gates, ayrıca İnternet ortamının, “alışveriş yapanların cenneti” olacağını da söyleyerek onun Pazar gücünü tekrarlar³⁰ (1996). Bu haliyle yeni medya “sürtünmesiz kapitalizme³¹” imkân tanıyacak, alıcı satıcı arasındaki iletişimi geliştirecek, elektronik pazar platformu olarak da tanımlanabilir. “Sürtünmesiz kapitalizm” olarak ifade edilen, bilgisayar ve internet teknolojisi sayesinde pazarların küresel gücü ve genişlemesi önündeki engellerin kalktığı, sınırsız, evrensel rekabet ortamının olduğu; eş zamanlı sınırsız erişim imkânı ile yeni ekonominin sihirli aracı internetin para yapma makinası olarak görüldüğü, parasız enformasyon ile çoğaltılabilen ekonomik bilgi çağı düzenini işaret etmektedir (Shiller, 1999; Schröter, 2014).

Farklı bakış açıları olmakla birlikte literatüre girmiş bir yeni medya kavramı ve tanımı bulunmaktadır. İletişim teknolojilerinin gelişim ve dönüşüm gücüyle yeni medya kavramı şekillenmekte ve güçlenmektedir. Son yüzyılda bilgisayar ve internet teknolojisinin desteği ile isminden daha çok bahsedilen yeni medya, dijital ortamla iç içe geçmiş; zaman ve mekânın yeniden yapılanmasıyla şekillenmiştir. Üçüncü dalga³² olarak belirtilen enformasyon toplumunda, dijital temsile dönüşmüş analog bir medyayı, temsil eden yeni bir medya karşımıza çıkmıştır (Manovich, 2001).

³⁰ Gates’in dile getirdiği gibi sosyal medya ya da yeni medya, yeni şeylerin, zenginliğin, değer in kaynağı olarak görülmüş; Web 2.0 teknolojisi için iyimser bir durum çizilmiştir. Ancak sosyal medyanın sunduğu ticarileşmenin, denetimin, bilinçaltının tüm kullanım çabalarına rağmen Fuchs’a göre bu gerçekleşmemiştir (Fuchs, 2010).

³¹ “Sürtünmesiz kapitalizm” hakkında detaylı anlatım için bkz. Shiller, (1999) , Schröter, (2014).

³² Alvin Toffler’in ifadesinden yola çıkarak belirtirsek; Birinci Dalgayı Tarımsal, İkinci Dalgayı Sanayi ve Üçüncü Dalgayı ise Enformasyon toplumu olarak ifade edebiliriz. Enformasyon toplumu, düşünsel yaratıcılığın bolluk toplumu tarafından aşıl an maddi tüketim isteğine üstün geldiği, öz disiplin etiğinin bir toplumsal sonuç iç erdiği, insana ve doğanın uyum içinde yaşadığı hiyerarşileşmenin yerini “çok merkezli bir toplum”a bıraktığı bir toplum düzenidir (Yengin,

2.4. YENİ OLAN MEDYANIN FARKLARI; SOSYAL MEDYANIN ÖZELLİKLERİ

Yeni medya kavramı ile gazete, radyo, televizyon gibi geleneksel medyadan farklı; iletişim sürecinin eş zamanlı olduğu, hızı yüksek, kapasitesi yoğun, multimedia biçimselliğine sahip, dijital kodlama siteminde şekillenen iletişim araçlarından bahsedilmektedir (Binark, 2007). Van Dijk’e göre dijital kodlamanın kullanımı ile birlikte 21.yüzyıla geçilmiştir. Dijitalliğin yanı sıra 21.yüzyıla geçişi sağlayan, geleneksel medyadan belli oranda daha ucuz ve hızlı olma özelliği, yeni medyanın farklarını ve sunduğu ‘imkânları’ anlamaya da yardımcı olacaktır.

Yeni medyanın özellikleri, çalışma içinde kimi zaman sosyal medyadan ayrı kimi zaman ise sosyal medyayla eş anlamlı kullanarak sıralanacaktır. Bu durum, iki kavramın çoğu zaman bir arada ve birbiri yerine kullanılıyor olmasından kaynaklıdır. Sosyal medyayı, özellikleri üzerinden betimleyen Fruchter³³, tanımlamasını “5C” üzerinden yapmaktadır. 5C ile anlatmak istediği; işbirliği (collabration), topluluk (community), sohbet-iletişim (conversation), yorumlama (commenting) ve katkı (contribution)’dır.

İşbirliği, sosyal medya aracılığıyla oluşan sosyal topluluklar ve gruplar arasında ortak paydada buluştukları konuları öne çıkarak birlikte hareket etmeleri olarak tezahür eden, önemli bir sosyal medya özelliğidir (Erarslan, 2016). Topluluk, sosyal medyada sağlanan sohbet ve iletişim ile sunulan katkılar sonucu sosyal ağ

2014:125). Eski çağa kıyasla modern sanatın yeni ‘hız’ ve ‘yükseklik’ standartlarını betimlemesinin kanıtladığı üzere, zaman ve mekân algıları değişmiştir (Laughy, 2007:160). Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere her dönem için bir toplum yaklaşımından bahsedilmektedir. Açıklanan toplum anlayışların odak noktasında bireyin kullandığı araçlar belirleyici olmaktadır.

³³ www.michaelfruchter.com/blog/2009/marketing-on-the-social-web-a-few-key-ingredients

üzerinde oluşan gruplardır. İletişim, sosyal medyada karşılıklılık özelliğine vurgu yapmaktadır. Sosyal medyadaki paylaşımların anındalığı ve hızı; alıcının anında ve hızlı katkısına açıktır. Bu bağlamda bir conversation'dan söz edilmektedir. Sosyal medyanın diğer özelliklerinin katkısıyla, paylaşımlar yorumlamaya açık şekilde kendilerine yer bulmaktadırlar. Şirketlerin, siyasilerin, grupların, diğer insanların farklı paylaşımları yorumlama imkânı, bu alandaki katkıya işaret ettiği gibi, kişilerin sosyal medya içindeki sosyal çevrelerinin genişlemesine de katkı sağlar. Katkı ise, sosyal medyaya ayırıcı özellik olarak atfedilen önemli bir noktadır. Kullanıcıların sosyal medya içeriklerinin oluşumuna, var olan içeriğin genişlemesine sürekli ve hızlı şekilde, doğrudan ve dolaylı etkisi, katkısı bulunmaktadır.

Rogers ve birçok ismin sosyal medyanın temel özellikleri içerisinde sıraladığı “etkileşim” özelliği, iletinin gönderme ve alınma sürecindeki karşılıklılığı ifade etmekle birlikte eleştirel tartışmalara da neden olmaktadır. Kavramın güçlü bir ideolojik anlam taşıdığı üzerine olan bu tartışmalar, yeni medyaya ideolojik bir düzeyde değer katmaktadır. Aarseth'e göre “bir sistemi etkileşimli olarak ilan etmek, onu sihirli bir güçle onaylamaktır.” (2001). Tartışmanın başka bir açısından bu söylem, kullanıcıyı tüketici olarak gören neoliberal politikanın etkileme ürünlerinden biri olarak görülmektedir (Yengin, 2014). Kitlesizleştirme, yeni medya ortamında büyük bir kullanıcılar grubu olmasına rağmen, kişisel ve özel ileti gönderilip alınması olanağına işaret eden, gruptan bağımsız olabilme özelliğidir. Eş zamansız olabilme, yani asenkronizasyon, yeni medya süreçleri, aktarılabilecek iletinin istenildiği takdirde aynı zamanda, alıcı ve alıcılara ulaşmasını sağlayan eş zamanlılık; uzam ve zaman ayrımının kayboluşu durumunun yanı sıra eş zamansız olabilme imkânı da

sunmaktadır. Eş zamansız olma özelliği, kullanıcıların arzu ettikleri zaman ileti göndermek ve iletiyi almak imkânını göstermektedir (Rogers, 2009).

Veriye erişimin daha kolay olmasını, önemli bir imkân olarak gören anlayış, bunu sağlayıcının sayısal veriyi işleminin analog veriye göre daha kolay olmasına ve sosyal medya zeminin karakteristik özelliklerine bağlamaktadır. Konuyu bu bağlamda tartışan Lister (2003), beş temel özellikten bahsetmektedir. Bunlar sayısallık-dijitalite, etkileşimlilik, hipermetinlik, yayılma-dağılma ve sanallıktır. İnternet medyasında verilerin ikili sayı sistemi içinde sıfırlar ve birlerle ifade edildiği sayısallık durumu, bu yeni medyanın temel özelliklerdendir. Takipçinin pasiflikten kurtulduğu aktif katkı sağladığı etkileşimselliğin yanı sıra hipermetinlik öne çıkan bir diğer özelliktir. Hipermetinsel olmak, esnek ve sonsuz bir metin ağı ortaya çıkarmaktadır. Kavram ilk defa 1945 yılında Vannevar Bush tarafından tanımlanmıştır. Hipermetinsellik, metnin başka metinlerle olan bağı ve ilişkisi anlamına gelmektedir. Bu özellik paralelinde bahsi geçen bir kavram da hipermedyadır. Birçok medya türünü ve bu türlerin birbiri ile etkileşimini, iletişimini işaret eden bu kavram; ses, görüntü, video, yazı türlerini bir araya getirebilmiştir (Monovich,2001). Yayılma-dağılma özelliği ise, geleneksel medyadan tamamıyla farklı, üreticinin aynı zamanda tüketici de olduğu (proconsumer), kaynak ile alıcı arasında yeni bir iletişim hali geliştirmiştir. Son olarak sanallıktan bahseden Lister, kullanıcıya orada olma hissi veren; makine ile kullanıcı yani yapay ile insan arasındaki ara yüzeyde oluşan iletişim ortamına işaret etmektedir. Binark, bu iletişimin iki türde olduğunu söylemektedir. Birincisi yapay zeka (makine) ile insan arasında, ikincisi ise kullanıcı ile diğer insanlar arasındadır (Binark, 2009:61).

İletişimde oluşan bu sanal gerçeklik, kullanıcının gerçek dünyadan soyutlandığı ya da soyutlanmadığı bir simülasyonel ortamı sunmaktadır.

Faceboook, Twitter, Myspace, gibi sosyal paylaşım sitelerinin giderek artması ve talep görmesi, sosyal medyanın yaşamın her anında yer alan bir parçası haline geldiğinin göstergelerindendir. Mayfield (2008:5-6), bu güçlenmesin sosyal medyanın temel özelliklerinden kaynaklandığını iddia eder ve bu özellikleri şöyle sıralar: Katılım, açıklık, görüşme, topluluk, bağlantılılık. Diğer yazarlarında altını çizdiği katılımın, içerik üreten ile tüketen arasındaki farkı sığlaştırması onu cazip kılmakla birlikte, açıklık hayati öneme sahiptir. Yazara göre, kullanıcıların katılımına, yorumuna, geribildirimine açık olan sosyal medya, genellikle demokratik katılıma teşvik edici niteliktedir ve bunun temel kaynağı açıklık özelliğidir. Sosyal medyanın oluşumuna imkân tanıdığı topluluk durumu, sosyalleşmenin ve ilgi alanlarına yönelik sosyal grupların oluşup gelişmesinin önemli bir noktasıdır. Topluluk arasındaki iletişim ile de doğrudan ilgisi olan sosyal medyanın önemli bir özelliği de bağlantılılıktır. Yazarın görüşme olarak sunduğu özellik ise daha önce de değinilen geleneksel medyanın yayın odaklı oluşuna karşıt, sosyal medyanın iki yönlü konuşmayı merkezine alması anlamındadır (2008).

Sosyal medyanın sınırsız bir iletişime imkân tanıyan teknolojik bir olanak olarak görülmesi, beraberinde sosyalleşme zeminini ve bireyi ön plana çıkartan serbestlik alanının varlığını göstermektedir. Sosyalleşmenin dijital sosyalleşme olarak tasviri ile toplumsal hayattaki ilişki ve ihtiyaçların dijital ortamda sağlanan iletişim ile yapılabiliyor olduğu kastedilmektedir. Üniversite tercihlerinden, hastanelere, otellere, gidilecek mekânlara kadar her şey dijital ortam üzerinden iletişime geçilerek halledilebilirken, bir yandan da paylaşım özgürlüğü sunduğu

düşüncesiyle serbest olma özelliği yüklenmektedir. Bu özelliklerin toplamı ile Erarslan’a göre sosyal medya “dili, ilkeleri, kuralları, ritüelleri ve kendine has davranış kalıpları olan bir kültüre sahiptir (2016). Kuralsız olduğu düşüncesinin bu açıdan yanlış olduğunu vurgulayan yazar, kendi içinde hem formel hem informal kuralları olduğunu belirtmektedir (2016:8). Tüm bu düzen ve kuralların içinde sosyal medyanın mizahçı özelliği olduğu, süreklilik, tekrarlanabilirlik ve çeşitlilik özelliklerini de barındırdığı; veri toplama ve araştırma imkânı sunan; temel insan haklarından “medyaya erişim ve ifade özgürlüğü” hakkına olanak tanıyan yönleri olduğu söylenmektedir. Çeşitlilik özelliği, bireylerin kendilerini ifade edebildikleri alanların çokluğu ile ortaya çıkmaktadır. Süreklilik özelliğinden kasıt ise, birbirinden farklı içerik, grup ve insanları bir arada bulundurma, oluşan hesapların ve zeminlerin devamlılığının daimiliğidir. Gençlerin, sanatçıların, siyasilerin yoğun kullanımı ve daha önce yaratıcılığını sergileme imkânı bulamamış ya da kısıtlı miktarda bulmuş kişilerin paylaşımları, kimi zaman muhalif kimi zamanda bir olay karşısında kanıt üretme amacını da içinde barındırarak mizahi bir şekil alabilmektedir. Sosyal medyanın mizahçı özelliği buradan kaynaklanmaktadır. Tekrarlanabilirlikten kasıt ise, sosyal medya içeriklerinin, görsellerin ve paylaşımların tekrar tekrar kullanılabilme üzere bir yerde, kopyalanabilir şekilde mevcut olmasıdır. Süreklilik özelliğinin sağlayıcısı da bir nevi tekrarlanabilirliktir.

Sosyal medyanın kullanımının artması ile birlikte gelişen sosyal medya kültürü, yasaklama, kısıtlama, denetim altında tutma, engelleme gibi düzenlemelerin olmadığı ülkelerde ve topluluklarda, erişim hakkının ve ifade özgürlüğü hakkının yüksek oranda kullanılabilmesi bir platform sağlayıcısı olmaktadır (Erarslan, 2016). Veri toplama ve araştırma imkânı sunma özelliği, aynı zamanda erişim hakkının

kullanımının artması ile oldukça bağlantılıdır. Sosyal medya paylaşım ağları aracılığıyla farklı yöntemler kullanılarak, çok kişiye kısa zamanda ulaşıp veri toplanmasını, ölçümünü ve hali hazırdaki bilgiye ulaşılmasını sağlayan bir araçtır. Özellikle, Y-Z kuşağı olarak sosyal medyayı oldukça fazla kullanan gençler-dijital yerliler³⁴, bu alanı araştırma yapmak amacıyla da tüketmektedirler.

Yeni medya ile hayatımıza giren, onun bir özelliği olarak karşımıza çıkan bir kavram da “arabuluculuk ”tur (mediation). İletişim alanında arabuluculuk görevi iletişim aracının kendisinde bulunmaktadır. Bu fikri destekleyenlerden biri de McLuhan’dır. Ona göre de bir toplumda arabuluculuk görevi iletişim araçlarına aittir (2007a). Marksist teoride ise arabuluculuk, bir nesne aracılığıyla iki karşıt gücün var olan toplum içerisinde uzlaşmasıdır. Arabuluculuğun uzlaştırma rolü, kavramı remediation (iyileştirme) özelliğine götürmektedir. Yeni medya kuramcıları, iyileştirme kavramını, blogların, web sitelerinin, dijital videoların sunduğu yeni yollar üzerinden açıklamaktadırlar. Bu alanlar, eski medyanın yeniden düzenlenmiş; ihtiyaçlar ve gelişmeler ile yeniden formüleleştirilmiş halleri olarak bir iyileştirme örneğidir. Bolter ve Grusin için tüm arabuluculukların iyileştirme olduğu ortamda, yeni medyanın farklı kültürler ve kullanıcılar için iyileştirme yaptığı bir gerçektir (2006). Benzer bir önem atfı da Lievrouw tarafından yapılmış ve dijital medya teknolojilerinin yarattığı iyileştirme, daha önce eşi benzeri görülmemiş çağdaş yaratıcı bir kültürün oluşumuna sunduğu önemli bir katkı olarak gösterilmiştir (2011:217-218).

³⁴ “Dijital yerli” kavramı için bkz. Marc Prensky (2001) “Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler-2 Gerçekten Farklı mı Düşünüyorlar?” On The Horizon: NCB UNiversity Press, 9(6); Yaşar Tonta (2009). “Dijital Yerliler, Sosyal Ağlar ve Kütüphaneciliğin Geleceği”. Türk Kütüphaneciliği, 23(4).

2.5. DEMOKRASİ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ EKSENİNDE FARKLI YAKLAŞIMLARDA SOSYAL MEDYA: OLANAKLARI, SINIRLILIKLARI VE TEHDİTLERİ

Sosyal medyaya, oluşum süreci ve ardındaki teknolojik gelişmeler paralelinde baktığımızda ona atfedilen bir dizi özellikle karşılaşmaktayız. Bu özelliklerin daha önce eşi benzeri görülmemiş yenilikler sunduğu düşüncesi kadar, ardında farklı bir ideoloji ile başka amaçlara hizmet ettiği düşüncesi de zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Daha önce değinilen bu özellikler ışığında, kişilere ve gruplara yüksek derecede katılım imkânı sunduğu; bu doğrultuda demokratik ve özgürlükler alanı olduğu iddiası oldukça gündeme gelmiştir. Bu temelde çeşitli bakış açıları oluşmuş; sosyal medyaya demokratik olma ve ifade özgürlüğü sağlama noktasında liberal anlam yükleyenler olduğu gibi eleştirel yaklaşanlar da olmuştur. Bu başlık altında dünya genelinde yaygınlaşan, hem iş hem günlük hayatın ayrılmaz bir parçası haline dönüşen sosyal medyaya ya da ‘yeni’ medyaya sağladığı olanaklar ve tehditler bakımından demokratik olma ve ifade özgürlüğü sağlama işlevi açısından farklı yaklaşımlarla değinilecektir.

2.5.1. Liberal Yaklaşımda Sosyal Medya

Sosyal medyanın liberal okumasında başlıca argüman “özgürlük” ve “demokratik” olması üzerinedir. Bu bakış açısında, sosyal medya, bireylerin kendilerini demokratik ve katılımcı bir ortamda özgürce ifade ettikleri, yani temel haklar içerisinde yer alan ifade özgürlüklerini kullanabildikleri, geleneksel medyaya oranla erişime açık bir yer olarak konumlandırılmaktadır (Erarslan, 2016).

Demokrasi ve ifade özgürlüğü bağlamında sosyal medyanın konumu, onun daha önceki iletişim araçlarından farklı olduğu iddiasıyla sunulan özelliklerinden kaynaklıdır. Demokratik olmasını sağlayan niteliklerinin başında, katılımcı olması, çeşitliliklerin varlığı, erişime açık ve görece ucuz bir kullanım aracı olması, serbest yorum ve içerik üretimi sağlayabiliyor olması bulunmaktadır. Balkin’e göre doğru bir demokrasi kültürünün olması, bireysel ya da kolektif katılım imkânının sunulduğu bir ortamın varlığı ile mümkündür. Bu ortam ise dijital teknolojilerce sunulmaktadır (Balkin, 2004:6). Teknolojinin buradaki rolüne atıf Ihel de Sola Pool’un düşüncesinde daha da belirgin haldedir. Pool’a göre, “*Elektronik teknoloji özgürlüğe katkı sağlar. Olgunlaşmış bir elektronik teknolojinin getirdiği çeşitlilik derecesi ve erişimin çokluğu bugün kullanılanı kat kat aşar...*”³⁵ Sosyal medyanın demokratik kültüre sağladığı katkıların dijital çağın teknolojik gelişimi aracılığıyla olduğu, teknolojik altyapının dizaynı sayesinde ifade özgürlüğünün ve demokratik katılımın genişlediği fikri, aynı zamanda teknolojiye atfedilen gücü tekrar ortaya koymaktadır. Bireysel katılımın bu denli yüksek olabildiği, kültürel yayılma ve çeşitliliğin varlık sürdüğü, doğrudan demokratik bir kültür, dijital çağ teknolojisinin sunduğu sosyal medya alanında sağlanmıştır. Demokratik bir ortam sunduğu argümanının temellendirmesi, geniş katılım, içeriği dönüştürme izni ve etkileşimsellik özellikleri ile yapılmaktadır. Deniz Yengin ’e göre geleneksel medyada ifade özgürlüğü imkânı bulabilme noktasındaki kısıtlılık çekincesi, İnternet ortamında daha çok kişinin doğrudan, ucuza katılımcılığı ile ortadan kalkmıştır (2014:5-6). Demokratik ortamın varlığına işaret eden bir diğer nokta ise kültürel ve coğrafi sınırların ortadan kalktığı yakınlaşma halidir. Dünya genelinde çok fazla

³⁵ Bkz. Katz, James E., (2015), “Classics of Communication Scholarship: Ihthiel de Sola Pool’s Technologies Freedom, Information”, **Communication & Society**, 18:12, s.1416-1418.

insan içerik yayımlayabilir ve çok fazla insanın yorumuna açık paylaşımda bulunabilir. Bu durumda, çok yakın ilişkiler içinde bir arada içerik sağlayabilir ve yeniliğin bir parçası haline dönüşebilir (Balkin, 2004: 10). Tüm bu katkılara olan inancın temelinde de teknik gelişmelerin toplum içindeki yararlı ve gerekli olduğu argümanına dayanan iyimserlik bulunmaktadır. Bu iyimserlik çift yönü etkileşimi, enformasyon ağını oluşturan teknolojiye belirlenimci bir atıf ile ortaya çıkartmaktadır. McLuhan’ında üzerinde durduğu teknolojinin ilerici gücü ve yenilikçi yanı (2007a); sosyal medya oluşumundaki aktif rolü ile daha demokratik bir ortam oluşumuna katkıda bulunmuştur.

Demokrasinin özellikle Avrupa demokrasisinin³⁶ temel şartlarından olduğu belirtilen, medya çoğulculuğunun (media pluralism) İnternet teknolojisi ile sosyal medya üzerinden oluşabildiği argümanı, onun demokratik olduğu vurgusunu belirginleştirmektedir. Lucchi, medya özgürlüğünün devlet kontrolünün olmadığı ve editöryal özgürlüğün bulunduğu bir durumda var olabileceğine işaret ederken; aynı zamanda, gazetecilerin korunması ve kamuya açık bilgi kaynağı erişiminin de önemini vurgulamış; tüm bunların medya çoğulculuğunun ön koşulları olduğunu belirtmiştir (2014). Bu koşullar sağlandıktan sonra medya çoğulculuğu için insanların bilgi ihtiyaçlarına yönelik tatmin edici erişim olanağına sahip olması gerektiğinin altı çizilmektedir. Bunun bir anlamı da vatandaşların farklı kaynak ve araçlara dijital iletişim altyapısı ve araçları da dâhil erişim imkânlarının olmasıdır. Belirtilen sosyal medya özellikleri tam olarak bu açık erişime ve içeriğin oluşturulma ve paylaşılma sürecinde kişinin hâkimiyetinden yola çıkarak medya çoğulculuğuna işaret etmektedir.

³⁶ Bkz. “Charter of Fundamental Rights”, art. 11.2.2000 O.J. (C 364) 1; European Convention of Human Rights, art. 10, November. 4., 1950, 213 U.N.T.S. 221.

Demokrasilerde mühim olan insanların, geniş çapta ve farklı bilgilere erişebilmesidir. Ayrıca, bilgiye erişim hakkı birçok bölgede ve uluslararası anlaşma ve uzlaşmalarda insan hakkı olarak tanımlanmıştır³⁷. Bu noktada İnternet, demokrasinin gelişmesi için önemli bir itici güç olarak görülmektedir. Çünkü haber ve bilginin çoğulculuğu vasıtasıyla yönetsel kurumlar daha şeffaf ve erişilebilir bir hal almaktadır (Lucchi, 2014:6). Sosyal medya sayesinde çeşitli kaynaklardan elde edilebilen bilgiler, görüntüler, videolar, kaynaklar ve belgeler ile bunların hızlıca yayılabilmesi, şeffaf bir toplum oluşumunda oldukça etkili görülmektedir. Öyle ki elde edilen bu bilgi ve belgelerin toplum tarafından edinilmiş olması yönetimlerin açıklama yapmasını gerekli kılacağı kanısını oluşturmaktadır. Wikileaks belgelerinin yayılması³⁸ bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Farklı ülkelerde, farklı konularda yaşanan, bu görüşü destekler nitelikte örnekler de

³⁷ Bkz. G. J. Walters, (2012). Human Rights in an Information Age: A Philosophical Analysis. Toronto: University of Toronto Press

³⁸ ABD dışişlerine ait birçok yazışmanın, anlaşmanın, belgelerin ve hatta gayri resmi yazışmaların yayılmasının, bir şeffaflık sonucu yaratacağı şeklindeki demokrasi vurgusu, Rheingold tarafından şöyle ifade edilmektedir: “ Ancak yeterli sayıda kişinin yine yeterli ölçüde duyguyla kişisel ilişkiler oluşturmak niyetiyle, yeterli uzunlukta kamusal tartışmalar yapabildiği zaman ve ortam, internet üzerinden ortaya çıkan kümelenmede mümkündür” (1998). Sosyal medyanın bu özelliği aracılığıyla demokratik gelişme katkıda bulunacağı görüşü yaygınlaşmıştır. Sonrasında, sosyal medya gücüyle, bilgilerin İnternet ortamında paylaşılması, dünyanın birçok bölgesinde ses getirmiştir. Paylaşımlar Facebook ve Twitter üzerinde yapılmaya başlamadan önce www.wikileaks.org adlı bir site üzerinden yapılmıştı. Bu duruma karşın çok defa kapatma, siber saldırılarla karşı karşıya kalan Wikileaks paylaşımlarına ait siteler, okuyanların kendi hesapları üzerinden paylaşmaya başlamasıyla önlenemez bir hal almıştır. Bunun dışında Twitter üzerinden dünyayla bazı ülkelerin kendi problemleri hakkında bilgiler ve belgeler de paylaşarak küresel ölçekte bir farkındalık; bölgesel bazda da muhalif tepkiler oluşmuştur. Örneğin, 2009 yılında İran’daki devlet başkanı seçimlerinde hile yapıldığı iddiaları ve konuyla ilgili bilgiler, muhalif İranlıların tepkisini çekip sosyal medyayı etkin muhalefet aracı olarak kullanmalarına neden olmuştur. Geleneksel medyada yer almayan birçok bilgi, görüntü, belge ve analizler sosyal medya üzerinden duyurulmuştur. Yine Twitter üzerinden İran hakkında açılan hastagler (#) aracılığıyla özel bir arama gerektirmeden bilgiler tüm dünyanın duyarlılıklarına açılmıştır. (#iranelection, #iran vb.) Bu, İran yönetiminin bazı sosyal medya kanallarını yasaklamasıyla sonuçlanmış bir süreçtir. 2011 yılı Eylül ayında da ABD’de New York’ta bulunan Wall Street finans merkezi önünde halk eylemi başlamıştır. Eylemcilerin en büyük iletişim kaynağı ise sosyal medya olmuştur. Bkz. Deluca, K., M., Lawson, S., Sun, Y., (2012). Occupy Wall Street on the Public Screens of Social Media: The Many Framings of the Birth of A Protest Movement. Communication, Culture & Critique, 5(4).. ve Bkz. Erarslan, Levent, (2016). Sosyal Medyayı Anlamak, İstanbul: Nobel Yaşam Yayınları

bulunmaktadır. ABD’de polislerin siyah vatandaşlara yönelik uyguladıkları şiddet ya da ayrımcılıklar, teknoloji sayesinde kaydedilip sosyal medya aracılığıyla da tüm dünyaya servis edilmiştir. Bu yönüyle sosyal medya, dünya çapında gündem oluşturabilme gücünü de ortaya koymuştur. Hatta bu tepki ya da duyarlılık yaratacak paylaşımların kimi zaman hiçbir politik tavrı olmayan kişilerce de yapılabiliyor olması, sosyal medya savunucuları için önemli bulunmaktadır (Erarslan, 2016:46). Sosyal medyanın demokratik bir ortam yarattığı yönündeki bu görüşler sadece sosyal medya kuramcıları ya da sosyal bilim alanındaki düşünürler tarafından değil; vakıflar, küresel boyuttaki örgütler ve vatandaşlarca da öne sürölmektedir. Jose Marichal, 250 siyasi grup üzerinde yaptığı etnografik çalışmasında, bu grupların sosyal medyayı yüksek düzeyde demokratik katılım süreci olarak gördüklerini ortaya koymuştur³⁹. Erarslan ise, kendi yaptığı bir araştırmanın sonuçları aracılığıyla, katılımcıların sosyal medya kullanımlarındaki ilk önceliklerin özgürlük olduğu, sonucuna ulaşmış; kişilerin bu görüşlerinin nedeni olarak da kendi istekleri doğrultusunda paylaşımda bulunabiliyor olmalarını göstermiştir (Erarslan,2016). Benzer şekilde Algöl ve Üçer’in farklı dokuz üniversitenin 426 öğrencisi üzerinde yaptığı araştırma ile katılanların %50’sinin sosyal medyayı demokratik ortam, ifade özgürlüğü sağlayıcısı ve siyasi katılıma imkân tanıyan araç olarak gördüklerini tespit edilmiştir⁴⁰. Sosyal medyanın demokratik bir gelişim yarattığı düşüncesi iki yönlü de ele alınabilir. Bir boyutuyla demokratik katılım, diğeri yönüyle de yurttaşlık konusu, demokratik gelişimin farklı göstergeleri olarak irdelenebilir (Bayraktutan-Sütçü, 2007:74). Demokratik bağlamda yurttaşlık, kamusal alana ve konulara katılımı

³⁹ Marichal, Jose, (2012). Facebook Democracy, The Architecture of disclosure and the Threat to Public Life, USA: Ashgate Pub

⁴⁰ Algöl, And. Ve Üçer, Neda. (2012). Çokluk Ortamında Yokluk Mu? Sosyal Medya’da Demokrasi Arayışına Dair Sosyo Kültürel Bir Çalışma, Yeni Medya’da Demokrasi Sosyal Medyaya Dair Araştırmalar içinde (ed. Algöl ve Üçer). İstanbul: Literatürk. s.18-54.

gerektirir. Zaten demokrasinin ilk ortaya çıktığı Antik Yunan'daki demokratik döneme bakıldığında, Atina demokrasisi özgürlük ve siyasal yaşama katılma anlamında kullanılmaktadır (Touraine, 2004). Sosyal medyanın yurttaş hassasiyetiyle politik konulara katılabilme, bu konular hakkında görüşlerini ifade edebilme imkânı demokratik katılım ile yurttaşlık bağı üzerinden Atina demokrasisi örneğine yakın olarak görülmekte ve desteklenmektedir. O halde, sosyal medyanın kamusal görüşlerin paylaşıldığı, tartışıldığı bir alan olma özelliğiyle “kamusal alan” yarattığı da düşünülmektedir. Tarih içerisinde farklı tanımlamalara maruz kalan kamusal alan kavramı; Antik Yunan'da “agora”, Roma'da “forum”, 17.yy Avrupa'sında kahvelerde, salonlarda toplumsal konuların tartışıldığı alan; Fransız Devrimi sonrası ise eleştirel fikirler aracılığıyla toplumsal meselelere yön verilen yer olarak gelişim göstermiştir (Bektaş, 2007). Habermas'ın kamusal alan tanımı ise, ortak kamuoyu oluşturmak amaçlı, fikir oluşturulan, toplumdaki bireylerin bir araya geldikleri, sorunlar ve farklı konuları tartıştıkları mekân ve süreç, şeklindedir (2012). Zaman içinde kamuoyu ve demokrasi kavramları, aralarındaki ilişki bağlamıyla gelişim göstermiştir. Sosyal medyanın demokrasi gelişimine katkı sunduğu; bu kavramların birada ve birbirini destekler biçimde kullanıldığı vurgulanmaktadır. Özellikle geleneksel medya kaynaklarında gözükmeyen, sosyal medya araçları ile yayılan ve muhalif bir güce dönüşen enformasyonlar, hükümetler üzerinde bir baskı aracı haline dönüşmüştür. Bu durumun önemi, Harold D. Lasswell'in kamuoyu tanımında ortaya çıkmaktadır. Lasswell'e göre kamuoyu, toplumun yaşadıkları ve geçirdiği psikolojik süreçler sonrasında oluşan görüşlerin iktidarlar üzerindeki etkisidir. Sosyal medya da bu etkinin oluşmasındaki hızı ve gücüyle ön plana çıkmaktadır. Baskıdan arınmış bireysel hak ve özgürlükler temelli liberalizm anlayışı, günümüz demokrasileri ile eş

anlamda kullanılmakta; sosyal medyanın demokratik olanakları da liberal anlayış ile desteklenmektedir. Liberal demokrasi için halkın görüşünün ifade bulması, halk taleplerinin politikalara dâhil edilmesi önemli noktalardır. Bu bağlamda, teknolojik ve küresel bazdaki politik değişimler paralelinde demokrasinin ilişkide olduğu noktalar genişlemiştir. İfade ve düşünce özgürlüğünün temel hak olarak demokrasideki yeri ve önemi de artmıştır.

Demokratik düşünce, düşüncelerin özgürce ifade edilmesi ve yayılması ile serbestçe kamuoyu oluşması temeline dayanmaktadır (Bektaş, 2007:240-243). Bu haber alma, enformasyona erişme ve haberleşme imkânlarının varlığı ile mümkündür. Liberal yaklaşım, sosyal medyanın demokratik gelişime katkısını bu noktada önemli görmektedir. Bilginin serbest dolaşımı, haberleşme imkânı, elbette bizi basın özgürlüğü hakkının varlığına da götürmektedir. Bölünmelerin, hizipleşmelerin, tartışma ve çatışmaların toplum önünde görünür hale gelmesi ve dile getirilmesi özgür basının varlığını göstermektedir (Keane, 2010). Özgür basının bu özelliklerini doğrudan yerine getiren bir alan olarak sosyal medya, fikir ve düşüncelerin ifade edilme ve yayılma zemini olma açısından önemini göstermektedir.

Timuçin'in ifadesine göre demokrasi aynı zamanda, başkaları ile olma ve paylaşma bilincidir (2004:7). Bu iki özellik tam olarak sosyal medyanın, geleneksel medyadan farklı nitelikleri olarak literatürde yer almaktadır. Bu bağlamda demokrasi gerekleri ve bilinci için ihtiyaç duyulan temel nitelikler sosyal medyanın ilkeleri ve özellikleri ile örtüşmektedir. Bu örtüşme onun demokratik bir ortam yarattığı düşüncesini güçlendirmekte ve bu yaklaşımı savunanların temel argümanları haline gelmektedir. Demokratik kültürün iletişim ve enformasyon ile yakın ilişkisi, sosyal

medyanın demokratik kültür oluşturduğu yönündeki yaklaşıma temel oluşturan bir diğer noktadır. İletişim ile enformasyon, yurttaşların kendilerini ifade etmelerini sağladığı anda kamusal bir tartışma ortamı yaratır ve bu durum Encabo'nun da altını çizdiği gibi, yönetimlerin kamusal meseleleri tek başlarına denetlemelerini engeller (2002:444). Bilişim sistemlerinin iletişim aracılığıyla yurttaşların kamusal alana katılımına imkân tanıdıkları savı; kişiler ve kurumların sosyal medya üzerinden siyasi konuları takip ederek içerik üretebilmelerine, böylece zgr bir ortamda varlık gösterebilmelerine işaret etmektedir. Nick Stevenson'a göre de demokratik toplum, yurttaşların geniş çapta katılım gösterebildikleri ortamların artmasıyla oluşabilir. Sosyal medyayı böylesi katılımcı bir ortam olarak kodlayan yaklaşımın, yeni medya aracılığıyla demokratik toplumun geliştirileceği iddiası Stevenson'ın tasvirini destekler niteliktedir. Yurttaşların, bir aracı olmadan fikir beyan ettikleri ortam olarak sosyal medya, siyasi işlevleri ile de otaya çıkmaktadır. Bu işlevler Gurevitch ve Blumber'e göre, siyasal çevrenin gözetim altında tutulması, günün önemli sorunlarını gündeme taşıma ve çözüm arama, siyasilere ve farklı çevrelere kendilerini anlatma, açıklama imkânı sunma, farklı görüşler ile yönetimler arası diyalog ortamı sağlama, şeklinedir (2002:260:265). Demokratik bir toplumda medyanın temel işlevi, kişiler ile siyasiler arasında köprü kurması olarak belirtilmiştir. Bu köprü kamuoyu olarak adlandırılan fikirlerin toplamının siyasiler üzerindeki etkisinin artmasına yardımcı olacak bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamuoyunun siyasilere ulaşması ve yönelim sağlaması için sosyal medya, etkili ve hızlı bir imkân sunmaktadır. Sosyal medyanın desteklediği kamuoyunun görünür kılınması, David Hume'un "tüm hükümetler kamuoyuna dayanır" sözünden yola çıkarak yurttaşların siyasiler üzerindeki etkisinin artmasına yardımcı olacağı

belirlenmektedir. Medyanın demokrasi ile ilişkisinde önemli olduğu söylenen bir nokta da “iletişim yanlılığı”dır. Sosyal medyanın iletişim yanlılığı konusunda etkili olduğu iddiası demokratik yönelimlerinden bir diğeri olarak ortaya çıkmaktadır (Iyengar, 2009). İletişim yanlılığı, fikirlerin medyada daha sık tekrarlanarak belleklerde kalıcılığının ve yönelimlere etkisinin artması, anlamına gelmektedir.

Yeni medya savunucuları, sosyal medyanın toplumsal ve kişisel bağlamda özgürleştirici bir araç olduğunu savunmaktadırlar (Özkaya, 2013:137). Özgürleştirici olması özelinde sağladığı en önemli haklar, bilgiye erişim hakkı, bilgi paylaşma hakkı, basın özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü şeklinde sıralanmaktadır. İnternet ortamının sınırsız enformasyon barındırma imkân ve potansiyeli; erişimin hızlı, kolay ve ucuz olması ile birleşerek bilgi edinme hakkının varlığını ortaya çıkartmaktadır. Geleneksel medyanın aksine kısıtlı kimselerce oluşturulan ve belli süzgeçlerden geçen verilerin ötesinde, dünyanın dört bir yanından, binlerce kişi tarafından paylaşılmış sınırsız bir veri elde etme deposu olarak varlık göstermektedir. Sınırsız verinin çoklu paylaşımlar ile sayısız kişiye ulaşması iletişimsel bağlamda geçmişe oranla bir bolluk yaratmıştır. John Keane’nin “iletişimsel bolluk” (communicative abundance) olarak bahsettiği durum, İnternetin sembolize ettiği sistemin bir çıktısıdır. İnternet teknolojisinin ve sosyal medyanın varlık gösterdiği dönemi iletişimsel bolluk çağı olarak nitelendiren Keane, medya araçlarının metinler, sesler ve görüntüler bazında yeniden üretilebilir formda birleştiğini vurgulamaktadır. Doğru bakış açısının, iletişimin oluşmasına imkân tanıyan, küresel ağ içinde milyonlarca insan tarafından tüketilebilir ve erişilebilir, yeni multi medya dünya sistemi üzerine işlemesi gerektiğini vurgulamaktadır. İletişimsel bolluktan kasıt, önceleri günlük gazetelerden elde edilen, haberlere ancak verildiği zaman ulaşılan

bilgilerin yeniçağda, günün belli saatlerinde değil her saatinde ulaşılabilir hale gelmesi; sınırlı kaynak sayısının sınırsız kaynağa dönüşmesi halidir. Bu haliyle sosyal medya ve internet ortamı, bir iletişimsel bolluk ve dijital demokrasi oluşturacak aracın kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Keane, “Democracy in the Age of Google, Facebook and WikiLeaks” makalesinde, dijital demokrasiden bahsederken, dijital ortamın provokatif konuşmalar, online kamular, cyber vatandaşlıklar, wiki-yönetimler, elektronik ayaklanmalar, yaratabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca yazar, İnternetin tabletler, akıllı telefonlar, e-kitaplar aracılığı ile hyper-devasa bir kullanıcı kitlesi oluşturduğunu; bunun, kullanıcılar için post demokratik sistemde yeni bir vatandaşlık yarattığını belirtmekte; durumu “splinternet ve netizens” kavramlarıyla anlatmaktadır (Keane, 2011:5). “Splinternet” kavramıyla bahsedilmek istenen, yeni medya araçlarının sosyal hayatımızda kullanımının artışı ile oluşan bölünmüşlüktür. “Netizens” (İnternet vatandaşlığı), kavramı ise yeni medya üzerinden kamusal meselelere katılan kişilerin, yurttaşlık davranışlarını internet ortamında göstermeleriyle oluşan vatandaşlık halini işaret etmektedir.

Yeni medya ortamının sağladığı olanaklardan biri de “uyaran demokrasi” özellikleri sunmasıdır. Keane, temsili demokrasinin ülke yönetimlerinde medya aracılığıyla var olan denetim mekanizmalarını, bugünün demokrasisinde dönüştüğünü belirtmektedir. Bu dönüşüm, web tabanlı insan hakları platformları, profesyonel kurumlar, sivil inisiyatifler, bloggerlar ve diğer web temelli gözlemciler aracılığıyla gerçekleşmektedir. O halde temsili demokrasiler, İnternet ortamındaki yeni medya araçları ile “monitory democracy”, uyarı demokrasisine evrilmiştir (Keane, 2011). Yeni medyanın eşik bekçileri ve gözlemcileri, yönetimlerin davranışlarının, nerede ne zaman ve neden olduğunu cevaplamalarını

sağlamaktadırlar. Elbette bu uyarı demokrasisi, iletişimsel bolluk ortamı ile mümkün olmuştur. Eğer birbiri ile ilişkisini ortaya koymak gerekirse; Keane'nin sıraladığı, yeni medya çağında demokratik oluşum özelliklerine sadık kalarak şöyle denilebilir: İletişimsel bolluk ortamı, yönetimlerin internet vatandaşları ve birçok kurumsal olan ya da olmayan oluşum ile gözetlenmesini sağlamış, uyarı demokrasisini, bilginin demokratikleşmesini, rezaletlerin ve skandalların ortaya çıkartılmasını, seçilmemiş temsilcileri ve sınır ötesi demokrasiyi yaratmıştır (Keane:2011).

İletişimsel bolluk döneminde, dijital içerik üretiminin ucuz ve kolay metotlarla oluşabiliyor olması, kişilerin hızlıca, daha önce ulaşamadıkları basılı materyallere ulaşmasını, bu materyallerin kamusallaşmasını ve bilginin demokratikleşmesini sağlamıştır. Tek tuş ile ücret ödmeden, farklı birçok bilgi materyaline ulaşmak, coğrafi sınırların ve yüksek maliyetlerin yok olması demektir. Örneğin, New York Times'ın online sunulması, Harvard Üniversitesi'nin farklı dildeki koleksiyonlarının İnternet'te açık olması, bilgiye engelsiz erişimi işaret etmektedir. Yeni ve hayati öneme sahip bilgi depolarının çok daha fazla kullanıcının erişiminde olması, neredeyse hiç bir maliyeti olmadan ulaşımı, bilginin demokratikleşmesini sağlayan özellikleri göstermektedir. Uyarı demokrasisi ve yeni medya gözlemcileri “seçilmemiş” temsilciler yaratmış ve farklı konular üzerine hassasiyet gösteren kişiler oluşmuştur. Bir anlamda İnternet, aktivistlerin içerde ve dışarda devrimsel mesajları yaymalarına izin vermiş; sosyal medya platformu, göstericileri cesaretlendiren kanalları yaratmıştır. Ayrıca bu kişiler, savundukları konular üzerindeki hassasiyetleri ile haksızlıkları ve skandalları ortaya koyma çabasına girerek, bu durumu sosyal medya üzerinden kamuoyuna iletme görevi üstlenmişlerdir. Keane, seçilmemiş temsilcileri açıklarken, hükümetlerden,

partilerden, politik figürlerden uzak duran kişiler olduklarını söylemektedir. Onların demokrasi için samimi ve iyi çalışmaları olduğunu, bu çalışmalarına imkan tanıyan ortamın ise sosyal medyayı yaratan teknolojiler ile var olabildiğinin altını da çizmektedir (2011:12). İletişimsel bolluğun imkân tanıdığı bir diğer oluşum ise “sınır ötesi demokrasi” anlayışıdır. Uluslararası bilgi akışının her yerde, aynı anda varlık göstermesi, eleştiri ve sorgulamalarında uluslararası boyutta olmasına imkân tanımaktadır. Dataların alışverişi sayesinde küresel gazetecilik daha da gelişmiş; bu durum, küresel vatandaşlık (global citizen) ve hassas izleyiciler oluşturarak, insan hakları, kadın hakları, nükleer savaş ve çevre meseleleri gibi ortak hassasiyetlerin etrafında toplanılmasına da olanak sağlamıştır.

Sosyal medyanın demokratik kültüre katkılarının beraberinde birçok özgürlük alanını da genişlettiği savunulmaktadır. Bunlar, basın özgürlüğü, erişim özgürlüğü, bilgi edinme hakkı ve temelde “ifade özgürlüğü” dür. İfade özgürlüğü ile sosyal medyanın ilişkisi, demokrasi ile sosyal medya ilişkisi kadar güçlü görülmektedir. Zaten bu ilişkiler birbirini oluşturur ve destekler niteliktedir. Liberal yaklaşımın demokrasi ve özgürlükler hakkındaki anlayışına göre, insan haklarının temelini oluşturan özgürlüklerin varlığı demokratik ortamın garantörlüğünde mümkündür. İfade özgürlüğünün varlığı, bilgiye erişim hakkı, düşünce özgürlüğü ve eleştiri özgürlüğü temelli; tüm bunları iletilmesine olanak sağlayacak kanal ve ortamların varlığı ile mümkündür. İfade özgürlüğünün mümkün kılacağı kamusal bilgi ve enformasyon; zaman ve mekândan bağımsız yurttaşların muhakeme yapmalarına imkân verecek araçların varlığı ile de anlam kazanmaktadır.⁴¹

⁴¹ Bkz. Golding ve Murdock, (2014), “Kültür İletişim ve Ekonomi Politik”, **Medya Kültür Siyaset**, Ankara, Pharmakon Yayınları. s.49-76.

Dijital ortamdaki ifade özgürlüğünü anlatan “dijital ifade özgürlüğü”, vatandaşların bilgiye erişimlerinin korunması ile dijital hayata katılmaları sağlandıkça varlık göstereceğinden, sosyal medya kanalları, sağlayıcı rolünde görülmekte ve önemsenmektedir.

Ağ içindeki dijital iletişim ve dijital ifade özgürlüğü, bilgi ve kültürün bir taşıyıcısı olarak, aslında hayati bir demokrasi bileşeni sistemi sunmaktadır. Bu aynı zamanda insanın gelişimini ve özgürlüğünü arttıran kilit bir elementtir de (Benkler, 2006). Bu bağlamda ağ iletişimini sağlayan sosyal medyanın, kitle demokrasisi ya da demokrasi yanlısı bir araç olarak nitelendiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bugün, bireysel ve kolektif biçimde oluşan gelişimlerin etkisi, yeni teknolojik paradigmanın kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni teknolojik paradigmanın buradaki sunumu, sosyal medyanın ortaya çıkardığı düşünülen imkânlar ve fırsatlar üzerinden ifade edilmektedir.

2.5.2. Eleştirel Yaklaşımda Sosyal Medya

Eleştirel kurama göre, sosyal medyanın teknolojik özelliklerine atfedilen büyük önem, sanıldığı kadar iyileştirici bir rolde değildir. Adorno’nun iletişim sistemleri için belirttiği “kültür endüstrisi” olgusu, yeni medyanın teknolojik yenilikleri ve dijital özelliği ile ortaya koyduğu ve küresel iktidar tarafından üretilen sistemin yeni kültür endüstrisini oluşturmaktadır (Adorno, 2012; Yengin, 2014). Burada küresel iktidarın ve küresel ekonominin, oluşan küresel sistem içinde teknolojiyi belirleme ve yönetme isteği göz ardı edilmemelidir. Teknoloji ve onun çıktılarından yeni medya, küresel güç tarafından kitlelere sunulmaktadır. Küresel

güç, ideolojisini teknoloji aracılığıyla gündemde tutmakta ve yaymaktadır. “Teknoloji temelli toplum” oluşturma çabası, teknolojinin eleştirel değerlendirilmesinde oldukça ideolojik ve kar zeminli bulunmaktadır. Debord’un (2006) küresel gücün, kişileri ve toplumları uyutma çabası olduğu vurgusundan yola çıkıldığında, bu durum, yeni teknolojilerin oluşturduğu iletişim ortamının sanallığı içinde daha çok kişiye tesir etmektedir. Ona göre, bilginin çokluğu bir ileti bombardımanına yol açmaktadır. İleti bombardımanı ise uyuşturma sisteminin önemli bir yöntemidir. Yeni medya ortamı için bahsedilen özelliklerden biri tam olarak ileti bombardımanı olarak tasvir edilen durumun benzerini oluşturan bilgi ve enformasyon çokluğudur. Yeni medya, bu iletileri yalnız yazı üzerinden değil aynı zamanda görseller, videolar üzerinden de ulaştırdığı için bombardıman etkisi fazlalaşmaktadır.

Teknolojik ilerleme, kendine yeni bir dil oluşturmuştur. Bu dil her zaman ve herkes için imkânlar dünyasını işaret etmemektedir. Teknoloji ve onun tezahürleri, kendine özel dili olan bir alan olarak ancak onu anlayacak bilgide ve ona erişecek imkânda kişilerin kullanımına açıktır. Oysa teknolojinin olanakları olarak tekrarlanan her durumda, farklı ülkelerin kendi içinde yaşadığı karmaşık gerçeklik göz önüne alınıp; her bir yeni iletişimsel gelişmenin o ülkeye girişinden, kullanım sürecinden ve iç sınıf yapısından bağımsız düşünölemeyecek bir erişim sorunu bulunabileceği göz ardı edilmekte ya da göz ardı edilmek istenmektedir. İletişimin ekonomi politığıne paralel bu bakış, Marksist perspektifin etkisiyle, kimin teknolojiyi kontrol ettiğı, kimin bu teknoloji için altyapıyı edinecek maddi güce sahip olduğu ve kimin bu teknolojiyi kullanacak ve anlayacak donanıma sahip olmak için koşulları sağlayacak imkânı olduğu, sorularını gündeme getirmektedir. Demokratik kültür, eşit ve adil

fırsatlara sahip bireylerin katılımcılığının sağlandığı formun kültürüdür. Demokratik kültür kolektif kendi yönetiminin yanı sıra bireysel özgürlüktür ve o her bireyin kültürün üretim ve tedarik aşamasındaki katılım imkânı ile ilişkilidir. UNESCO’nun 2011 yılında İnternet hakkında yayımladığı rapora göre, İnternet ortamında sunulan içerik, büyük ölçüde dünyanın refah seviyesi yüksek kesiminin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Buna örnek internet dilinin, kullanıcı dillerinden farklı, çoğunlukla da İngilizce olmasıdır. Bunun dışında iletişimin ekonomi politiği çalışmaları, bir ülkenin dönemsel koşullara, coğrafi özelliklere, yönetim kültürüne göre iletişim araçlarını farklı amaçlar ve anlamlar için tüketilebileceğini vurgulamaktadır.⁴²

İnternet üzerinden varlık gösteren yeni iletişim dünyası, küresel düzeyde daha “demokratik” bir ortamın sağlayıcısı olabileceği gibi, aynı iletişim dünyası interneti gitgide yatırım ve kapitalist bir alan olarak görüp, piyasa kurallarına çekerek, kullananların fikirlerini, yaratıcılıklarını ve kullanımlarını “metalaştırmaktadır”. Bu yeni iletişim dünyasının çift yönlü ilerlemesi Kaya’nın değişiyi bir “efsunlaşma” yaratmakta ve eleştirel söylemin varlığını zorlaştırmaktadır (2009). Yine de eleştirel perspektifin Marksist tezi önüne koyarak geliştirdiği tartışmalar; yeni medyanın var ettiklerinin, imkân ve olanaklar şeklinde tozpembe okunmasını engellemiştir. Bu tartışmalar “ücretsiz emek” ve “izleyici metası” kavramları etrafında yapılmaktadır. İzleyici emeği kavramıyla, kitle medyasında yabancılaşmanın yüksek; izleyici emeğinin sömürülme oranının az olduğu durumun sosyal medya ile tam tersine döndüğü anlatılmak istenmektedir (Fisher, 2014). Liberal söylemde, medya boş zamanda takip edilen bir etkinlik olarak sunulmaktaydı. Sosyal paylaşım sitelerinin ortaya çıkışıyla boş zaman eylemi olmanın ötesine geçen bir medya takibi var

⁴² Bkz. Başaran, F., (2014). Medya Meta ve Sermaye Birikimi, Marx Geri Döndü içinde. Ankara: Nota Bene. S. 11-20.

olmuştur. Katılımın yüksek, içeriğin kullanıcı tarafından üretilebildiği, sosyal medya ortamı liberal yaklaşım için iletişim kurma kanallarının genişlemesi, ifade özgürlüğünün artması, işbirliği ve etkileşimin yoğunluğu anlamındayken; Marksist perspektifli bir eleştirel yaklaşım için izleyici sömürsünden uzak düşünülemez bir ortamdır (Fisher, 2014: 127). Facebook ve benzeri sosyal medya araçları, diyalektik bir çözümlemeyle bakıldığında bir yanıyla iletişim aracı, diğer yanıyla üretim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medyanın çeşitliliği bol iletişim formları, aktif izleyicili bir etkileşim ortamı sunmaktadır. Bu özelliklerden yola çıkarak İnternet ve sosyal medya, zaman ve mekândan bağımsız, demokratik, katılımcı ideal bir alan olarak sunulmaktadır. Bu yönüyle iletişim aracı olarak görülen sosyal medya, kullanıcıların yabancılaşmasını engellediği vurgusuyla birleşerek daha da pozitif özellikleri ile ifade edilmektedir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken bir nokta Facebook ve diğer benzeri araçların şirket mantığı ile asıl amaçlarının sermaye biriktirmek olduğudur (Fisher, 2014:130). Bu geleneksel medyanın varlığında, medya-teknoloji; üretim-iletişim ilişkilerinin yeni medya döneminde de var olduğuna işaret eder niteliktedir. Sosyal medya araçlarının değeri, şirket çalışanlarından ziyade onun izleyicileri ve kullanıcıları aracılığıyla oluşmaktadır. Bu değerın temel kaynağı da iletişim ve sosyalliktir. Üretim değeri düşünöldüğünde Twitter, Facebook ve benzerleri bir “sosyal fabrika” olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda şirket ve kapital mantığının sosyal medya araçlarında da geçerliliğini koruduğunu, artan “yoğunlaşma” eğiliminden anlamak mümkündür. İnternet, şirketler için kontrol edilmesi gereken bir alan olarak; şirketleri, telefon hatlarından kabloya, uyduya, elektrik hatlarına tüm teknolojik süreci de kontrol etmeye çekmektedir. Aynı zamanda İnternet üzerinden servis edilen enformasyon sağlayıcılarının, içerik üretim

yerlerinin, şirketlerin sahipliğinde birleşmesiyle yoğunlaşma gerçekleşmektedir. İnternetteki ticari lobilerin hâkimiyeti, internetin düzenleme alanlarında ve sunduğu imkânlarda, bu şirketlerin söz hakkı olacağı anlamına gelmektedir. Bu haliyle neoliberal yaklaşımın iddia ettiği üzere internet ortamında sağlıklı ve dengeli bir yönetişimden bahsetmek ne kadar mümkündür tartışmalıdır. Yönetişimin internet boyutu bu ortamdaki ifade özgürlüğünden özel hayatın gizliliğine, fikri mülkiyetten kullanıcının korunmasına pek çok konuda söz hakkının bölüşümüne işaret etmektedir. Bu konulardaki söz hakkı, yoğunlaşma eğilimi ile şirketlere ve siyasi figürlerin ellerine kalmaktadır. Fuchs'un (2014) bahsettiği, ağ kapitalizminin ücretsiz kullanımı olan uygulamalar (enformasyonel armağan ekonomisi) ve gelir elde ettiği uygulamalar (enformasyonel meta ekonomisi) aracılığıyla kullanıcıyı metalaştırdığı ve reklamcılara pazarladığı tezi, yönetişimin de ortadan kalkması ile daha da güçlü bir hal almıştır (Ürper, 2011).

Demokrasilerde mühim olan insanların geniş çapta farklı bilgilere erişebilmesidir. Genel olarak, bilgi edinme hakkı olarak ifade edebileceğimiz bilgiye erişim, birçok uluslararası anlaşma ve uzlaşmada insan hakları arasında tanımlanmıştır. Sosyal medyanın bu anlamda hak ve özgürlüklerin kullanımına imkân tanıdığı, demokratik bir ortam yarattığı ya da var olanı geliştirdiği; ifade özgürlüğünün kullanımını arttırdığını savunan liberal yaklaşımın saikleri, muhalif savlar ileri sürülerek birçok açıdan reddedilmektedir. Dijital çağın bireysel katılımı oldukça genişlettiği; böylece demokratik kültürel farkındalık için önemli imkânlar sunduğu; ancak aynı teknolojinin demokratik kültürel katılımı sınırlayabilen yeni kontrol metotları da ürettiği temel eleştirel argümanlardandır. Artan bir şekilde, ifade özgürlüğü ancak ifade özgürlüğü sistemini destekleyen ve demokratik katılımın

yayılmasını güvenceye alan teknolojik altyapının toplumsal sistem ve imkânlarına bağlıdır. Bu duruma ilişkin Jack M. Balkin'in temel iddialarına bakılacak olursak; İnternet ya da dijital teknolojiler ile ifade özgürlüğüne farklı perspektiflerden göz atılabilir. Demokrasinin kendi gibi demokratik kültürün oluşumunda farklı aşamaları bulunmaktadır. Daha demokratik ve katılımcı bir kültürün gelişimine olan katkı, ifade özgürlüğünün korunduğu bireysel katılımı gizlidir. İfade özgürlüğü, etkileşim ile doğrudan ilgilidir. Etkileşimseldir çünkü konuşma, konuşan ve dinleyiciler arasında karşılıklı olduğu anda düşünmekten ifade etmeye yönelik değişime uğrar ve aynı zamanda insanlara kültürel materyaller sunar. İfade özgürlüğü, oldukça bireysel olmasına rağmen aynı zamanda oldukça kolektiftir. Çünkü büyük oranda kültürel bir nüansa sahiptir (Balkin, 2004:4). Thomas Emerson'un deyimiyle, ifade özgürlüğü bir sistemdir. Hem kültürel hem de politik bir sistemdir⁴³. Sosyal medyanın katılıma açık olma özelliğiyle kişiler, yeni fikirler üretip ifade edebilirler. Bu durum kültürel bir karışıma, farklı tarz ve kültürlerin buluşmasına da imkân tanır. Yazar'a göre önemli olan, ister zengin olun ya da olmayın, ister önemli ya da az önemli bir şeyler yapmış olun, sosyal medya platformunda bir şeyle sunabilir, tekrar edebilir ve erişebilir, eleştirebilir, yeniden üretebilir; yeteneklerinizi ya da yeteneksizliklerinizi var edebilir olmaktır. Bu bir özgürlük egzersizidir.⁴⁴ Ama bu dijital teknolojiler ile temelden bir değişim olduğu anlamına da gelmez. Dahası dijital teknolojiler ile sosyal şartlar, insanların konuşmaları, değişiklik göstermiş ve değişikliklerde, konuşmanın değişimi de sosyal şartları değiştirmiştir. Ancak aynı teknoloji, katılımsal demokrasi kültürünü kısıtlayacak yönde yeni kontrol metotları da yaratmıştır. Giderek yaygınlaşan sosyal medyaya erişim, izleme ağının genişlemesine de hizmet etmektedir. Bu da

⁴³ Bkz. Thomas Emerson, (1970) The System of Freedom of Expression 3

⁴⁴ Bkz. Jack M. Balkin, (2004). Digital Speech and Democratic Culture: A Theory of Freedom of Expression for the Information Society. NYUL rev. 79, 1. Ss.4-6

devletlerin kontrol edebilme olanağının artması anlamına gelmektedir. Veri tabanları, teknolojik kullanımın kişisel bilgi depolaması ve bunun erişilebilir olması, kontrol merkezli gözetim pencerelerini de arttırmaktadır. Gözetim toplumu oluşması bağlamında Guedes, internet ve sosyal medyanın demokrasi ilişkisini bir olanaklar dünyası olarak okumaya karşı çıkar ve hem ekonomik hem siyasi engellerin gözetilmesi gerektiğini vurgular (2002). Ayrıca, ekonomik yönden hala dünyanın farklı yerlerinde internet ve onun yarattığı araçlara ulaşım imkânı kısıtlı kalabilmektedir. Siyasi yönden ise liberal demokrasilerde giderek temsilcilere duyulan güvenin zayıflaması nedeniyle sosyal medyanın bu durumu dönüştürecek işlevsel etkiye sahip olmadığı düşünülmektedir (Guedes. 2002:2-3).

Liberal yaklaşım, “çabuk ya da hızlı demokrasi” anlamına da gelen e-demokrasi ile siyasal katılımın önündeki engellerin kalktığını, kamusal alanların yaygınlaştığını, ifade özgürlüğünün genişlediğini iddia etse de, bu durumun fazlasıyla ütöpik olduğunu düşünen eleştireller de bulunmaktadır. Özellikle toplumun tamamının e-demokrasiyi kavrama ve erişimde yeterli olmaması nedeniyle bir dijital uçurum oluşacağı: bu nedenle internet demokrasisinin anlamsız kalacağı eleştirileri sıklıkla tekrarlamaktadır (Sitem-Bölükbaşı, 2003).

İnternetin ve sosyal medyanın, Curran’ında vurguladığı gibi (2002:142), devleti denetleyen ve onu şeffaflığa iten bir gözetim gücü olsa da, aynı internet ve sosyal medyanın, siyasi ve ekonomik denetim gücünü elinde bulunduran mekanizmalar için vatandaşlarını izleme, denetleme ve daha zayıf demokrasilerin hâkim olduğu yerlerde “fışılama” gücü de bulunmaktadır. Üstün kayıt ve hafıza kapasitesi, ulaşılabilirlikteki hız, izlenebilir ve görünürlük gibi temel özellikleri ile önemli düzeyde gizlilik tehdidini de barındırmaktadır. Bu anlamda demokrasi, sosyal

medya ile ilişkisi açısından gündeme getirildiği kadar varlık gösteren bir yere sahip değildir.

İnternet ve sosyal medyanın demokrasi ile ilişkisinde, onu kullanan toplumun yapısının sosyal medyayı kullanım şekil ve amaçlarını birebir etkilediğini unutmamak gerekir. Bunun yanı sıra geleneksel medyanın toplum içindeki enformasyon gücü son bulmamıştır. Enformasyon erişimini hala geleneksel medyadan yapan bir kesim bulunmaktadır. Ayrıca Barber'in de belirttiği gibi her daim çeşitlilik özelliği "çoğulculuk" anlamına gelmemektedir (2004:32-26). Bu noktada içeriğin değeri, içeriklerin farklılığı önemlidir. Demokratik olanakların kendilerini var edebilmeleri için demokratik kuramların hali hazırdaki varlığı oldukça önemlidir. Demokrasinin içselleştirilmediği toplumlarda halkın görüş ve ifadesinin siyasilerin kararlarını etkileme gücü zayıftır. Bu ortamda sosyal medyada kendine ifade bulan düşünce ve eleştirilerin, siyasi kararlar ve figürler üzerinde etkili olması zayıf bir ihtimaldir (Algül ve Üçer, 2013:32). Bu nedenle demokrasinin yerleşmiş olduğu toplumlar için sosyal medyanın var olan demokratik ortama katkı sağlaması mümkün olabileceken; eğitin seviyesinin, okuma yazma oranının düşük olduğu ya da demokratik yapısını zayıf olduğu toplumlarda demokratik gelişme yerine otoriter bir gözetleme işlevi ile teknoloji karşımıza çıkacaktır. Bu haliyle iletişim kanalları, halkın katılımını sağlamak için kullanılan önemli bir araç olabildiği gibi; baskın kesimlerin halkı yönetmek ve kontrol edebilmek için kullandığı bir araç da olabilmektedir. Şahin'in de belirttiği gibi yeni medyayı kökten bir demokrasi aracı olarak görmek yerine, öncelikle bu araçların kontrolünü elinde tutanların onunla ne yaptığı düşünülmelidir (1991).

Sosyal medyanın içinde yer aldığı toplumsal güçlerin kontrol mekanizmalarının, eşitliksiz, çelişkilerle dolu kullanımını gösteren örneklerden bir de özgürleştirici ve demokratik olduğu iddia edilen bu araçların yönetimlerce engellenebiliyor olması üzerinden Türkiye'deki Twitter ve Youtube kapatma örnekleridir.⁴⁵

Ağ toplumu içindeki sosyal medya kanallarının yapısal ve ilerici bir dönüşüme işaret edilerek tanımlanmaktadır. Oysa kavramlar birçok açıdan eşitlikçi, ilerici ve evrensel değerlerle yüklü değildir. Eşitliksizliklerin, sınırlamaların ortadan kalktığı bir yapıdan ziyade onları tekrar üreten bir konumu da vardır (Ürper, 2011). Tam anlamıyla içerisinde zıtlıklar barındırdığı düşünülen internet ortamı, özgürleştirici potansiyellerle denetleyici potansiyelleri; daha çok erişimle kar elde etme potansiyellerini; denetleme ile denetlenme potansiyelini sürekli beraberinde taşımaktadır. Sosyal medya ve teknoloji savunucuları, sosyal medyayı hem toplumsal hem kişisel özgürleşmenin aracı olarak görürken; eleştirel yaklaşanlar onun küresel bazda sermayenin amaç ve yönetimi ekseninde hem ticarilerin hem siyasilerin yetki alanında, özgürleştirmekten ziyade denetleme ve kar elde etme çabasının aracı olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra hukuki düzenlemelerle de desteklenebilecek gözetim ve internet temelli engellemeler, sansür nedeniyle içeriklerin yok edilmesine ve sosyal medyanın içerik üreten katılımcılık sağlayan potansiyelinin engellenmesine yol açmaktadır (Özkaya, 2013:137).

Sosyal medyanın etkileşimsellik özelliği ve hızla iletişime geçme, enformasyon aktarma özelliği, liberal bakış için onun sunduğu imkânlar olarak ele alınırken; Barber'a göre her şeyin fast-food tarzında ve hızlı servis edilmesi

⁴⁵ TİB tarafından 20 Mart 2014 tarihinde Twitter erişime engellenmiş 13 gün kapalı kalmıştır. Youtube birçok kez engellenmiş, kapalı kalmış ardından engeller kalkmıştır.

“indirgemeci bir basitlikle münzevi bireylere yol açmaktadır” (2004). Münzevi bireylere örnek vermek gerekirse, evde bilgisayar başında oturarak demokratik süreçlere katılma olanağı verildiği düşünülen insanlar söylenebilir. Aynı zamanda etkileşimsellik özelliğinin yanı sıra zaman ve mekânın sorun olmaktan çıkışı Giddens’in “zaman mekân sıkışması” olarak ifade ettiği, J.B. Thompson’ın “mesafeli yakınlık” olarak belirttiği; Virilio’nun “yüzeysel kozmopolitizm” yarattığı etrafında şekillenen eleştirileri, bu özelliğin ifade özgürlüğü ve demokrasi için gerekli hoşgörü anlayışı sağlayacak bir durumu yaratacağı anlamına gelmemektedir. Teknolojik iymserlerin sosyal medyaya yüklediği olumlu anlamlara karşı önemli bir eleştiri, böylesi “gerçek” anlayışını değiştiren bir ortam ve aracın gerçek bir özgürlük ortamı sağlamasının mümkün olmadığı; sadece “kaçış heyecanı”⁴⁶ sunduğu iddiası üzerinden ilerlemektedir (Stevenson, 2008). Bu durum, sosyal medyanın sanal bir ortam olma özelliği ile de ilişkili, onun gerçek dünyadan kopan bir ortam yarattığı eleştirisinde de gizlidir.

Virilio’ya göre siyasete katılımın artması, insanlar ile siyaset arasındaki sınırların bulanıklaşmasının aksine; siyaset, insanların elinden alınmış ve teknolojinin ve ona hâkim olanların eline verilmiştir. Hız ve verimlilik gibi özellikler demokrasi ve özgürlükler için değil; savaş, güç ve ekonomi için var edilmiş özelliklerdir (Virilio, 2000). Hem jeopolitik hem enformasyonel sahiplikler ve onların korunması için daha hızlı olmaya, daha çok bağlantısallığı, teknolojiye ve gözetime ihtiyaç vardır. Virilio’nun ifadesiyle “dünyaya sahip olmak iyi gözetim araçlarına sahip olmaktır” (1998). Teknolojilerin ardındaki güç ve ona olumlu anlamlar yükleyen ideolojinin ardılı, tam olarak bu motivasyonda saklı

⁴⁶ Bkz. Robins, K. ve Webster, F. (1999) Times of the technoculture: From the Information Society to the Virtual Life . London: Routledge.

bulunmaktadır. Castells'in teknolojinin toplumsal değişime olan etkisi, Virilio için iyi anlamda bir dönüşüm olarak düşünülmemesi gereken bir etkidir. İnternet ortamının özgürleştirici vaadini reddeden isimler için katılımsallığın artması, ancak kişilerin daha iyi gözetlenebilmesi ve takip edilmesi için gizlenmiş amaca hizmet eder. Demokrasi ve ifade özgürlüğü için internet teknolojisinin, siyasal ve ekonomik engellemelere destek verdiği (Guedes,2002); kişilerin sosyal medya üzerinden siyasi katılım sergiledikleri düşüncesinin aktif katılımı zayıflatması, sosyal medyanın demokratikleştirme etkisinin yanıltıcı olduğunu da göstermektedir. Bu noktada benzer bir düşünce Bauman tarafından ifade edilmektedir. Yazar, güvenlik ihtiyacı ile özgürlük ihtiyacı arasındaki çatışmanın varlık sürdüğü sosyal medyanın “çok kullanışlı bir tuzak” olduğunu söylemektedir. Bu tuzağın, istenildiğı zaman arkadaş eklenip istenildiğı zaman silindiğı; insanların kendilerini bir miktar iyi hissettiğı sosyal medya ortamında kurulan ilişkilerde varlık sürdüğünü iddia etmektedir. Çünkü burada kendimizle aynı düşünceye sahip olmayan kişilerle iletişime geçmek durumunda olmayız. Bu haliyle anlaşmazlıklardan kaçınmak kolay; bizim gibi düşünmeyenlerle iletişime geçmek tercih edilir durum haline gelmektedir. Oysa sosyal medya, yeni fikirler açan, katılımcı, çeşitlilik barındıran bir yer olarak gösterilmekteydi. Ancak Bauman'a göre “kendi gibi seslerin yankıları olan sesler burada bir araya geliyor”⁴⁷ ve bu sesler arası bir iletişim ortamı tesis ediliyor.

Yeni medya ve sosyal medya araçlarının teknolojik özellikler ile desteklendiğı ortamda katılımı arttırdığı, ifade özgürlüğü alanını genişlettiğı, demokratik kamusalılıklar yarattığı, görüşlerinin yanı sıra onun tüm bu özellikler ile

⁴⁷ Bkz. Sosyal Medya Aslında Çok Kullanışlı ve Keyifli Bir Tuzak” Ricardo De Querol'un [www.elpais.com](http://elpais.com/elpais/2016/01/19/inenglish/1453208692_424660.html) sitesinde yayımlanan röportajındandır.
http://elpais.com/elpais/2016/01/19/inenglish/1453208692_424660.html

hem siyasi hem de ekonomik güçlerin hizmetinde, sanal bir ortam yaratarak kapitalist sisteme hizmet ettiği görüşleri de bulunmaktadır. Bu iki zıt görüşün beraberinde, demokratik kurumları güçlü olan toplumlar için sosyal medyanın imkânlar getirebileceği ama aynı zamanda ideolojik amaçlara sahip kimi handikaplarının da bulunabileceği; ancak yasal ve yargısal anlamda yeni düzenlemeler ile demokratik ve ifade özgürlüğü sağlayan bir ortam yaratabileceği düşünceleri de tartışmalar arasında yer almaktadır.

Yasal ve yargısal düzenlemelerin bu yeni teknolojik gelişmeler ve sosyal medya ortamına uyarlanması, onun nefret söylemi, ayrımcılık, özel hayatın gizliliğini ihlal konularındaki çıkmazlarının da düzenlenmesi için önem arz etmektedir. Bilgiye erişim ve internetteki iletişim araçlarının optimal düzeyde özgürlüğü tayin edebilmesi için, ona uygun yasal perspektifin var olması gerekmektedir. Düşünme ve ifade özgürlüğü hakkının geleneksel yöntemler kullanılarak sürmesi bu anlamda zor görülmektedir. Bugün bu karmaşık gerçek fark edilir ölçüde artarak yasal ve yargısal bir çıkmaz olarak yasaların değiştirilmesi çözümü ile ilgili sorular gündeme getirmektedir. Temel haklar sıklıkla geleneksel olana karşı koyan bir eğilim göstermektedir. Bu, hem teknolojik hem de toplumsal gelişimin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern toplumlarda İnternet, medya çoğulculuğunun korunması ve ifade özgürlüğü adına, kamusal alan oluşumu için yasal düzenlemelerle korunmalı ve dönüştürülmelidir. Bu düşünceye göre, ifade özgürlüğü değerleri karşılıklı katılım, değişim etrafında yönetsel düzenlemelerin yanı sıra olabildiğince teknolojik dizayn aracılığıyla korunmak zorundadır. Bu korunma, yasal düzenlemeler ve yönetim tarafından daha yerel adalet metotlarının ve anayasal kanunların uygulamaya getirilmesi yönündeki adımlarla ilerlemelidir (Balkin, 2004).

UNESCO'nun 2011 yılında yayımladığı rapora⁴⁸ göre de, iletişim teknolojilerinin sahip olduğu gelişim, insanların ona nasıl sahip olduklarına, nasıl geliştirdiklerine ve bilgiyi dönüştürdüklerine göre aslında devrimci fırsatlar ve değişimler yaratabilir. Ancak, buna engel bazı durumlar mevcut gözükmemektedir. Ortaya çıkan çağdaş dönem zorluklarının en başında ise, yasal rejim için düşünme ve ifade özgürlüğü hakkının modern yorumlamasının eksikliği.

Çatışan taleplerin nasıl dengeleneceğini hesaplayabilmek için, modern iletişim teknolojileri ile birlikte kurumsal özgürlüklerin arasındaki ilişkiyi, politik ve akademik güncel tartışmalar etrafında araştırmak, incelemek kullanışlı olabilir. Özellikle, internet kullanıcılarının internet servislerine ve oradaki bilgi içeriklerine erişebilmeleri üzerindeki engelleme formlarına artan şekilde nasıl maruz kaldıklarına odaklanılması gerekmektedir. İnternet servislerinin sahip olduğu, bilgi ve enformasyonun demokratikleşmesi üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkiye rağmen, ayrıca engel ve kısıtlamalar yaratma potansiyeline de sahip olduğu bilinmektedir. Bu iki durumun medya özgürlüğü ve çoğulculuğu garantileyen önlemler bakımından ciddi zorluk yarattığı, bu nedenle yeni düzenlemeler ve yaklaşıma ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır (Lucchi, 2014:8). Ithel Sola Pool'un da ifade ettiği gibi, *"...21.yüzyılın bilgisayarlaşmış enformasyon ağları, kısıtlama ve engelleme olmadan herkesin kullanımına, yazılı basından daha az açık değildir. Yalnızca siyasi hatalar onları bu hale getirebilir."*⁴⁹ Siyasi hatalardan kasıt, ifade ve düşünce özgürlüğü hakları üzerinde negatif etkilere sahip, son yıllarda devletler tarafından internet üzerinde artan kontrol ve denetim içerikli uygulamalar olarak gösterilebilir.

⁴⁸ "Freedom of Connection, Freedom of Expression: The Changing Legal and Regulatory Ecology Shaping the Internet" (UNESCO 2011)

<http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001915/191594e.pdf>

⁴⁹ Pool, Ithiel de Sola. (1983). Technologies of Freedom. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, S.231.

2.5.3.Üçüncü Yolcular ve Castells İçin Sosyal Medya

Sosyal medya üzerine tartışmalar farklı perspektifler üzerinden yapılmaktadır. Sosyal medyanın savunucuları onun potansiyelleri üzerine birçok anlam yüklerken; eleştirel yaklaşanlar sosyal medyanın sınırlılıklarını ve ideolojik işlevini ortaya koymaya çalışmaktadır. Üçüncü bir perspektif ise Castells’inde içinde bulunduğu, yeni medya çağının çok anlamlı bir yapıda olduğu görüşünü savunanlardır. Bu açıdan, Castells ve üçüncü yolcular, yeni medya çağının olanaklarını ve sınırlılıklarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu haliyle ne bir teknolojik kötümserlik ne de teknolojik iyimserlik düşüncesi içindedirler. Castells için yeni medya teknolojileri, ağ toplumu tartışması içerisinde tartışılmalı; oluşan toplumsal yapı değerlendirilmeye katılmalıdır.

Ağ toplumu kavramsallaştırması, teknolojik temelli iletişim açısından güçlü bir ortam olarak sembolize edilmektedir. Castells’in çağdaş sosyolojik çalışmalarının temeline koyduğu bu kavram, bireylerin, ülkelerin, grupların ve kurumların mikro elektronik temelli iletişim ve enformasyon teknolojileri aracılığıyla ağa bağlanmış olmasını anlatmaktadır (Castells, 2013a). Her ne kadar ağ toplumu kavramı ve onun içindeki oluşumlar ilerici, özgürleştirici eşitlikçi anlamlar çağrışırsa da Castells’in de belirttiği gibi dünya nüfusunun büyük bir bölümü enformasyon ağları içinden dışlanmış durumdadır. Aynı zamanda köktencilik, küresel kriminal ekonominin, etnik ve ulusal çatışmalar ve ayrımcılığın artması gibi olumsuzluklar ağ toplumunun beraberinde varlık göstermektedir. Bu ağ içerisinde internet ve sosyal medya

aracılığıyla kazananlar haricinde “dördüncü dünya”⁵⁰ denilen, bu kazanımlardan yararlanamayan, dönüşümden payını alamayan kaybedenleri de bulunmaktadır.

Tüm bu tartışmalar bağlamında, sosyal medyanın liberal yaklaşımda ele alındığı derecede ifade özgürlüğü alanını genişlettiği ve demokratik katılıma imkân tanıdığını söylemek, eleştirel yaklaşımın öne sürdüğü argümanlara bakıldığında mümkün değildir. Eleştirel yaklaşım için, sosyal medya denetim ve gözetim mekanizmalarını işleterek iktidarların güç alanını genişleten; sömürü ve Pazar gücünü arttırarak da sermayenin gücünü arttıran bir ortam olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü yolcular içinse sosyal medya toplumsal yapılar içerisinde çokanlamlı bir yere sahiptir. Bu çağın ve oluşan yeni medyanın çok anlamlı olanakları olduğu gibi sınırlılıkları da bulunmaktadır.

⁵⁰ Dördüncü dünya kavramsallaştırması, Castells’in nitelemesidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE SOSYAL MEDYA

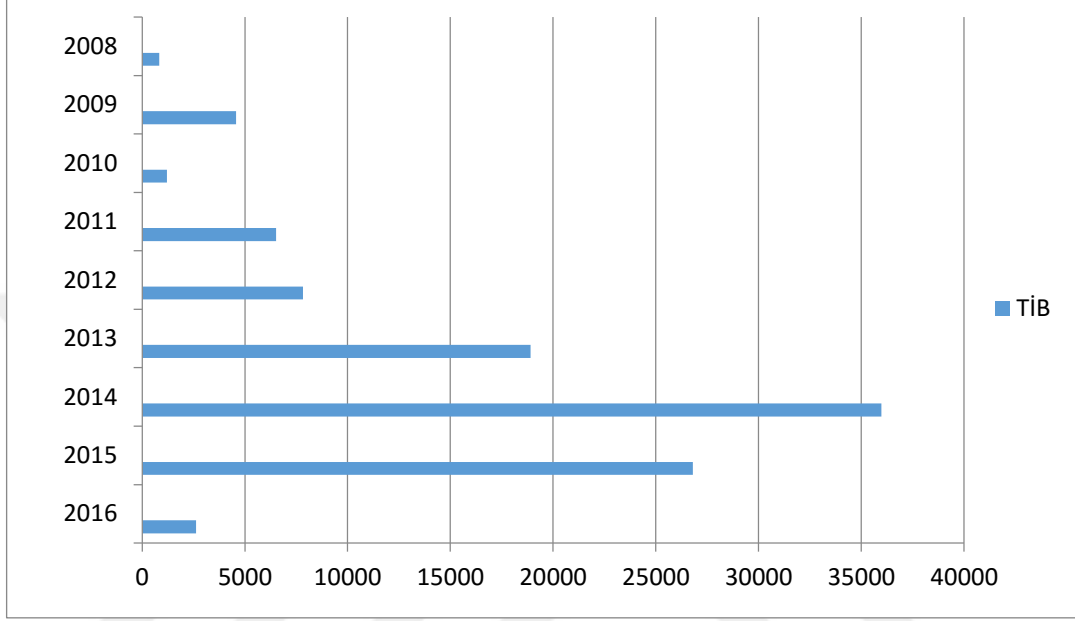
3.1. ARAŞTIRMANIN GENEL HATLARI

Çalışmanın amacı ve sınırlılıkları doğrultusunda, üç aşamalı araştırma ve veri toplama evresi bulunmaktadır. İlk aşama da Ocak 2011- Mart 2016 tarihleri arasında, Türkiye’de Facebook ve Twitter sosyal medya kullanıcıları araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın hipotezi doğrultusunda araştırma evreni içerisinde, paylaşımı nedeniyle hakkında işlem başlatılan (soruşturma açılan, gözaltına alınan, işten çıkartılan, para cezasına çarptırılan, disiplin cezası alan vb.) kişiler ise örnekleme oluşturmaktadır.

Ocak 2011- Mart 2016 tarihleri arasında sosyal medya paylaşımı nedeniyle hakkında işlem başlatılan kişilerin araştırıldığı çalışmada bu yılların seçilme nedeni olarak iki temel gelişme gösterilebilir. Bunlar:

- 2011 yılı sonrası Türkiye’de sosyal medya kullanıcı sayısının giderek artması,
- İnternet üzerindeki sitelerin ve sosyal medya hesaplarının engellenme ve kapatılma gibi yaptırımların giderek fazlalaşmasıdır. Bu bilgilerin istatistiksel olarak grafikleri aşağıdaki gibidir:

Şekil. 3.1. TİB Tarafından Engellenen Sayfa Sayısının Yıllara Göre İstatistiği

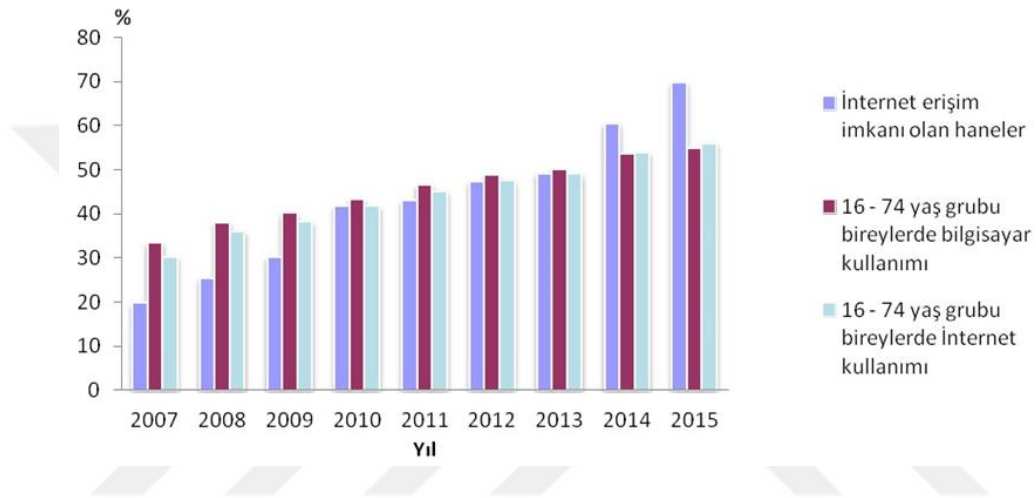

- Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı Tarafından Engellenen/Kapatılan Site Sayısının Yıllara Göre Dağılımı <https://engelliweb.com/istatistikler/>

Grafikte de görüldüğü üzere, 2008 yılından itibaren giderek artan engelleme sayısı, sosyal medya içindeki özgürlük alanının kısıtlanıyor olması durumuna dikkat çekmektedir. Sayfa engellemeleri, o sayfada “engelleme gerekçesi olan” paylaşımların dışında, bu paylaşım öncesindeki haber ve ifadelerin de sansürlenmesi anlamına gelmektedir. Sayfa engellemelerinin yanı sıra kişilerin paylaşımlarının takip edilerek, kişilere paylaşımları nedeniyle işlem başlatılması araştırmanın sorunsalı itibarıyla ayrıca önem arz etmektedir.

Engelleme ve kısıtlamaların giderek artmasına rağmen yıllar içerisinde sosyal medya kullanıcı sayısı da artmaktadır. Facebook'un kendi tespiti ve verilerine göre Türkiye'deki kullanıcı sayısının yıllara göre durumu şöyledir⁵¹:

Şekil 3.2. Türkiye'deki İnternet Kullanıcı Sayısının Yıllara Göre Durumu

Grafikteki gösterilen bilgilere bakıldığında, 2015 yılına kadar İnternet kullanıcı sayısı giderek artış göstermiştir. Bu bilgiler ışığında araştırmanın amacına yönelik çalışma, Ocak 2011- Mart 2016 tarihleri arasındaki durumu tespit etmek üzere yapılmıştır.

Araştırmanın ikinci aşaması için, 2016 yılı Mart-Nisan-Mayıs ayları Facebook paylaşımları araştırma evrenini oluşturmaktadır. Bu aylar içinde “herkese

⁵¹ TÜİK tarafından elde edilen verilere göre, İnternet kullanıcılarının kullanım amaçları dikkate alındığında, 2015 yılının ilk üç ayında internet kullanan bireylerin %80,9'u sosyal medyayı paylaşımı yapmak için kullanmaktadır.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660>

açık” profil hesabı olan 50 kamu çalışanı, 50 özel sektör çalışanı ve onların paylaşımları örneklemini oluşturmaktadır. Burada aşamadaki temel varsayım, kişilerin paylaşımları nedeniyle bazı yaptırımlara maruz kalmış olmaları, sosyal medya kullanıcılarının paylaşım davranışları üzerinde etki oluşturduğudur. Geçmiş yıllarda paylaşımları nedeniyle hakkında işlem başlatılan kişilerin varlığı, farklı meslek gruplarından kişilerin sosyal medya kullanım davranış ve pratikleri üzerinde ifade özgürlüğü açısından ne tür sonuçlar doğurmuştur, görülmesi hedeflenmiştir.

Araştırmanın üçüncü aşaması ise iki temel amaç ile yapılmıştır. Bunlar:

- Çalışmanın ikinci araştırma evresinde elde edilen sonucun sağlamasının yapılmasıdır. İkinci araştırma aşamasında 100 kişinin Facebook üzerinden politik içerikli ve siyasi iktidarı eleştiren içerikte paylaşımına bulunup bulunmamasının nedeninin *korku* ve *oto sansür* olduğu varsayımının kişilerle görüşme yapılarak sorgulanması hedeflenmiştir.
- Bu doğrultuda kişilerin paylaşımında bulunmama nedenlerinin politik ilgilerini olmayışı –apolitik olmaları- ve politik konuları sosyal medya üzerinden tartışmıyor olma ihtimalleri göz önünde bulundurulmuştur. Tüm bu varsayımlar çerçevesinde ikinci aşamada 25 kamu çalışanı, 25 özel sektör çalışanı toplam 50 kişi ile görüşme yapılmıştır.

Ocak 2011- Mart 2016 tarihleri arasında sosyal medyada paylaşımı ve ifadeleri nedeniyle hakkında soruşturma açılan, gözaltına alınan, işten çıkartılan, para cezası alan, disiplin cezası vb. alan kişilerden, bilgisi kamuoyuyla paylaşılanların verilerine erişilmiştir. Bu bilgiler, *paylaşım tarihleri*, *paylaşım içerikleri*, *iddia edilen*

suç ve karşılaşılan sonuç şeklinde toparlanmıştır. Bu kategorileştirmenin nedeni, paylaşımların ve ifadelerin, neden bir işleme konu olduğunun; nasıl bir sonuçla karşılaşıldığının hem nicel hem nitel sonuçlarının görülebilmesidir. Araştırma süresince, veriler gazetelerden, sosyal medyadan, haber sitelerinden, sendika dava dosyalarından, bağımsız kuruluşların raporlarından toplanmıştır. Bu verilerde, kimi zaman, iddia edilen suça teşkil oluşturan paylaşım içeriğine, ilgili kanun maddesine, paylaşım yerinin Facebook ya da Twitter mı olduğuna dair bilgiler ulaşılamadığı için sunulamamıştır. Var olan veriler, içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve iddia edilen suçun türüne, kişinin mesleğine ve karşılaşılan sonuca göre, nicel veriye dönüştürülmüştür. Tüm bu verilerin kategorilere göre gösterildiği Tablo, ek olarak çalışmanın sonunda verilmiştir.

İkinci aşamada, rastgele seçilmiş, bir Facebook hesabından başlayarak kartopu yöntemiyle, herkese açık paylaşımlarda bulunan ve iş bilgilerini paylaşan 100 kişinin, 2016 yılı Mart, Nisan ve Mayıs olmak üzere üç aylık paylaşımlarına bakılmıştır. Bu 100 kişinin yarısı kamu çalışanı, diğer yarısı özel sektör çalışanıdır. Bunun nedeni hipotezin kamu çalışanları ve özel sektör çalışanları arasında, siyasi gücün etki alanı da düşünülerek bir fark oluşturup oluşturmadığını görebilmektir. Elde edilen veriler, eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılarak, *politik içerikli paylaşım, siyasi iktidar eleştirisi içeren paylaşımlar, kişisel diğer paylaşımlar* olmak üzere kategorileştirilmiştir. Araştırmada, kişilerin toplam ne kadar paylaşımda bulunduğu, bunların ne kadarının “politik”, ne kadarının “siyasi iktidar eleştirisi içerikli” olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Kişilerin çalıştıkları alan itibarı ile (özel sektör, kamu) paylaşım davranışları ve türlerindeki farklılıkların tespit edilmesi hedeflenmiştir.

İncelenen paylaşımlardan politik içerikli olanlar ve siyasi iktidar eleştirisi içerikli olanlar, kişilerin paylaşım içeriğine katkısı bakımından da incelenmiştir. Bunun için içeriklere iki temelde bakılmıştır:

- *Retweet* olarak sosyal medya literatüründe yer alan başkalarını oluşturduğu içeriklerin farklı kişilerce tekrar paylaşılması yöntemi mi kullanılmış?
- Sosyal medyanın temel özelliklerinden olan *içerik üretiminin* kullanıcı tarafından oluşturulması yöntemi mi? Bu, kişinin paylaşımda bulunacağı içeriği oluşturma ve ifade etme konusundaki kendi özgürlüğünü ve herhangi bir editöryal süzgecin var olmamasını ifade etmektedir. Sosyal medyanın ifade özgürlüğüne en büyük katkılarından olarak gösterilen *içeriğin kişinin kendi tarafından oluşturulması*, araştırmanın önemli gördüğü paylaşım türüdür.

Sonuç olarak, “herkese açık” profili ve çalışma bilgisi olan kişilerden toplam 100 kişinin 3 aylık paylaşımları “içerik analizi” yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bilgiler nicel verilere dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler tablolaştırılmış; ilgili tablo, “Ek 2” dosyası içerisinde çalışmaya eklenmiştir.

Üçüncü araştırma aşamasında, ikinci aşamada elde edilen veriler sonrasında, kişilerin politik paylaşımda bulunma ve siyasi iktidar eleştirisini içeren paylaşımlarda bulunmama davranışının nedeni tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda,

- Kişilerin sosyal medya üzerinden politik içerikli paylaşımda bulunmama nedenlerinin politik ilgi düzeyleri ile olan bağı öğrenilmek istenmiştir. Aynı zamanda kişilerin “apolitik” olma

ihtimalleri de göz önünde bulundurulmuş ve görüşmede bu duruma cevap aranmıştır.

- Daha önce paylaşımları nedeniyle farklı yaptırımlarla karşılaşan kişilerin varlığının ileride paylaşım yapacakları etkilemiş olma ihtimali düşünülerek bir sorgulamaya gidilmiştir.

Paylaşımında bulundukları ifadeler nedeniyle yaptırımlara maruz kalma korkusunun kişileri *oto sansür* uygulamasına yöneltmiş olabilme ihtimali düşünülerek, sosyal medya kullanıcısı 50 kişi ile görüşme yapılmıştır. Bu görüşme ile çalışmanın hipotezi ve bir önceki aşamalarda elde edilen veriler ve politik içerikli paylaşımında bulunup bulunmama sebepleri sorgulanmıştır. Kişilerin sosyal medya üzerinden politik içerikli paylaşımında bulunmama nedenlerinin, oluşan korku nedeniyle uyguladıkları bir oto sansür mü, yoksa kişilerin politik konularla ilgili olmayışları mı, tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda kişilere 6 ayrı soru yöneltilmiştir. Sorular “Ek 3” dosyası içerisinde çalışmaya eklenmiştir. 50 kişinin her birine aynı sorular sorulmuştur. Bu 50 kişinin, çalışma ortam ve alanlarının paylaşımları üzerinde etkisi de ölçülecek şekilde, 25’i özel sektör çalışanı, 25’i kamu çalışanı olarak seçilmiştir.

3.4. BİRİNCİ ARAŞTIRMA EVRESİ VE BULGULARI

Çalışmanın birinci araştırma aşamasında paylaşımları nedeniyle hakkında işlem başlatılan kişilerin sayısal verilerine ulaşılmış; bu veriler, içerik analizi yapılarak kategorileştirilmiş; SPSS programı kullanılarak istatistik analizler yapmaya

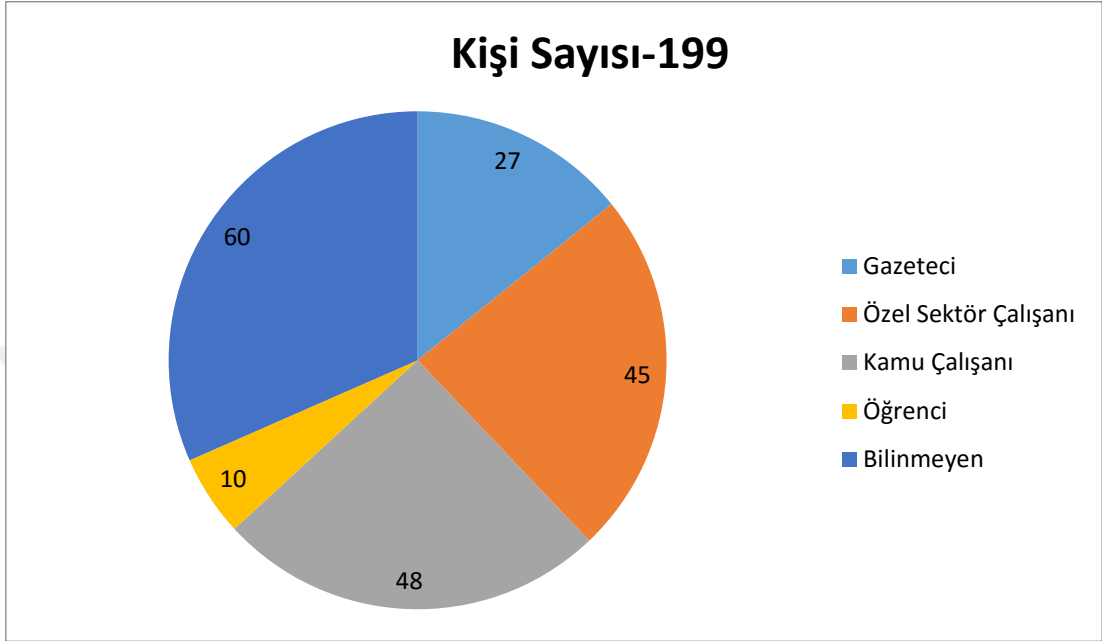
elverişli bir hale getirilmiştir. Ardından, bu analizler, Microsoft Programı üzerinden grafiksel verilere dönüştürülmüştür.

Yapılan araştırma doğrultusunda, Türkiye’de Ocak 2011- Nisan 2016 tarihleri arasında sosyal medya paylaşımı nedeniyle hakkında işlem başlatılan kişilerin bilgileri toplanmıştır. Bu veriler, medya, sendikalar, bloglar, kişisel sosyal medya hesapları, sivil toplum kuruluşları ve bağımsız kuruluşların raporlarından elde edilmiştir. Burada yer almayan ancak benzer yaptırımlarla karşılaşmış başka kişilerin de bulunma ihtimali vardır. Bu doğrultu da bilgisine ulaşılan kişilerin verileri;

- meslekleri,
- çalıştıkları kurum,
- isnat edilen suç/gerekçe,
- tarih,
- paylaşım yeri (Twitter, Facebook vb.)
- paylaşım içeriği,
- sonuç-yaptırım şeklinde kategoriler altında toplanmıştır. Bu kategoriler altında elde edilen verilerin olduğu bir tablo çalışmanın sonunda ek olarak sunulmuştur.

Bu çerçevede sosyal medya paylaşımı nedeniyle hakkında farklı işlemler başlatılan ve farklı yaptırımlar uygulanan, **199 kişi** tespit edilmiştir. Bu kişiler üzerinden elde edilen veriler ve bu verilerin sonuçları şöyledir:

Şekil 3.3. Meslek Gruplarına Göre Hakkında Sosyal Medya Paylaşımları
Nedeniyle İşlem Başlatılan Kişilerin Sayısı

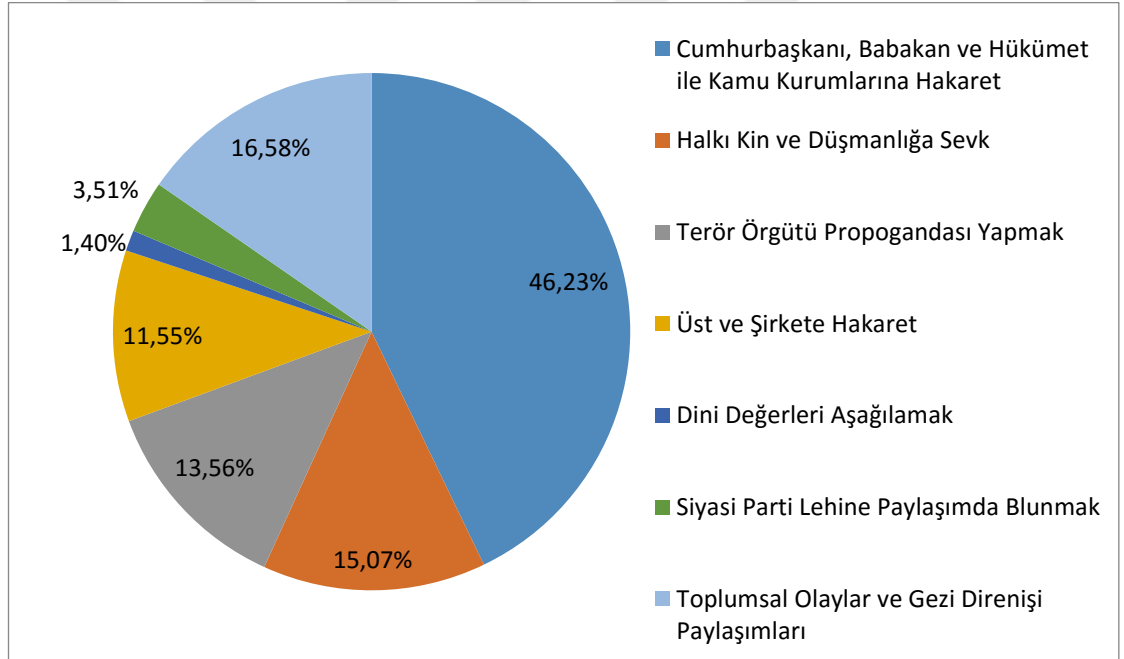

Grafikte de görüldüğü üzere **199** kişi içerisinde meslek bilgisine ulaşılanlardan **48'i kamu çalışanıdır**. Bu haliyle sosyal medya hesabından yaptığı paylaşım sonrası hakkında işlem başlatılan kişiler içerisinde 1. sırayı kamu çalışanları almaktadır. İkinci sırada ise özel sektör çalışanları bulunmaktadır. Toplam **45 özel sektör** çalışanı hakkında sosyal medya paylaşımı nedeniyle işlem başlatılmıştır. 199 kişinin, **27'si ise gazeteci-yazardır**. Gazetecilerin ve yazarların kendi sosyal medya hesaplarından yaptıkları paylaşımlar nedeniyle haklarında işlem başlatılmıştır. Yılla içerisinde tespit edilen ve verilerine ulaşılan 199 kişinin **10'u** ise farklı yaşlardaki **öğrencilerdir**. Grafikte de yer aldığı haliyle **60** kişinin ise hangi alanda çalıştığına ve **meslek bilgisine ulaşamamıştır**. Sonuç olarak, farklı meslek gruplarından ve farklı yaş aralıklarından kişilerin paylaşımlarına ulaşıldığı ve

paylaşımları nedeniyle haklarında işlem başlatıldığı tespit edilmiştir. Doğrudan bir meslek grubunun hedef alındığını söylemek mümkün olmadığı gibi, toplum içinde, herkesin paylaşımı nedeniyle bir işleme ve yaptırıma maruz kaldığını söylemek mümkündür.

Araştırma 'da elde edilen ikinci bulgu şöyledir:

Şekil 3.4. Paylaşımında Bulunan Kişilere İsnat Edilen Suçların Türüne Göre Oranları

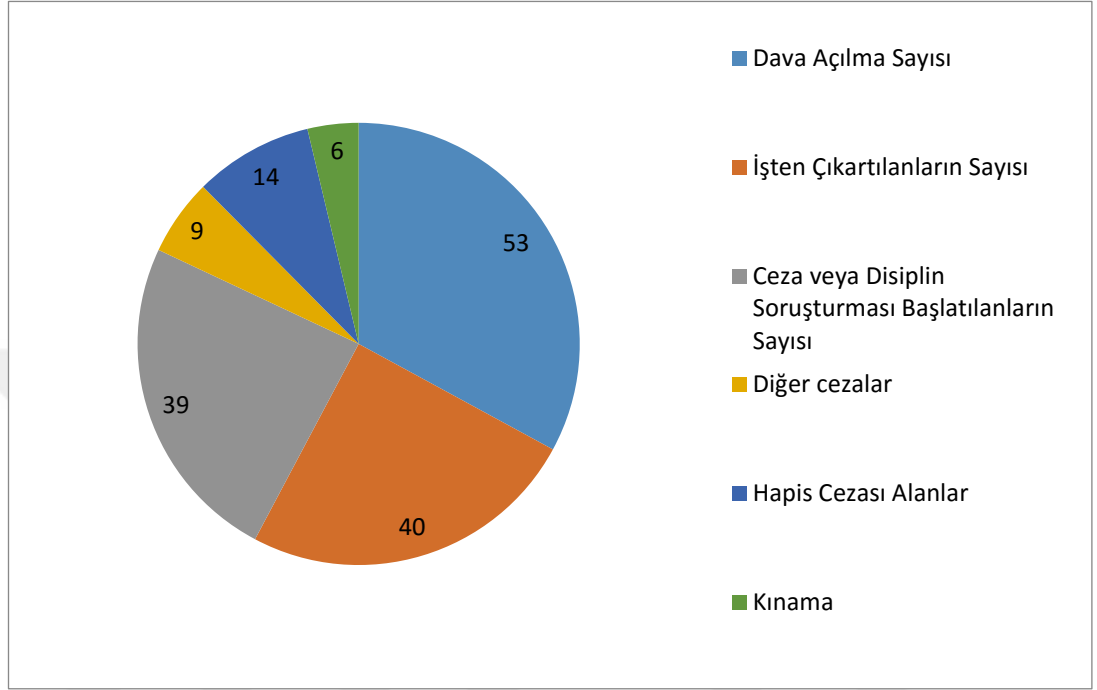
Elde edilen verilerle sonrası isnat edilen suçlar 7 ayrı kategoride toplanmıştır. Bu doğrultuda 199 vakanın hangi kategorideki suç gerekçesiyle ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Sayısal olarak bakıldığında, 199 vakası içinde, isnat edilen suçlardan birincisi, **92 vaka ve %46.23** ile *Cumhurbaşkanı, Başbakan ve hükümet dâhil kamu makamlarına hakarettir*. İkinci sırada, **33 vaka ve %16.58** oranı ile Gezi Direnişi ve toplumsal olaylar hakkında, onları destekleyen paylaşımlarda bulunma nedeni yer

almaktadır. Üçüncü sırada, **30 vaka, %15.07** ile halkı kin ve düşmanlığa sevk edici paylaşımda bulunma, ardından **27 vaka ile %13.56** oranı ile terör örgütü propagandası yapmak gerekçeleri gelmektedir. Son üç sırada ise, **23 vaka ile %11.55** oranında çalıştığı şirket ve üstüne hakaret; **7 vaka ile %3.51** oranında siyasi parti lehine paylaşımda bulunmak ve **3 vaka ile %1.5** oranında dini değerleri aşağılayıcı paylaşımlarda bulunmak, gerekçe olarak gösterilmektedir.

Yukarıda isnat edilen suçların kişiler üzerindeki yaptırımlarına bakacak olursak;

Şekil 3.5. Sosyal Medya Paylaşımı Nedeniyle Uygulanan Yaptırımların

Dağılımı

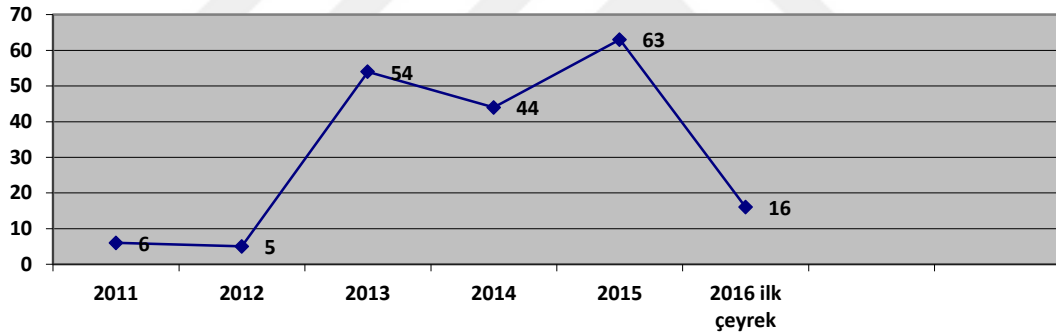
Kişilere farklı gerekçeler ile işlem başlatılmış ve farklı yaptırımlar uygulanmıştır. Sosyal medya paylaşımı nedeniyle hakkında işlem başlatılan kişilerin karşılaştığı sonuçlar, yaptırımların türüne göre gruplandırılmıştır. Toplam 6 ayrı sonuçla karşılaşılmış ve bunlar sayıları ile birlikte grafikte sunulmuştur.

Grafikte görüldüğü üzere, 199 kişi içerisinde **53 kişiye dava açılmıştır**. Bu haliyle toplam işlemler arasında **%26.63** oranıyla en sık karşılaşılan sonuç devam eden davaların açılmış olmasıdır. İkinci sırada karşılaşılan işlem, **40 kişinin işten çıkartma ve görevine son vermedir**. Bu durumda, toplam yaptırımlar içerisinde **%20.10** oranında, işten çıkartma ve görevine son verme ile karşılaşılmıştır. Çok yakın bir orana ardından soruşturmalar gelmektedir. Toplamda **39 kişiye soruşturma** açılmıştır. 199 kişi içinde **%19.59** oranı ile bu işlem, sık

karşılaştıklarımız arasında yer almıştır. Dördüncü sırada **%7.03 oranı ile 14 kişinin hapis cezasına çarptırılması** bulunmaktadır. **9 kişiye** ise burada sayılanlar dışında cezalar verilmiş (sayfa engelleme, yurtdışına çıkış yasağı vb.); **6 kişiye de kınama cezası** verilmiştir. En az rastlanan yaptırım olarak %3 ile kınama cezası tespit edilmiştir.

Farklı yaptırımlar ile sonuçlanan sürecin, araştırmanın tarih aralığı içinde yıllara göre dağılımı ise şöyledir:

Şekil 3.6. 199 Vakanın Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar içerisindeki dağılıma bakıldığında en sık vakanın gerçekleştiği yıl 2015 olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada 2016 yılının tümüne bakılmamış olması da etkili olmaktadır. 2015 yılına kadar genel itibariyle vakaların arttığı da görülmektedir. Yıllar içerisindeki dağılımda, toplam vakanın **%31,6'sının 2015** yılında yaşandığı tespit edilmiştir. **%26.63'ü 2013** yılında, **%22.11'i 2014** yılında yaşanmıştır. **2012 ve 2011** yılları sırasıyla **%3.01 ve %2.51** oranları ile bu işlemlerin daha az karşılaştığı yıllar olmuştur. **2016 yılı Ocak, Şubat ve Mart** ayı itibariyle **16 vaka ile %23.11'lik** bir orana sahiptir. Bu durum yıl içerisindeki vaka sayısına

göre artış gösterecek olmakla birlikte, üç aylık bir dilim için önemli bir orandır. Bu haliyle yıllar içerisinde paylaşımları nedeniyle yaptırım uygulanan kişi sayısının arttığı görülmektedir.

Tüm bu sonuçlar çerçevesinde, giderek artan şekilde, sosyal medyadaki paylaşımlar nedeniyle kişilerin tespit edilip, bir denetim ve soruşturmada geçtiklerini; bu bağlamda farklı gerekçelerle ifadelerinde suç unsuru bulunduğu ve farklı cezai işlemlere tabi kılındıklarını söylemek mümkündür. En çok hakaret gerekçesiyle kişilerin ifadeleri nedeniyle ceza aldıkları ya da bir soruşturma sürecinden geçtikleri görülmektedir. Kişilerin eleştiri haklarını kullanarak, daha önce görece imkân bulamadıkları, ancak sosyal medya aracılığıyla düşüncelerini paylaşabildikleri savı; bu paylaşımlar nedeniyle denetlenip farklı yaptırımlara tabi kılındıkları için, kendi içerisinde çelişmektedir.

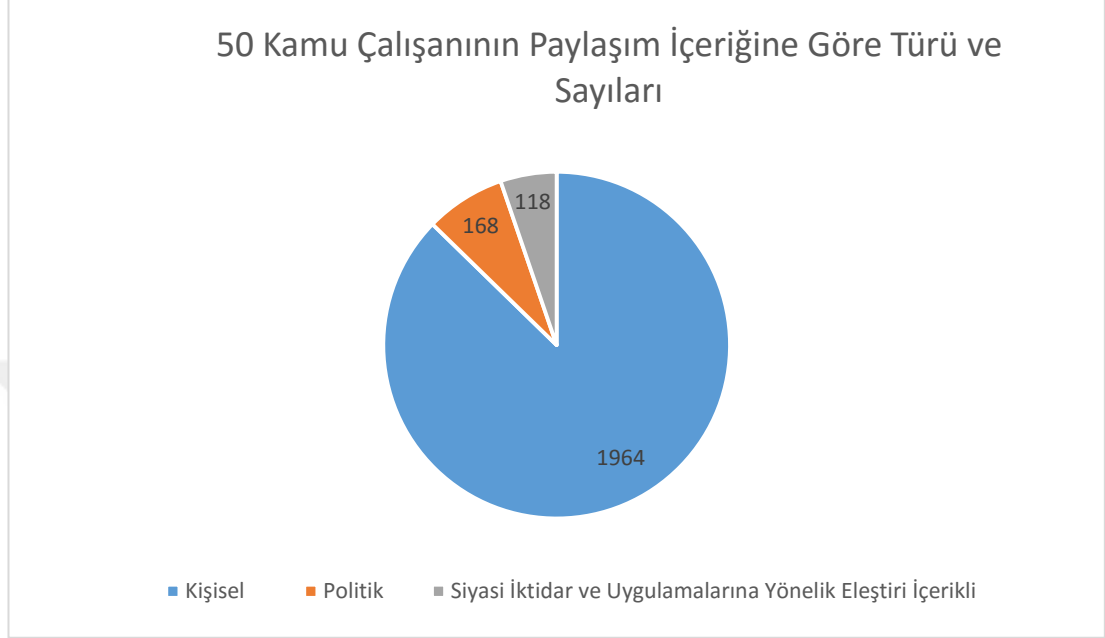
Araştırmanın birinci kısmı sosyal medyanın, paylaşımda bulunarak bir ifade özgürlüğü hakkının kullanım alanını genişlettiği savının, Türkiye'nin siyasi ve hukuki yapısı içerisinde mümkün olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, sosyal medya kullanıcılarının paylaşımda bulunma pratiklerini de etkileyecek bazı sonuçlar doğuracaktır. Bu sonuçlar, kişilerin sosyal medya paylaşımları konusunda, *oto sansüre* yöneleceği, paylaşımları sonrası işleme tabi tutulan kişilerin varlığı nedeniyle bir *korku kültürünün* oluşabileceği ve son olarak kişilere, iktidar ve onların mekanizmaları aracılığıyla daha çok *gözetim* uygulanacağıdır. Bu varsayımların sonucu, sosyal medyanın Türkiye'de bir demokratik alan yaratma konusunda potansiyelinin sınırları olduğudur. Ayrıca, sosyal medyanın Türkiye özelinde ifade özgürlüğü hakkının kullanım alanının genişletmekten ziyade “fişleme” ve “gözetim” aracı olarak da kullanıldığı görülmektedir.

3.5. İKİNCİ ARAŞTIRMA EVRESİ VE BULGULARI

Araştırmanın ikinci aşaması, birinci aşamadaki bulguların, kişilerin paylaşımda bulunma davranışları üzerinde değişikliklere olup olmadığını ortaya koymak için yapılmıştır. Bu nedenle Facebook üzerinden “herkese açık” profili olan 50 kamu, 50 özel sektör çalışanı toplam 100 sosyal medya kullanıcısının 2016 yılı Mart-Nisan-Mayıs aylarındaki paylaşımları incelenmiştir. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemi ve eleştirel söylem analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Kişilerin paylaşımları 3 ayrı kategoride toplanmış ve analiz edilmiştir. Bunlar, *politik içerikli paylaşımlar, siyasi iktidar ve politikalarının eleştirisini içeren paylaşımlar, kişisel diğer paylaşımlar* şeklindedir. Ayrıca kişilerin politik içerikli ve siyasi iktidara yönelik eleştiri içerikli paylaşımları kişilerin kendilerine ait ifadelerle mi, yoksa başkalarının paylaşımlarının tekrar paylaşılması mı yoluyla mı (retweet) yapılmış, bakılmıştır.

Kamu çalışanları için ortaya çıkan sonuçlar şöyledir:

Şekil 3.7. 50 Kamu Çalışanının Paylaşım İçeriği Türüne Göre Toplam Paylaşım Sayıları

50 Kamu çalışanının 2016 yılı Mart, Nisan ve Mayıs aylarındaki Facebook paylaşımlarına bakıldığında, toplam **2368** adet paylaşımda bulundukları görülmektedir. Bu paylaşımların,

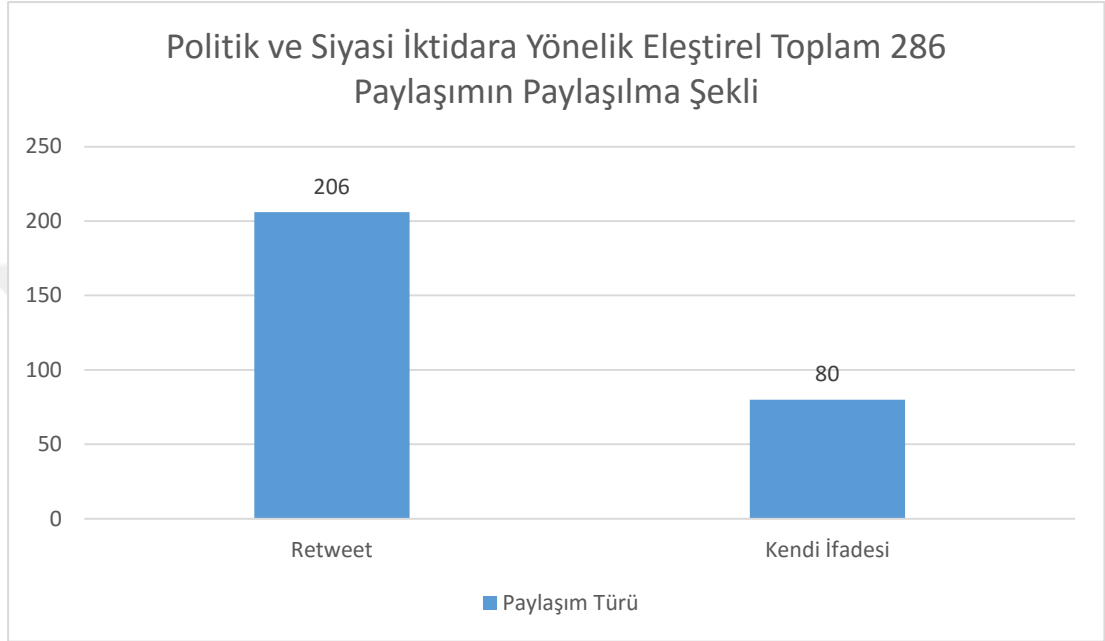
- **1964** tanesi politik olmayan kişisel paylaşımlardır;
- **286** tanesi politik ve siyasi iktidarı eleştiren içerikli paylaşımlardır. Bu 286 paylaşımın,
 - **168**'i eleştirel içerikli olmayan politik paylaşımlardan oluşurken,
 - **118** tanesi siyasi iktidara, uygulamalarına ve politikalarına yönelik eleştirel içerikli paylaşımlardır.

Toplam paylaşımlarının, **% 82.93'ü** eleştirel olsun olmasın politik herhangi bir içerik barındırmayan kişisel paylaşımlardan oluşmaktadır. **%7.09'u** içinde eleştirel ifade ve düşünce barındırmayan, gündeme ait veya gündem dışı politik

içerikli paylaşımlardır. **%4.98** ise siyasi iktidara, uygulamalarına ve politikalarına yönelik eleştirel ifade ve düşünceyi barındıran paylaşımlardır. Siyasi ifade özgürlüğünün kullanımı ancak içinde eleştiriye barındırdığında, kişilerin farklı olan fikirlerini dışa vurabildiklerinde, anlamlı bir hal alabilir. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara bakıldığında, eleştirel içerikli paylaşımların %4.98’lik bir oranla sınırlı kaldığı görülmektedir. İfade özgürlüğü hakkının kullanımının sosyal medya aracılığıyla genişleyeceği savı Türkiye özelinde çelişmektedir. Bir potansiyel olarak sosyal medyanın hakların kullanım alanını genişletebileceğini söylemekle birlikte Türkiye’deki kişilerin ifade özgürlüğü haklarını sosyal medyada sınırlı ölçüde kullanabildiği görülmektedir.

Araştırmanın ikinci aşamasında kamu çalışanları üzerinden elde edilen bir diğer bulgu şu yöndedir:

Şekil 3.8. Kamu Çalışanlarının Politik ve Siyasi İktidara Yönelik Eleştirel Paylaşımında Bulunma Şekilleri-Retweet mi, Kendi Paylaşımları mı?

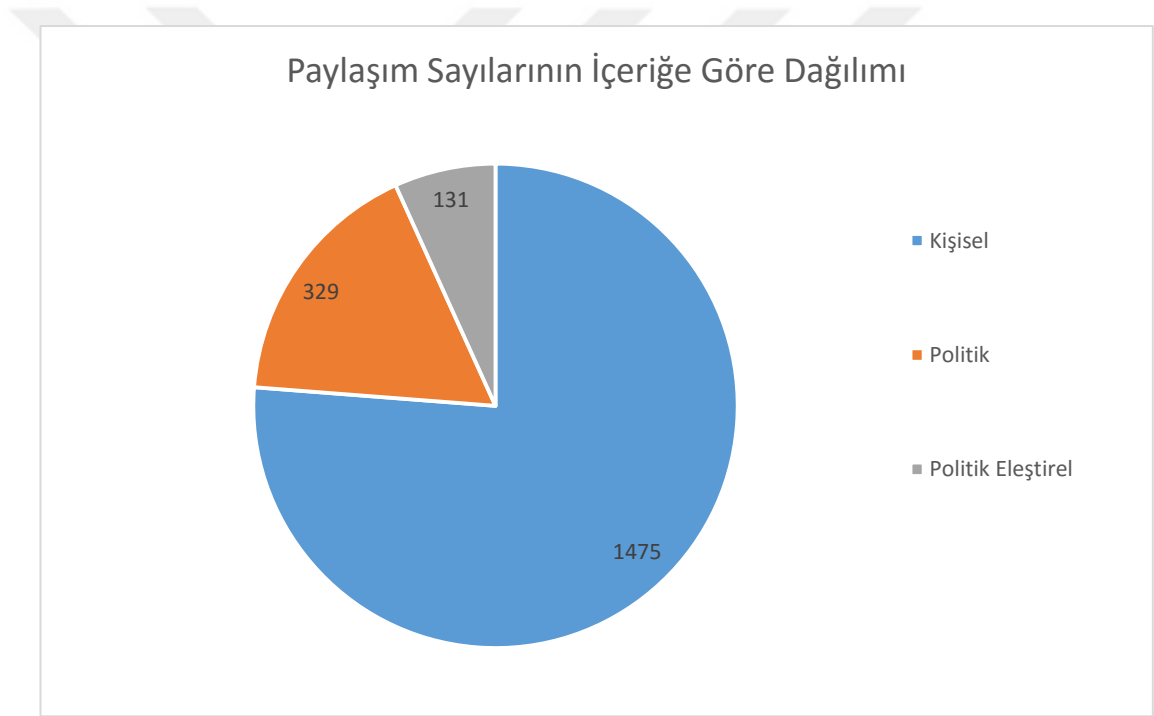
Toplam **286** eleştirel olan olmayan politik içerikli paylaşımın **206**'sı başkalarının oluşturduğu içeriklerin tekrar paylaşılması şeklindedir. **80** tanesi ise kişilerin doğrudan kendi ifadeleri ile içeriklerini oluşturdukları paylaşımlardır. Bu haliyle politik içerikli, eleştirel olan olmayan toplam politik paylaşımın **%72.02**'si içeriğe katkıda bulunulmadan, başka kişilerin oluşturdukları içeriklerin tekrar paylaşılması şeklindeyken; **%27.97**'si kişilerin doğrudan kendi ifadeleri üzerinden, içeriği üreterek yaptıkları politik paylaşımlardır.

Araştırma örneklemini oluşturan diğer grup ise 50 özel sektör çalışanıdır. Örneklem, hem farklı sektörlerde çalışan kişilerin paylaşımında bulunma davranışlarını, ifade özgürlüğü üzerinden incelemek; hem de kişilerin oto sansür ve

korku kültürü içerisinde farklı algılamalara yönelme ihtimali ile paylaşma davranış pratiklerinde değişim olup olmadığını görmek için iki grup halinde oluşturulmuştur.

50 özel sektör çalışanının 2016 yılı Mart-Nisan-Mayıs aylarında Facebook paylaşımlarına bakılıp analiz edildiğinde elde edilen bulgular şöyledir;

Şekil 3.9. 50 Özel Sektör Çalışanlarının Türüne Göre Toplam Paylaşım Sayıları

Grafikte gösterildiği üzere, 50 özel sektör çalışanı, 2016 yılı Mart, Nisan ve Mayıs aylarında toplam **1935** paylaşımda bulunmuştur. Bu paylaşımların,

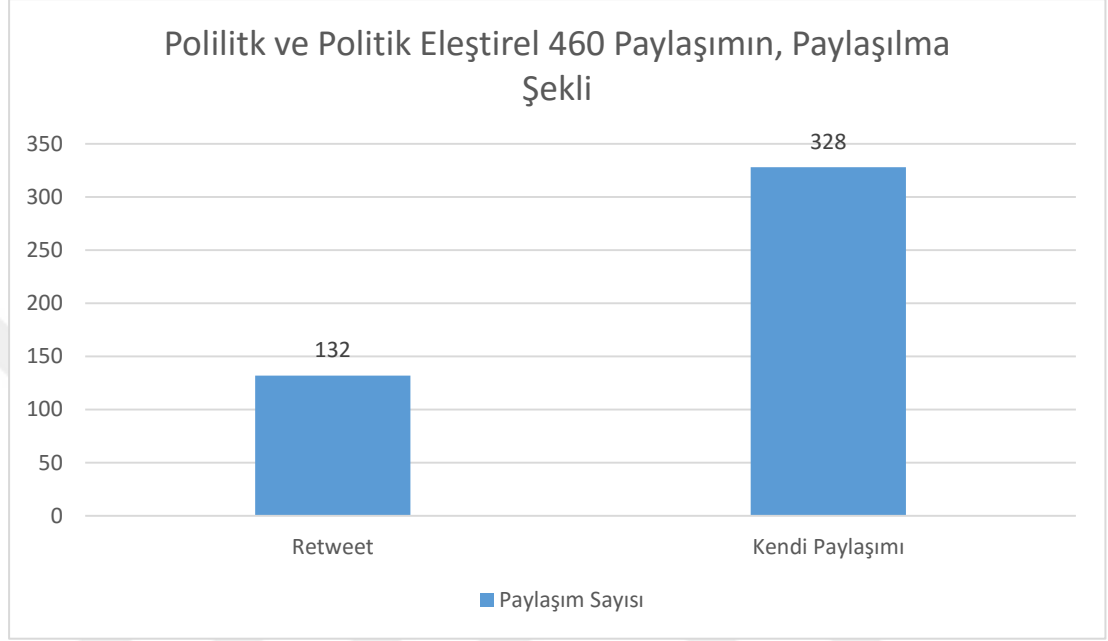
- **1475** tanesi politik ve siyasi iktidara yönelik eleştiri içermeyen diğer kişisel paylaşımlardır.

- **460** paylaşım ise politik içerikli ve siyasi iktidara yönelik eleştirel içerikli paylaşımlardan oluşmaktadır. Bu 460 paylaşımın,
 - **329** tanesi politik paylaşımlardan oluşurken,
 - **131** tanesi siyasi iktidara, uygulamalarına ve politikalarına yönelik eleştirel içerikli paylaşımlardır.

Bu haliyle toplam **1935** paylaşımın **%76.22**'si politik ve siyasi iktidara yönelik eleştirel içerikli olmayan kişisel paylaşımlardan oluşurken; **%17**'si politik, **%6.77**'si ise siyasi iktidara yönelik eleştirel içerikli politik paylaşımlardan oluşmaktadır. Özel sektör çalışanları içerisinde de eleştirel içerikli siyasi paylaşımların toplam paylaşımlara göre az sayıda olduğu görülmektedir. Sosyal medyanın ifade özgürlüğü hakkının kullanımını artırma gücü Türkiye özelinde sınırlı kalmaktadır.

Araştırmanın özel sektör çalışanlarının paylaşımları üzerinden elde ettiği bir diğer bulgu ise şöyledir:

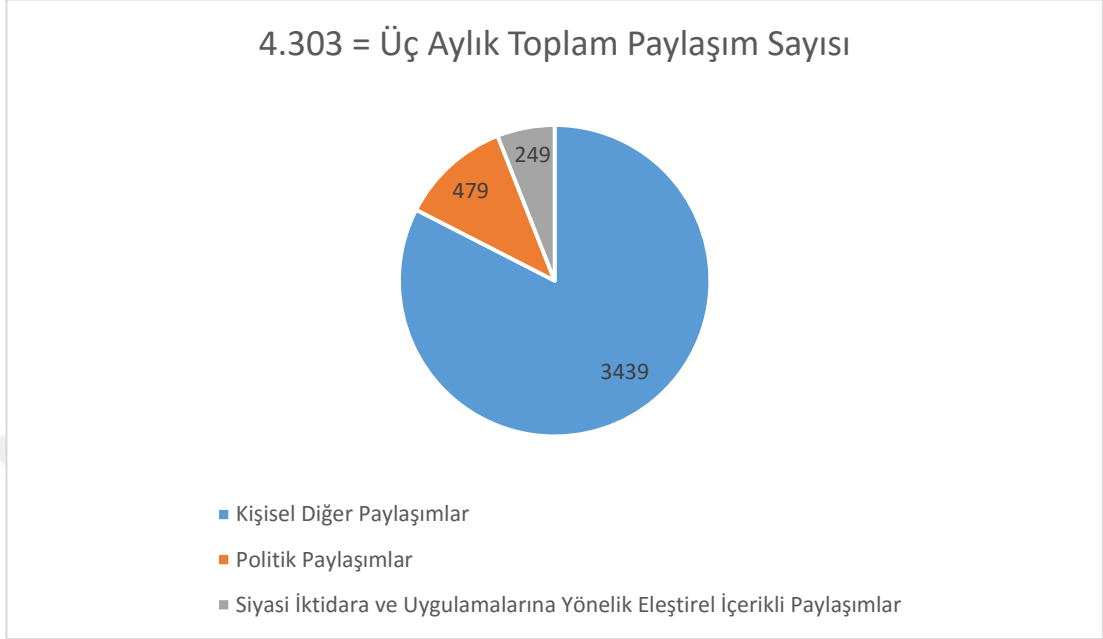
Şekil 3.10. Özel Sektör Çalışanlarının Politik ve Siyasi İktidara Yönelik Eleştirel Paylaşımında Bulunma Şekilleri-Retweet mi, Kendi Paylaşımları mı?

Grafikte görüldüğü üzere, özel sektör çalışanlarının üç aylık sürede, **460** politik paylaşımının, eleştirel içerikli olsun olmasın **132** tanesi, **%71.30** oranıyla içeriklerini başkalarının oluşturduğu paylaşımların tekrar paylaşılması şeklindeyken, **328** tanesi, **%28.69** oranıyla, kişilerin içeriklerini kendi düşünce ve ifadeleriyle ürettikleri paylaşımlarıdır.

Farklı sektör ve iş alanlarında çalışan 100 kişinin üç aylık süreçte toplam paylaşımlarına bakıldığında;

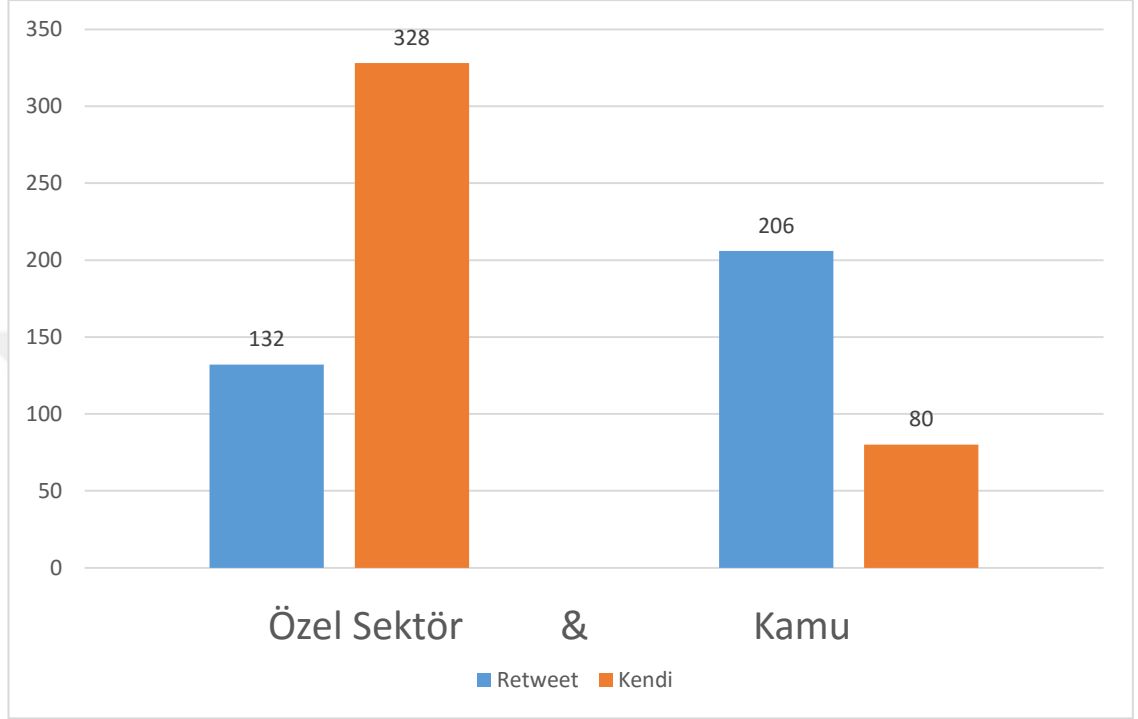
Şekil 3.11. 100 Kişinin İçeriklerine Göre Paylaşım Sayılarının Dağılımı

Grafikte görüldüğü üzere özel ve kamu sektöründe çalışan 100 kişinin 2016 yılı Mart, Nisan ve Mayıs aylarındaki toplam paylaşım sayısı **4.303**'tür. Bu paylaşımların **3439** tanesi politik ve siyasi iktidara yönelik eleştirel içerikli olmayan kişisel paylaşımlardan oluşmaktayken; **479** tanesi politik paylaşım, **249** tanesi siyasi iktidara, uygulamalarına ve politikalarına yönelik eleştirel içerikli paylaşımlardır. Bu haliyle toplam **4.303** paylaşımın **% 79.92**'sini kişisel ve diğer paylaşımlar oluştururken; **%11.13**'ünü politik paylaşımlar, **%5.78**'ini ise siyasi iktidara yönelik eleştirel içerikli paylaşımlar oluşturmaktadır.

Bu paylaşımların kullanıcıların kendilerince içeriklerinin ürettikleri paylaşımlar mı, *retweet* yoluyla, başkalarının içeriklerini ürettikleri paylaşımlar mı bakıldığında:

Şekil 3.12. Özel Sektör ve Kamu Alanı Çalışanlarının Karşılaştırmalı Politik ve Siyasi İktidara Yönelik Eleştirel İçerikli Paylaşımında Bulunma Şekilleri- Retweet mi, Kendi Paylaşımları mı?

Grafikte görüldüğü üzere, özel sektör çalışanlarının politik ve siyasi iktidara yönelik eleştirel paylaşımlarının **132 tanesi** başkalarının içeriklerini oluşturduğu paylaşımlarken, **328** tanesi ise kullanıcıların içeriği kendilerinin oluşturduğu paylaşımlardır. Oysa kamu alanında çalışanların **206** retweet şeklinde paylaşımına karşılık **80** tane içeriğini kendilerinin oluşturduğu paylaşımları bulunmaktadır. Çalışma alanlarının özel sektör ve kamu olması itibarıyla, retweet ve kendi düşüncelerini ifadeye dökme yönündeki farklı paylaşım şekillerinin ters bir orantıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Kamu alanında çalışanların, özel sektörde çalışanlara nazaran daha sıklıkla retweet paylaşımları bulunmaktadır. Özel sektörde çalışanların ise kamu alanında çalışanlara göre yaklaşık **4 katı** daha fazla içeriklerini kendilerinin

oluşturup, yaptığı paylaşımı bulunmaktadır. İçeriklerin, kişilerin kendileri tarafından oluşturulması, sosyal medyanın demokratik ve özgürlük sağlayıcısı bir alan olduğu vurgusunu yapanların temel argümanlarındanıdır. Bu bağlamda, özel sektör çalışanlarının doğrudan kendi ifadelerini paylaşımına sokma oranı daha yüksektir.

Sosyal medyanın demokratik katılıma ve ifade özgürlüğü hakkının kullanımına yönelik katkısının onun “içerik üretme” imkânı veren bir özelliğe sahip olmasından kaynaklıdır. Kişilerin bir gazetede, televizyonda yer alan habere, metine katkıda bulunma imkânı sosyal medyaya göre oldukça azdır. Bu imkânı bulma halinde içeriği arzu ettiği şekilde oluşturması ve düşüncelerini ifade etmesi görece daha zordur. Sosyal medya savunucuları da tam bu nedenle sosyal medyanın demokratik olduğu ve ifade özgürlüğü alan sağladığı iddiasını dile getirmektedirler. Bu noktada kişilerin içeriklerini kendileri oluşturduğu metinleri ya da görselleri paylaşımları sosyal medyanın ifade alanını genişletme özelliğini ortaya koyacaktır. Başkalarının oluşturduğu içeriklerin paylaşılmasının iki anlamı bulunmaktadır. İlk olarak, kişiler başkalarınca oluşturulan içerikleri paylaştığında, ifade ve düşünce üzerindeki sahiplik bağlarının kopması nedeniyle sorumluluktan bir noktada kurtulmuş olacaktır. Kişinin kendisi tarafından oluşturduğu içeriğin paylaşımının yaratacağı sorumluluk, başkalarının içeriklerini oluşturduğu paylaşımlara göre daha fazladır. İkincisi ise, başkalarınca oluşturulan içeriğin paylaşılması da kişinin ifade özgürlüğü hakkını kullandığının bir göstergesidir. Çünkü kişi o paylaşımı görüp, onaylamış ve aynı düşünceye sahip olduğunu göstermiştir.

Bu verilerin her biri, kişilerin sosyal medyayı, ifade özgürlüğü haklarını genişleten bir alan olarak görüp, kullanmaları noktasında çalışma alanlarının paylaşımların içerik ve paylaşılma şekline etkide bulunuyor mu göstermektedir.

Kamu çalışanlarının, devlet yetkilileri, kamu kurumları ve iktidar temsilcileri hakkındaki ifadelerde bulunmaları nedeniyle iş güvenceleri ile bağlantılı tedirginlikler yaşama ihtimali, araştırmanın birinci aşamasındaki vakalar üzerinden ortaya çıkmaktadır. Bu halde kamu çalışanlarının oto sansür uygulamaları, iktidarların yarattığı korku kültürü içerisinde mümkün görüldüğünden kamu çalışanlarının eleştirel anlamda politik içerikli paylaşımları oldukça azdır.

Korku, her zaman her yerde vardır. Siyaset bunun keşfedilmesi sonrası yönetilip yönlendirilmesi ve insanların ruhları ile davranışlarını etkilemede kullanılması ile başlamıştır. Korku giderek siyasetin kontrol aracı olarak kullanılmaya başlamış; en baştan kişinin eşit ve özgür olduğu gerçeğinin antitezi olarak karşımıza çıkmıştır. Siyasal iktidarlar korku aracılığı ile toplumu kapatma işlevini gerçekleştirirler. Bu ideolojik bir işlevi de olan siyasal gücün göstergesidir. Korkunun öne sürdüğü unsurlar, “yaftalama”, “yok etme”, “fişleme”, “damgalama” ve “etkileme”dir (Çetin, 2012:17). Cezalar ve yaptırımlar korku kültürünün oluşmasını sağlayan araçlardandır. Bunlar aracılığıyla temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması mazur gösterilmektedir. Siyasal iktidarlar korkuyu, bireylerin iktidarın meşruiyetini tehdit edecek her tür fikir ve uygulamalardan uzak tutmak için kullanırlar. Korku kültürünün etkisi toplum içinde sadece kamu alanında çalışanlarda gözlemlenen bir durum değildir. İncelenen özel sektör çalışanlarının siyasi iktidara, uygulamalarına ve politikalarına yönelik eleştirel içerikli paylaşım sayılarının toplam paylaşımları içindeki oranına bakıldığında, önemli ölçüde az olduğu görülmektedir.

Araştırmanın birinci kısmında, paylaşımı nedeniyle özel sektör alanında çalışanlarında işten çıkartıldığı ve haklarında işlem başlatıldığı görülmüştür. Bu kısımda incelenen hesaplar, kişilerin siyasi iktidara yönelik eleştirel içerikli

paylaşımlar yapmadığını ya da oldukça az oranda yaptığını göstermektedir. Ancak araştırmanın bu sonuçları kişilerin yaratılan korku kültürü içerisinde oto sansür uyguladıklarını göstergesi olabileceği gibi kişilerin apolitik oldukları için paylaşımda bulunmama ihtimalleri de düşünülmelidir. Araştırmanın 3. kısmı, kişilerin siyasi iktidara yönelik eleştirel içerikli politik paylaşımda bulunmama nedenlerinin, tezin temel savı içerisinde, bir korku nedeniyle oto sansür uygulaması olup olmadığını sorgulamak için yapılmıştır.

3.6. ÜÇÜNCÜ ARAŞTIRMA EVRESİ VE BULGULARI

Bu aşamada Facebook hesabı olan kişilerden 25 özel sektör çalışanı, 25 kamu çalışanı toplam 50 kişi ile 6 soruluk bir görüşme yapılmıştır.

Görüşme sorularıyla tespit edilmeye çalışılan noktalar,

- Kişilerin günlük sosyal medya kullanım süreleri,
- Sosyal medya üzerinden başkalarının paylaşımlarına yorum yapıp yapmadıkları,
- Sosyal medya üzerinden başkalarının politik içerikli paylaşımlarına yorum yapıp yapmadıkları,
- Sosyal medyada politik içerikli paylaşımlarda bulunup bulunmadıkları,
- Sosyal medyada politik içerikli paylaşım yapmıyorlarsa nedenleridir.

Araştırmanın üçüncü kısmında elde edilen veriler şöyledir:

Facebook kullanıcısı olan 25 kamu çalışanı, günlük 3 ile 6 saatini sosyal medyada geçirmektedir. Bu kişilerin hesaplarında, aile ve iş çevreleri dışında kimi gazeteleri, yazarları, politikacıları da takip ettikleri görülmüştür. ”Başkalarının paylaşımlarına yorum yapıyor musunuz?” sorusuna yanıtları 19 evet, 6 nadiren şeklinde olmuştur. Hayır diyen ise olmamıştır. “Başkalarının politik paylaşımlarına yorum yapıyor musunuz?” sorusuna ise 23 hayır, 2 “evet” cevabı verilmiştir. Hayır diyenlerin %100’ü, bunun nedeni olarak düşüncelerinin yorum yaparak başkalarının görülmesini istemedikleri, ortak sonucuna dayanmıştır. Bir sonraki, “Politik paylaşımda bulunuyor musunuz?” sorusuna ise 17’si” kesinlikle hayır”, 1’i “bazen kendimi tutamıyor ve bulunuyorum”, “problem yaratmayacak konularda tarafsız olmaya dikkat ederek” anlamını taşıyan cevap; 7’si ise “evet” cevabı vermiştir. Görüşmede, “kesinlikle hayır” diyenlere nedeni sorulduğunda gelen cevaplar şöyledir:

“Hayat düzenimi bozacak sorunlar yaşamak istemiyorum.”

“İşten atılmak istemiyorum.”

“Çocuğumun işe girmesine engel olmak istemiyorum.”

“Mahkemelerde sürünmek istemiyorum.”

“İş çevremden dışlanmak istemiyorum.”

“Soruşturmalarla uğraşmak istemiyorum.” yanıtlarını vermişlerdir.

“Problem yaratmayacak konularda, tarafsız paylaşımlarda” bulunduğunu söyleyen kişiler ise, milli bayramlarda, iyi dilekler içeren paylaşımları örnek vererek, bunların suç olduklarını düşünmediklerini söylemişlerdir. Anlaşıyor ki tarafsız

paylaşımında bulunmadıklarını düşündükleri konuların “suç” olma ihtimali üzerinden bir “korku” oluşmuştur.

“Paylaşım yaparken çekindiğiniz konular ve kişiler var mı?” sorusuna, 10 kişi hesabında ekli olan çalışma arkadaşlarını ve üstlerini, 3 kişi ise akrabalarını, 7 kişi ise hesabında ekli olan kişilerden ziyade hesabını takip eden kişiler olduğu, iddiasında bulunarak bu durumdan çekindiklerini söylemiştir.

Özel sektör çalışanı 25 kişinin ortalama sosyal medya kullanımları 3-5 saat arasında değişmektedir. Bu kişilerin hesaplarında aile ve arkadaşları dışında markaları, şirketleri, ünlüleri, köşe yazarlarını takip ettikleri kaydedilmiştir.

“Başkalarının paylaşımına yorum yapıyor musunuz?” sorusuna 25’i de evet demiştir. “Başkalarının politik paylaşımlarına yorum yapıyor musunuz sorusuna ise 17’si hayır, 8’i ise evet şeklinde cevap vermiştir.

“Politik paylaşımda bulunuyor musunuz?” sorusuna 20’si hayır, 6’sı ise evet şeklinde cevap vermiştir. Hayır diyenler, bunun nedeni olarak:

“İşyerimde sıkıntı çıkartabilirler.”

“Ticari ilişkilerimin kesintiye uğramasından korkuyorum”

“Çocuğum kamu personeli”

“Çevremdekiler paylaşım yapmamam yönünde uyarıda bulundu”

“Hapse girmek istemiyorum” şeklinde cevaplar vermiştir.

Paylaşımında bulunurken çekindikleri kişiler olup olmadığı yönündeki soruya yanıtları ise, 20’sinin “evet”, 5’inin “hayır” şeklinde olduğu görülmüştür.

Çekinenlerin tamamı sosyal medya hesaplarında işyerinde diğer çalışanların da ekli bulunduğunu söyleyerek, bu kişileri işaret etmiştir. Bunun dışında “bazı komşularımdan, farklı yerlerde ve konumlarda çalışan arkadaşlarımdan” çekindiklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuçlarda da görüldüğü üzere, kişiler paylaşım yaparken araştırmanın ikinci kısmında elde edilen sonuçları da destekler nitelikte; politik paylaşım yapmaktan önemli ölçüde çekinmektedirler. Bunun kişilere göre farklı nedenleri olmakla beraber ortak kanılar, iş kaybetme riski ve paylaşımları nedeniyle tespit edilip soruşturulma, ceza alma riski üzerindendir. Sayısal anlamda küçük farklar olmakla beraber özel sektörde çalışanlar için de kamu alanında çalışanlar içinde “politik” paylaşımda bulunmama davranışı hâkim konumdadır.

SONUÇ

Sosyal medyanın ortaya çıkış koşullar hiç şüphesiz bilgisayar teknolojisinin varlığı ile mümkün olmuştur. Bilgisayar teknolojisinin telekomünikasyon sistemleri üzerinde yarattığı ağ sistemi ise İnternetin oluşumuna giden sürecin ana oluşumlarından. Castells'in bu sistemi "interaktif ağ içinde dönüşen iletişim" sistemi olarak açıklaması, sonraki yılların iletişim teknolojisinin etkileşimsel yönüne önemli bir vurgudur. Bu iletişimi sağlayacak olan temel kaynak, Ithiel de Sola Pool'un "özgürlük teknolojileri" olarak adlandırdığı teknoloji, İnternet, her ne kadar başlarda askeri ve yönetimsel amaçlar için kullanılmış olsa da çok zaman geçmeden hem bireysel hem küresel iletişime hizmet etmiştir (Castells, 2013a: 459). Bu teknolojinin yarattığı sosyal medya ise hem kişisel hem de farklı grupların kullanımına açık ve talep gören bir alan olarak giderek popülerleşmekte ve "yeni" bir medya olarak görülmektedir. Onun "yeni" olarak görülmesi, atfedilen özelliklerinin geleneksel medyada kısıtlı varlık göstermesinden kaynaklıdır. Sosyal medyanın anlamına işaret eden tüm bu özellikler, aynı zamanda onun hem toplumlar için hem de küresel anlamda demokratik katılımı sağlayan ve ifade özgürlüğü alanını genişleten bir araç olduğu iddialarını gündeme getirmiştir. Ona bu anlamı yükleyen özellikler, süreklilik, tekrarlanabilirlik, çeşitlilik; Fruchter'in katkısıyla, işbirliği (collabration), topluluk (community), sohbet-iletişim (conversation), yorumlama (commenting), ve katkı (contribution)'dır. Bu özellikleri ile erişimi kolay, ucuz, içeriği hem üreten hem tüketen, istenildiği zaman paylaşımda bulunulup, istenildiği zaman bilgiye ulaşılan alan olarak daha demokratik olduğu; haberleşme, bilgi edinme, eleştiri gibi hakların kullanımına imkân tanıyarak ifade özgürlüğü alanını genişlettiği, "özgürleştirici" bir araç olduğu savunulmaktadır.

Sosyal medya ve iletişim teknolojisine özgürleştirici güç atfeden sosyal medya savunucularının bu argümanlarına karşı, sosyal medya eleştirelleri, iletişim teknolojilerinin tehditler barındırdığını söyleyerek bir uyarıda bulunmuştur. Sadece imkânlar sunan bir alan olmadığı düşüncesinin eleştirel yaklaşım perspektifli tartışması devreye girdiğinde; sosyal medyaya atfedilen özelliklerin başka “negatif” amaçlar içinde kullanılabileceği ortaya konulmaktadır. Özellikle yeni bir “sömürü alanı” olarak kapitalist sermayenin dikkatini çeken sosyal medya, tekelleşen birkaç büyük şirketin hizmetinde ve kontrolünde olmaya başlamıştır. Kapitalizm, ardında çatışma ve daha çok üretme zorunluluğu ile birlikte çalışanların ve fikirlerin kontrol edilme zorunluluğunu miras bırakmıştır. Yaygınlaşan yeni bilgi araçlarının /yollarının tümü, İnternet ve dijital teknolojilerin, böylece sosyal medya ve teknolojisinin çeşitli amaçlar için gerekli araçlar haline gelmesine neden olmuştur. Sosyal medya yalnızca sermaye çıkarlı amaçlar için kullanılmamakta; tarihsel olarak bilginin kontrolü ve ele alınış meselesinin teması sansür ile yakından bağlı uygulamalara da hizmet etmektedir. Eleştirellerin, sosyal medya savunucularının optimistlik tutumuna karşın düşüncelerinden biri de tam bu temelde; iletişim teknolojisinin, özgürlüklerin kısıtlanması ve kontrol edilmesi; demokrasi üzerine de politik güç uygulanması tehditlerini barındırdığı üzerinedir. Sosyal medya savunucuları, iletişim teknolojisinin bundan daha önce olmadığı kadar yaratıcı bir gücü ateşlediğini düşünmektedir. Aslında eleştirel yaklaşımın vurguladığı tehditler iki yönlüdür. İletişim teknolojileri, kontrol ve gözetim teknolojileri ile birlikte özgürlüklerin kısıtlanmasına yol açabilirken; diğer yandan nefret mesajları, homo fobi, bilgi eksiklikleri ya da yanlışlıkları da barındırabilmektedir. Oysa gazeteciler için, yazarlar için, muhabirler, internet kullanıcıları ve vatandaşlar için “eleştirel bilgi

ihtiyacı” vardır (York, 2014). Bu ihtiyaç, yöneticiler tarafından ya da haber kaynakları tarafından tanımlanabilir. Ancak önemli olan ihtiyaçlar üzerinden yönetsel düzenlemelerin “First Amendment’ın” temel felsefesine aykırı olmamasıdır. Bu noktada bazı argümanların Amerika için özel durumlar içerdiğini belirten Games E. Katz, “Bill of Rights” tarafından garanti altına alınması gereken temel düzenlemelerin varlığına işaret etmekte ve bunun sadece Amerika için değil, insan haklarını savunan tüm toplumlar için garanti altına alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada farklı öneriler de bulunmaktadır. Bu önerilerin en başında “özgürlüklere inanan ve bunların varlığını garantileme amacıyla olan yönetimler” tezi karşımıza çıkmaktadır. Katz, bunun yolunun, yöneticilerin hem iletişim özgürlüklerinin gelişimine imkân tanımaları, hem de açıkça, sonsuz bir şekilde, zor kazanılan özgürlükleri (hard-won freedom) korumak ve tehlikelere karşı tetikte olmayı istemek, olduğunun altını çizmektedir (2015:1418). Bunun yanı sıra Nicola Lucchi’nin de özgürlüklerin kısıtlanmasına karşı ve yeni teknolojilerin yeteneklerinin kullanılarak özgürlüklerin artırılması amaçlı önerileri bulunmaktadır. Ona göre, ihlal ihtimallerine karşı ve tüm ihlallere imkân tanıyacak zorluklara karşı dikkatli olunmalıdır. Bu ekseninde birçok soru ve tartışma gündeme gelebilir. İfade özgürlüğünün ve diğer birçok özgürlüğün, medya plüralizminin, dijital ortamda bilgiye erişimin, nasıl garanti ve güven altına alınacağına dair sorular sorulup cevaplar aranabilir. Bu, çalışmanın içerisinde bulunmayan ancak başka çalışmalarda sorgulanabilecek önemli bir konuyu oluşturmaktadır.

Tüm bu tartışmalar etrafında çalışmaya konu olan sorunsal “sosyal medyanın Türkiye’de ne ölçüde ifade özgürlüğü ve demokrasi sağladığıdır.” Bu sorunsala cevap ararken üç aşamalı araştırma yapılmış ve veriler elde edilmiştir. Sosyal

medyanın artan kullanımı ile birlikte Türkiye’de, sayfa kapatma, engelleme ve sosyal medya kanallarının kapatılması gibi kısıtlamalarda artmıştır. Bu artışa paralel temel hak ve özgürlükler temelinde dikkat arz eden bir nokta da kişilerin paylaşımları nedeniyle haklarında işlem başlatılması ve yaptırımlar uygulanması konusu olmuştur. Araştırma ilk aşamasında Ocak 2011- Mart 2016 tarihleri arasında sosyal medya paylaşımı nedeniyle hakkında işlem başlatanları tespit etmiştir. Toplam 199 kişinin bilgisine ulaşılmış ve bu kişilerin farklı meslek gruplarına mensup olduğu görülmüştür. İfade özgürlüğü bağlamında kısıtlayıcı yaptırımların her yaş ve meslekten kişilerin paylaşımları nedeniyle uygulanabileceği görülmüştür. İncelenen yıllar içerisinde Cumhurbaşkanı, Başbakan, hükümet ve kamu kurumlarına hakaretin isnat edilen suç gerekçelerinin başında geldiği görülmüştür. Demokratik ülkelerde ifade özgürlüğü hakkının kullanımı siyasi iktidarların politikaları üzerine eleştirileri de barındıracak nitelikte düşüncelerin paylaşılmasını da içermektedir. Bu nedenle kişilerin paylaşımlarının hangi noktada eleştiri, hangi noktada hakaret olarak ele alındığı hakkın varlığı ve anlamının korunması adına önemlidir. İncelenen yıllar içerisinde kişilere paylaşımları nedeniyle farklı yaptırımlar uygulanmıştır. İşten çıkartma, soruşturma açılması, hapis cezası, para cezası, kınama cezası bunlardan bazılarıdır.

Araştırmanın ikinci evresinde elde edilen sonuçlar ise kişilerin sosyal medya üzerinden demokratik katılım sağladığı ve düşüncelerini özgüre ifade ettiği savı ile çelişmektedir. Türkiye’de araştırma örneklemine bakıldığında kişiler az sayıda politik paylaşım yapmakta; oldukça az sayıda da siyasi iktidarı ve politikalarını eleştiren içerikli paylaşım yapmaktadır. Kişilerin politik ya da siyasi iktidarı eleştiren içerikli paylaşımda bulunma davranışlarında kamuda ya da özelde çalışmaları bir

fark teşkil etmemektedir. Ancak özel sektör çalışanı kişiler politik içerikli paylaşımlarda “içerik üretme” davranışını kamu çalışanlarına göre daha çok göstermektedir. Kamu çalışanı kişilerin politik içerikli paylaşımları sıklıkla retweet yoluyla, başkalarının içerik oluşturduğu paylaşımları tekrar dolaşıma sokmak yönündedir.

Sosyal medya kullanıcılarının eleştirel olsun olmasın politik içerikli paylaşımlarının az olması, kişilerin paylaşımda bulundukları düşünceleri nedeniyle bir yaptırıma maruz kalma korkularını açığa çıkartmaktadır. Bu durum araştırmanın üçüncü evresinde teyit edilmiştir. Bu evrede sosyal medya kullanıcıların politik içerikli paylaşımda bulunup bulunmadıkları tespit edilmiştir. Kişilerin özel sektör ya da kamu çalışanı olsun politik içerikli paylaşım yapmaktan korktukları tespit edilmiştir. Çalışmanın araştırma sonuçlarında da görüldüğü üzere, sosyal medya paylaşımların siyasi otoriteler ve yargı mekanizmalarınca, eleştiri ve muhalif görüşleri yok etmek adına kısıtlanması uygulamalarına gidilmesi, toplum içerisinde bir korku kültürünü yaygınlaştırıp sonraki ifadelerin oto sansür edilme ihtimalini yükseltmiştir. Muhalif ve eleştirel görüşlerin yok edilme istemi, iktidarların varlıklarını güçlendirme; şeffaflık yerine muğlaklık; hesap verme gibi demokratik taleplerin yerine sorgulamamaya işaret etmektedir. Gözetim toplumundaki panoptikonun işlevi, Türkiye’deki sosyal medya kullanıcıları üzerinden “fışleme” ihtimalini de barındırmakta; bu ihtimal kişilerin düşüncelerini gizleme çabalarına yol açmaktadır. Bu durumda, demokrasinin azami şartları ortadan kalkmış, medya ve teknolojik gelişmeler, özgürlüklerin kullanım yeri ve demokrasinin garantörü olmaktan çıkmıştır. Sürekli değişim içerisinde olan iletişim teknolojileri farklı değişkenler bağlamında demokratik ve özgürlükçü bir alana katkının yanı sıra baskı,

engel, gözetim üçgeninde bir kapanma; ifade özgürlüğünden ziyade oto sansüre sebep olacak uygulamalara zemin oluşturmaktadır.

Bu haliyle İnternet servisi, doğrudan ya da dolaysız demokratik bilgiyi etkiliyor olmasına rağmen demokrasi için engeller ve sınırlamalar yaratma potansiyeline de sahiptir. Bu durum, önemli bir medya özgürlüğü ve çoğulculuğu garantileme ölçütleri açısından zorlayıcı ve meydan okuyucudur.

Artarak her tarafa yayılan, çeşitli ve sürekli etkileşim halinde olan ile iletişim teknolojilerinin toplumda, geniş bir yelpazede yasal ve etik ikilemlerle özgürlükleri kısıtlayıcı gözetim ve baskı alanı haline gelmesi; özellikle ifade özgürlüğünün korunmadığı ve kısıtlandığı uygulamaların göstergesidir. Bu vurgunun sebebi, temel insan hakları ve ifade özgürlüğü gibi hakların kısıtlanması olarak düzenlemelere gidilmesinin yaratacağı hayati risklerdir. İletişim teknolojilerinin sahip olduğu gelişim, aslında birtakım fırsatlar yaratabilecekken ortaya çıkan çağdaş dönem zorlukları buna engel olmaktadır. En başta, teknik imkânlarla gözetim ve fişleme uygulamaları akla gelmektedir. Diğer bir deyişle, bunun anlamı yasal perspektiften bilgiye erişim ve internet iletişim araçlarının sağlanmasında optimal düzeyde özgürlüğün tayin edilmesidir. Düşünme ve ifade özgürlüğü hakkının geleneksel yöntem kullanarak sürmesi zor görünmektedir. Bugün bu karmaşık gerçek fark edilir ölçüde artarak yasal ve yargısal bir çıkmaz olarak yasaların değiştirilmesi çözümü ile ilgili soruları gündeme getirmektedir. Temel haklar, sıklıkla geleneksel olana karşı koyan bir eğilim göstermektedir. Sonuç olarak, modern demokratik ve insan hakları temelli toplumlarda kısıtlamalar, internet erişimine sahip olmak üzerindeki kısıtlamalar, hem fiziki hem de dijital anlamda zor şartlar altında maruz kalınmış, son tercih olmak zorundadır.

Modern toplumlarda internet, medya çoğulculuğunun korunması, ifade özgürlüğü ve iyi bir kamusal alanın korunması içinde dönüştürülmeli. Önceden dijital alan kontrolsüz, editoryal süzgece sahip olmayan ya da diğer kontrol formlarının olmadığı bir dünyaydı. Ticari ilgiler ve yatırımlar internetin gelişimin ve online durumda insanların davranışları nasıl olmalı düzenlenmeye ve konuşulmaya başlandı. Böylece sürpriz olmayan bir şekilde İnternet hakkındaki düzenlemeler üzerine politika tartışmaları, onun üretebileceği yararlardan ziyade, sıklıkla kapsam ve dijital bilginin kontrolüne odaklanmıştır. Bu hassas düzenlemeler çerçevesinde; Pazar, girişimciler, politik aktörler ve farklı kurumsal aktörler tarafından şuan özgürlük talepleri ile gözetim ve ifade kontrolleri arasında gidip gelen eğilimler görülmektedir.

Demokratik, temel insan haklarına sahip, basın özgürlüğü, bilgiye erişim hakkı, eleştiri hakkı temelinde ifade özgürlüğünü önemli gören toplumsal oluşumlarda, ağ iletişimine erişim imkânı ve desteği, tanımlanmak zorundadır. Çevrimdışı sahip olunan haklar, çevirim içinde de korunmak zorundadır. Ayrıca haklar, medya özgürlüğünü içerdiği boyutta doğrudan bilgi erişimi hakkı ile bağlantılıdır. Temel öneriler ise gerek dijital ortam da gerekse geleneksel ortamlarda plüralizmin-çoğulculuğun varlığının sağlanmasıdır.

Çatışan taleplerin nasıl dengeleneceğini hesaplayabilmek için, modern iletişim teknolojileri ile birlikte kurumsal özgürlüklerin arasındaki ilişkiyi politik ve akademik güncel tartışmalar etrafında araştırmak, incelemek kullanışlı olabilir. Özellikle, internet kullanıcılarının internet servislerine ve oradaki bilgi içeriklerine erişebilmeleri üzerindeki engelleme formlarına artan şekilde nasıl maruz kaldıklarına odaklanılmalıdır. İnternet servislerinin sahip olduğu, bilgi ve enformasyonun

demokratikleşmesi üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkiye rağmen, ayrıca engel ve kısıtlamalar yaratma potansiyeline de sahip olduğu unutulmamalıdır. Bu iki özellik medya özgürlüğü ve çoğulculuğunu garantileyen önlemler bakımından ciddi zorluklar yaratmaktadır.

Otoriter devletlerin yanı sıra demokratik ülkelerde de İnternet filtreleme, içerik düzenlemeler ve online gözetim, dünya etrafında belli ölçüde, kapsamda ve karmaşıklıkta giderek artmaktadır. Ağdaki özgürlüklere müdahale, güvenlik ihtiyacı, marketin temel mantığı ve devlet müdahalesi şeklinde vücut bulmaktadır.

Demokrasilerde mühim olan, insanların geniş çapta, farklı bilgilere erişebilmesidir. Ek olarak, bilgiye erişim hakkı birçok bölgede ve uluslararası anlaşma ve uzlaşmalarda insan hakkı olarak tanımlanmıştır. Burada belirlenmesi gereken önemli nokta, yeni medyanın kısıtlanmamış kalması ve kamusal forumların –ifade ve düşünce özgürlüğünün uygulandığı- özgür kalmasıdır. Genel kural olarak, düzenleme politikaları, müdahale edici ya da kısıtlayıcı olmamalı; ifade özgürlüğünü koruma yöneliminde uygulamalara gitmelidir. Çoğu durumda, devletler (demokratik ve otoriter) hiçbir yasal temeli ya da yasal otorite olmadan; tatmin edici amaç, açık bir ihtiyaç ve orantılı bir eğilim olmadan kısıtlamalara, kontrole, etki ve sansüre yönelik araçlar kullanmaktadır. Türkiye özelinde TİB’in varlığı bu duruma örnektir. TİB, yasal bir merci olmadan; farklı gerekçelerle, sosyal medya ve İnternet üzerindeki sayfaları engelleme kararı almaktadır. Bir başkanlık statüsünde görev tanımı olan TİB, yargısal bir merciinin karar mekanizmasında dâhil olması beklenen “engelleme ve sayfa kapatma” kararlarını vermekte ve uygulamaktadır. Bu noktada yönetimlerin kısıtlama ve engellemeye yönelik uygulamaları, yalnızca ciddi hak

ihlaline değil, aynı zamanda ifade ve düşünce özgürlüğü hakları üzerinde negatif etkilere sahip olabilmektedir.

İnternetin ve sosyal medyanın geldiği nokta, yasa koyucuların önüne, katılımcıların haklarının toplumda nasıl yorumlanacağı hakkında önemli sorular koymuştur. Diğer bir değişle, bunun anlamı, yasal perspektiften bilgiye erişim ve internet iletişim araçlarının kullanımında optimal düzeyde özgürlüğün tayin edilmesidir. Düşünme ve ifade özgürlüğü hakkının, geleneksel yöntemler kullanılarak sürmesi zor görünmektedir. Bugün, bu karmaşık gerçek, fark edilir ölçüde artarak yasal ve yargısal bir çıkmaz şeklinde yasaların değiştirilmesi çözümü ile ilgili soruları gündeme getirmektedir. Sonuç olarak, internet erişimine sahip olmak üzerindeki kısıtlamalar ve sosyal medya paylaşımları nedeniyle uygulanan yaptırımlar hem fiziki hem de dijital zor şartlar altında **zaruri** olmak zorundadır.

KAYNAKÇA

- Aaersth, E., (2001), “Virtual World, Real Knowledge: Towards a Hermeneutics of Virtuality”, **European Review**, 9(2), s.227-232.
- Adorno, T., (2012), **Kültür Endüstrisi-Kültür Yönetimi**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Akar, Erkan, (2010), **Sosyal Medya Pazarlaması (Sosyal Webde Pazarlama Stratejileri)**, Ankara, Efil Yayınevi.
- Akdeniz, Y., Altıparmak, K., (2008), **İnternet: Girilmesi Tehlikeli ve Yasaktır**, Ankara, İmge.
- Akgül, M.E., (2012), “İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci ve Milli Güvenlik Gerekçesiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması”, **AUHFD**, 61 (1), s.1-42.
- Alçıçek, S., (2015), “Emma Goldman’ın Düşlerindeki Özgür Dünya” **Gaia Dergisi**, Şubat 24.
- Algül, A., Üçer, N., (2013), **Yeni Medya’da Demokrasi Sosyal Medyaya Dair Araştırmalar**, İstanbul, Literatürk.
- Allen, Matthew, (2008), “Web 2.0: An Argument Against Convergence”, **First Monday**, (13)3.
- Alpkaya, G. Vd., (2007), **İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Andresan M., Kaplan, Haenlein, Michel, (2010), “Users of The World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media”, **Business Horizons**, 53(1)
- Anthony, Wilhelm, (2000), **Democracy in The Digital Age: Challanges to Political Life in Cyberspace**, New York, Routledge,
- Arslan Zühtü vd. (2003), **ABD Yüksek Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü**, Ankara, LTD Yayınları Avrupa Komisyonu s.87-93.

- Arslantaş-Toktaş, S., Bbinark, M., Dikmen, E.Ş., vd. (2012), **Türkiye’de Dijital Gözetim T.C. Kimlik Numarasından E-Kimlik Kartlarına Yurttaşın Siyasal Bedenlenişi**, İstanbul, Alternatif Bilişim Derneği.
- Avcı, Artun, (2013), **Türkiye’de İnternet ve İfade Özgürlüğü**, İstanbul, Legal Yayıncılık.
- Aydoğan, A., Başaran, F., (2012), “Yeni Medyayı Alternatif Medya Bağlamında Algılamak”, **Alternatif Medya Alternatif Gazetecilik: Türkiye’de Alternatif Gazetecilik Üzerine Değerlendirmeler**, İstanbul, Literatürk, s. 213-246.
- Baban, Ece, (2012), “McLuhan ve Baudrillard’ın Penceresinden Sosyal Medyanın Etkisi: İfadenin Esareti, Gözetlenen Toplum ve Kayıp Kimlik Sendromu”, **Sosyal Medya Akademi**, İstanbul, Beta Yayıncılık, s. 57-79.
- Balkin, Jack, M., (2004), “Digital Speech and Democratic Culture: A Theory of Freedom of Expression for the Information Society”, **Faculty Scholarship Series-N.Y.U.L**, 79, rev. 1, S.240
- Bauman, Z., (2015), **Özgürlük**, Ankara, Ayrıntı.
- Bauman, Z., Lyon, D., (2016), **Akışkan Gözetim**, Aankara, Ayrıntı.
- Bayraktutan-Sütcü, Günseli, (2007), “İktidarın Müzelerinin Sanal Uzamdaki Varlığı Üzerinden Siyasal İletişimi Yeniden Düşünmek”, **Yeni Medya Çalışmaları**, Ankara, Dipnot Yayınları.
- Benjamin, S., Duval, Jr., (1972), “Free Communication of Ideas and the Quest For Truth: Toward a Teleological Approach to First Amendment Adjudication”, **41 George Washington Law Review**, s.161.
- Benkler, Y., (2006), **The Wealth of Network: How Social Production Transform, Markets and Freedom**, Yale University Press.
- Bektaş, Arsev, (2007), **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
- Beatty, David, (1995), “Constitutional Law in Theory and Practice”, **Canada University of Toronto Press**, s.106-113.

- Bimber, Bruce, (2002), “İnternet ve Siyasi dönüşüm: Hızlandırılmış Çoğulculuk”, **Yapı Kredi Yayınları Cogito**, No. 30, Kış.
- Binark, M., vd., (2007), **Yeni Medya Çalışmaları**, Ankara, Dipnot Yayınları.
- Binark, M. ve Bayraktutan-Sütcü, G., (2009), “Practicing Identity in the Digital Game World: The Turkish Tribes’Community Practices in “Silkroad Online”, **Digital Technologies of the Self**”, **New Castle Upon Tyne**, Cambridge Scholar Publicating, s.61-84.
- Binark, M., Bayraktutan, G., (2013), **Ayin Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik**, İstanbul, Kalkedon.
- Bolter, J. D., Grusin, R., (2000), **Remediation: Understanding New Media**, Cambridge, MIT Press.
- Constantinides E., Fountain S., (2008), “Web 2.0: Conceptual Foundations and Marketing Issues”, **Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice**, S.9, s.231–244.
- Boyd, D., Ellison, N., (2007), “Social Network Sites: Definition, History and Scholarship”, **Journal of Computer-Mediated Communication**, C.13, S.1, s.210-230,
- Burgess, Jean, Green, Joshua, (2009), **Youtube: Online Video and Participatory Culture**, Oxford, Polity.
- Burgess, J., Green, J., (2009), **Digital Media and Society Series**, Malden, MA: Polity Press.
- Catells, M., (2001), **The Intrernet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society**, Oxford, Oxford University Press.
- Castells, M., (2013a). **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M., (2013b), **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Binyılın Sonu**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Constantinides, E., Fountain S. J., (2008), “Web 2.0: Conceptual Foundations And Marketing Issues”, **Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice**, S.9.
- Curran, J., Iyengar, S., vb. (2009), “Media System, Public Knowledge and Democracy A Comparative Study”, **European Journal of Communication**, 24(1), s.5-26.
- Çaylı, E., Depeli, G., vd. (2012), **İfade Özgürlüğünün On Yılı 2001-2011**, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Çoban, B., Bernardi, C.L., vd. (2014), Sosyal Medya Devrimi, İstanbul, Su Yayınları.
- Dauve, G., Nesic, K., (2012), **Demokrasinin Ötesinde**, İstanbul, Sel Yayınları.
- Dean, Jodi, (2010), **Blog Theory: Feedback and Capture in the Cicuits of Drive**, Cambridge, Polity.
- Debord, G., (2006), **Gösteri Toplumu**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Deluca, K., M., Lawson, S., Sun, Y., (2012), “Occupy Wall Street on the Public Screens of Social Media: The Many Framings of the Birth of A Protest Movement”, **Communication, Culteure & Critique**, 5(4).
- Deniz, A.Ç., Hülür, A.B., (2016) **Yeni Medya ve Toplum Disiplinlerarası Yaklaşımlar**, İstanbul, Literatürk.
- Erarslan, Levent, (2016), **Sosyal Medyayı Anlamak (Bir Sosyal Medya Rehberi)**, İstanbul, Nobel Yaşam.
- Erdoğan, M., (2007), “İfade Özgürlüğü Ve Sınırları”, **İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye**, İstanbul, İletişim Yayınları, s.19-37.
- Fisher, E., (2014), “Daha Az Yabancılaşma Nasıl Daha Fazla Sömürü Yaratabilir?Sosyal Paylaşım sitelerinde İzleyici Emeği”, **Marx Geri Döndü**, Ankara, Nota Bene Yayınları, s.119-150.
- Fuchs, C., (2009), “Information and Communication Technologies and Society: A Contribution to the Critique of Political Economy of the Internet”, **European Journal of Communication**, 24(1), s.69-87.

- Fuchs, C., (2010), “Labor in Informational Capitalism and on the Internet”, **The Informaion Society** 26 (3), s.179-196.
- Fuchs, C., (2016), **Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş**, Aankara, Nota Bene.
- Geray, H., (2003), **İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları**. Ankara, Ütopya Yayınları.
- Giddens, A., (2008), **Sosyoloji**, İstanbul, Kırmızı Yayınları
- Golding, P. ve Murdock, G., (2014), “Kültür İletişim ve Ekonomi Politik”, **Medya Kültür Siyaset**, Ankara, Pharmakon Yayınları, s.49-76.
- Goldman, E., (2006a), “Bir Anarşistin Hayata Bakışı”, **Dans Edemeyeceksem Bu Benim Devrimim Değildir**, İstanbul, Agora.
- Goldman, E., (2006b), “Vatanseverlik: Özgürlüğe Tehdit”, **Dans Edemeyeceksem Bu Benim Devrimim Değildir**, İstanbul: Agora, s.98-124.
- Göksu, V., (2016), **Kamusal Alan ve Siyasal Katılma Mecrası Olarak Sosyal Medya**, Konya, Çizgi Kitabevi.
- Gülaşık, Ö., (2011), **İnternetin Kamusal Alan Niteliği Üzerine Bir Araştırma:Ankara’daki Üniversite Öğrencilerinin İnternet Kullanımı**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gülüm, Şener, (2006), “İnternet Ve Demokrasi İlişkisine Dair Eleştirel Bir Yaklaşım”, **XI. “Türkiye’de İnternet” Konferansı**, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara.
- Hall, R., Stahl, B., (2014), “ Metalaştırmaya Karşı: Üniversite, Bilişsel Kapitalizm ve Yeni Gelişen Teknolojiler”, **Marx Geri Döndü**, Ankara, Nota Nene.
- Habermas, J., (2012), **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Hamelink, Cees, (1991), “Merkez ve Çevre Ülkeler Arasındaki Enformasyon Dengesizliği”, **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, İstanbul, Rey Yayınları.
- Irak, D., Yazıcıoğlu, O., (2012), **Türkiye ve Sosyal Medya**, İstanbul, Okyanus.

- İşler, E. (1999), “Voltaire ve Rousseau Etrafında Aydınlanma Çağı Fransız Yazını’na Bir Bakış”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (PAÜ)**, S.5, s.49-50.
- Jenkins, Henry, (2009), **Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century**, Cambridge, MIT Press.
- Kaboğlu, İbrahim, (1993), **Özgürlükler Hukuku**, Afa Yayınları, İstanbul.
- Kant, Immanuel, (1984), **Seçilmiş Yazılar**, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Katz, James E., (2015), “Classics of Communication Scholarship: Ithiel de Sola Pool’s Technologies Freedom, Information”, **Communication & Society**, 18:12, s.1416-1418, DOI: 10.1080/1369118X.2014.961500. erişim: <http://dx.doi.org/10.1080/1369118x.2014.961500>
- Kaya, Raşit, (2000), “Küreselleşme ve Medya”, **İletişim**, 6(Yaz), s.99-112
- Kaya, Raşit, (2009), **İktidar Yumağı**, Ankara, İmge.
- Keane, John, (2010), **Medya ve Demokrasi**, İstanbul, Ayrıntı.
- Keane, John, (2011), “Democracy in the Age of Google, Facebook and WikiLeaks”. Erişim: <http://johnkeane.net/55/news/democracy-in-the-age-of-google-facebook-and-wikileaks>
- Köksal, Yüksel, Özdemir, Şuayip, (2013), “Bir İletişim Aracı Olarak Sosyal Medyanın Tutundurma Karması İçerisindeki Yeri Üzerine Bir İnceleme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.18.
- Lievrouw, L., (2011), **Alternative and Activist New Media**, Malden, Polity Press
- Lister, Martin, vd. (2003), **New Media: A Critical Introduction**, London, Routledge Taylor & Francis Group.
- Lucchi, N., (2014), “Digital Media Pluralism: The Question of Access”. **9th AIDC-IACL World Congress” Constitutional Challenges: Global and Local**, Oslo, 16-20 June 2014 (Norway).
- Manovich, L. (2001), **The Language of New Media**, Cambridge, MIT Press.

- Marx, K., (2012), **Basın Özgürlüğü Üzerine**, Ankara, Dipnot.
- Mayfield, Anthony, (2008), **What is Sosial Media?**, Icrossing, e-book, www.icrossing.co.uk/ebooks
- McLuhan, M., (2007a). **Gutenberg Galaksisi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- McLuhan, M. (2007b). **Yaradığımız Medya**, İstanbul, Merkez Kitapçılık Yayınları.
- Mill, J.S., (2014), **Özgürlük Üzerine**, İstanbul, Oda Yayınları.
- Milton, J., (1918), **Areopagitica**, Cambridge at the University Press.
- Mişçi, Sema, (2006), “Yeni Medya Kullanımının Organizasyon Yapısı Üzerindeki Etkileri”, **Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferans Bildiri Kitapçığı**, İstanbul, s.128-137.
- Manovich, L., (2001), **The Language of New Media**, ABD, MIT Press.
- Napoli, Philip, (2010), “Revisting ‘Mass Communication’ and the ‘Work’ of the Audience in the New Media Environment”, **Media, Culture and Society** 32(3), s.505-516.
- Özbeci, Özcan, (2013), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları”, **TBB Dergisi**, sayı:106, Ankara
- Özkaya, B., (2013), “Ağ Toplumunun Omurgası Olarak İnternetin Demokrasi ve Kamusal Alan Açısından Değerlendirilmesi”, **Yeni Medya’da Demokrasi**, İstanbul, Literatürk, s.135-165.
- Özsoy, Şule, (2005), “Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Düşünceyi Açıklama Hakkına İlişkin Standartlar”, **TBB Dergisi**, s.56.
- Pariser, Eli, (2011), **The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You**, London, Penguin.
- Parr, Ben, (2010), **Facebook is the Web’s Ultimate Timesink**, Mashable
- Perin, Cevat, (1974), **Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Pool, Ithiel de Sola, (1983), **Technologies of Freedom: On Free Speech in an**

- Electronic Age**, ABD, Harvard University Press.
- Poster, M., (1995), **The Second Media Age**, Cambridge, Polity Press.
- Poster, M., (2012), “Foucault, Deleuze ve Yeni Medya”, **Michel Foucault (Cagito)**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s.536-551.
- Prensky Marc, (2001), “Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler-2 Gerçekten Farklı mı Düşünüyorlar?” **On The Horizon**, NCB UNiversity Press, 9(6).
- Tonta, Yaşar, (2009), “Dijital Yerliler, Sosyal Ağlar ve Kütüphaneciliğin Geleceği”, **Türk Kütüphaneciliği**, 23(4).
- Tosun, N., B.,(2013), “Sanal Gerçeklik Özgürleştiriyor mu?”, **Yeni Medya’da Demokrasi**, İstanbul, Literatürk, s.113-135.
- Ranciere, J., (2014), **Cahil Hoca Zihinsel Özgürleşme Üstüne Beş Ders**, İstanbul, Metis.
- Robins, K., Webster, F., (1999), **Times of the Technoculture: From the Information Society to the Virtual Life**, London, Routledge.
- Rogers, C. R., (2009), “Social Media, Libraries, and Web 2.0: How American Libraries are Using New Tools for Public Relations and to Attract New Users”, **In German Library Association Annual Conference**, Deutscher Bibliothekartag, Erfurt.
- Rhengngold, H., (1998), **The Virtual Community**, Addison-Wesley Publish Company.
- Rowbottom, Jacob, (2006), “Media Freedom and Political Debate in the Digital Era”, **The Modern Law Review**, sayı:69, no:4,UK, Blackwell Publishing.
- Safko, L., Brake, D.K., (2009), **The Social Media Bible**, New Jersey,John Wiley & Sons.
- Sager, I,H,R,, Judge, P, (1996), “The Information Appliance”, **Bussines Week, International Edition**, June 24, s.42
- Schauer, F., (2002), **İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme**, Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu.

- Schiller, Dan, (1999), **Digital Capitalism. Networking the Global Market System**, Cambridge, MIT Press.
- Schröter, Jens. (2014). “İnternet ve Sürtünmesiz Kapitalizm”, **Marx Geri Döndü**, Ankara, Nota Bene Yayınları, s.367-387.
- Solis, B., & Breakenridge, D. K., (2009), **PR 2.0 in a Web 2.0 World: What Is Public Relations 2.0?**, Pearson Education.
- Stevenson, N., (2008), **Medya Kùltürleri Sosyal Teori ve İletişim**, Akara, Ütopya.
- Şahhüseyinoğlu, H.,N., (2005), **Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür**, Ankara, Paragraf Yayınevi.
- Tanju, E., (2012), **AİHM Kararları Işığında İfade ve Basın Özgürlüğü**, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Timisi, Nilüfer, (2002), **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Ankara, Dost Kitabevi.
- Timuçin, Afşar, (2004), **Demokrasi Bilinci**, İstanbul, Bulut Yayınları.
- Toffler, A., (1981), **Üçüncü Dalga**, İstanbul, Altın Kitapları.
- Torfin, Jacob, (1994), **New Theories of Dışcourse: Laclau, Mouffe and Zizek**, Oxford, Blackwell.
- Touraine, Alain, (2004), **Demokrasi Nedir?**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Törenli, N, (2004), **Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye**, Ankara, Bilim ve Sanat.
- Törenli, Nurcan, (2005), **Yeni Medya ve Yeni İletişim Ortamı: Bilişim Teknolojileri Temelinde Haber Medyasının Yeniden Biçimlenişi**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ülkü, Elçin Ç., Demir, Mehmet K., (2013), “Kitle İletişim Araçlarının Öğrencilerin Sınıf İçi Davranışlarına Etkisi”, **International Journal of Social Science**, S.6, s.587-608.
- Ürper, Dilruba Çatalbaş, (2011), “Ağ Toplumu Kimin Toplumu? İnternetin Çelişkili Dünyası”, **Pazarlama ve İletişim Kùltürü Dergisi**, 10(35), s.5-10.

- Vahap, Göksu, (2016), **Kamusal Alan ve Siyasal Katılma Mecrası Olarak Sosyal Medya**, Konya, Çizgi Kitabevi.
- Virilio, P., (2000), **The Information Bomb**, Londra, Verso.
- Walter, G., J., (2012), **Human Rights in an Information Age: A Philosophical Analysis**, Toronto, University of Toronto Press.
- Werhan, Keith, (2004), **Freedom of Speech: A Reference Guide to the United States Constitution**, USA, Praeger Publishers.
- Yayla, A., (2008), “İfade Hürriyeti Nedir, Niçin Gereklidir?” **Liberal Düşünce Dergisi**, Yıl.13 Bahar, S.50, s.159-177.
- Yeğen, Ceren, (2013), “Demokratik ve Yeni Bir Kamusal Alan Olarak Sosyal Medya”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2013, Sayı: 26.
- Yengin, Deniz, (2014), **Yeni Medya ve Dokunmatik Toplum**, İstanbul, Derin Yayınları.
- Yengin, Deniz, (2016), **Sosyal Medya Araştırmaları**, Ankara, Paloma.
- Zoller, Elizabeth, (2009), “Freedom of Expression: Precious Right in Europe, Sacred Right in The United States”, **Indiana Law Journal**, Vol: 84, s. 803.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.socialmediadefined.com

<http://caselaw.lp..findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=376&invol=254>

<https://supreme.justia.com/cases/fedral/us/376/254>

<http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/167335-ankara-universitesi-nden-iki-akademisyene-twitter-cezasi>

<http://www.birgun.net/haber-detay/saglik-bakanligi-sosyal-medya-avinda-85108.html>

<http://mobil.hurriyet.com.tr/paylasim-yapti-hakkinda-sorusturma-acildi-29682252>

<http://ilerihaber.org/icerik/lise-ogrencisine-sosyal-medya-paylasimindan-1-yil-hapis-56336.html>

http://www.cumhuriyet.com.tr/m/haber/diger/424052/Facebook_taki_paylasim_memura_sorusturma_nedeni.html

http://www.balcanicaucaso.org/content/download/121096/1003086/file/HRW-%20Serious%20loss%20of%20rights%20in%20the%20field%20of%20freedom%20of%20the%20network_TRK.pdf

<http://www.sabitfikir.com/haber/dusunce-ozgurlugu-bulteni-6-mayis>

<http://www.ortakhaber.com/bia-medya-gozlem-ekim-kasim-aralik-2015-tam-metin-2.html>

<http://www.kamusaati.com/ogretmenler-ve-meb-personelleri/facebook-paylasimlari-nedeniyle-1200-ogretmene-sorusturma-h10609.html>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/06/21/300-kisiye-sosyal-medyadan-teror-ve-hakaret-sorusturmasi>

http://www.sendikahaberleri.com/Sosyal_Medya_Paylasimi_Yuzunden_Okul_Mudurlugunden_Oldu/Detay/15390

<https://line.do/tr/son-uc-aydaki-cumhurbaskanina-hakaret-davalari/e6m/vertical>

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/424052/Facebook_taki_paylasim_memura_sorusturma_nedeni.html

www.michaelfruchter.com/blog/2009/marketing-on-the-social-web-a-few-key-ingredients

[www.michaelfruchter.com/blog/2009/marketing-on-the-social-web-a-few-key-ingredients.](http://www.michaelfruchter.com/blog/2009/marketing-on-the-social-web-a-few-key-ingredients)

www.socialmediadefined.com

<http://www.sabitfikir.com/haber/dusunce-ozgurlugu-bulteni-1-nisan-2015>

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sokak/258427/Hakaretin_yollari_nereye_cikar_.html

<http://www.diyadinnet.com/HABER-189836-cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1-erdo%C4%9Fana-hakarete-dava-istanbul>

<http://www.aa.com.tr/tr/tag/332899--basbakana-twitterdan-hakarete-ceza.iha.com.tr/haber-erdogana-hakaretten-yargilanan-genc-ben-bir-sey-yazmadim-397604/>

<http://www.aa.com.tr/tr/tag/332899--basbakana-twitterdan-hakarete-ceza>

<http://www.milliyet.com.tr/gazeteci-kabas-a-tweet-baskini-gundem-1992211/>

<http://www.memurlar.net/haber/484129/>

<http://www.tihk.gov.tr/www/files/54b36e7ab715f.pdf>

<http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001915/191594e.pdf>

ÖZET

İfade Özgürlüğü ve Demokrasi Bağlamında Türkiye’de Sosyal Medya

Günümüz iletişim teknolojilerinin gelişimiyle ortaya çıkan sosyal medya, liberal görüş açısından özgür, katılımcı, demokratik bir ortam sağlamaktadır. Aynı zamanda eleştirel yaklaşım için sosyal medya, yeni bir sömürge, gözetim ve baskı ortamı yaratmaktadır. Tüm bu yaklaşımlar etrafında sosyal medyanın ifade özgürlüğü ve demokrasi alanı yaratıp yaratmadığı farklı tartışmalara konu olmaktadır.

Bu çalışmada da sosyal medyanın demokratik katılım ve ifade özgürlüğü sağlayıp sağlamadığı, Türkiye özelinde incelenecek ve ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, İnternet, Demokrasi, İfade Özgürlüğü

ABSTRACT

Social Media in the Context of Freedom of Expression and Democracy in Turkey

From a liberal perspective, the social media as originating from the advances in modern communication technologies constitute a liberal, participatory and democratic platform. For critical theory, at the same time, the social media produce a new milieu for exploitation, oppression and surveillance. At the centre of all these approaches, the issue of whether the social media creates an environment for free speech and democracy has been a subject of so much debate.

In this study, the issue of whether the social media provide a democratic participation and freedom of speech will be examined and manifested within the context of Turkey.

Keywords: Social Media, Internet, Democracy, Freedom of Speech

EKLER

**Ek 1 : Ocak 2011-Mart 2016 Arası Sosyal Medyada Yaptığı Paylaşım Nedeniyle
Hakkında İşlem Başlatılan Kişilerin Bilgilerine Ait Tablo**

	KİŞİNİN ADI	KURUMU	PAYLAŞTIĞI YER	İDDİA EDİLEN SUÇ- NEDEN-GEREKÇE	TARİH	SUNULAN KANUN MADDESİ	PAYLAŞILAN İÇERİK	SONUÇ
1	Kadri Gürsel Yazar	Milliyet Gazetesi	Twitter	Cumhurbaşkanı Erdoğan'a hakaret	2015	-?-	-?-	İşten çıkartıldı
2	Çağdaş Doğan Muhabir	Fotomaç Gazetesi	Twitter	Gezi Olayları –Berkin Elvan ölümü sonrası paylaşımları nedeniyle	2014	-?-	“Hitler zamanındaki gibi. Yakın çevresi dışında herkes ölüyor”	İşten çıkartıldı
3	Ercan Mutlu	H&M Şirketi	Twitter	Şirket reklamı hakkında yaptığı yorum nedeniyle	2015	-?-	“İlk defa çalıştığım kurumdan öğrendim...”	İşten çıkartıldı
4	Ali Tezel	Haber Türk Gazetesi	Twitter Facebook	Hükümet Karşıtı Paylaşımlar	2014	-?-	-?-	İşten çıkartıldı
5	Kayyım Sadettin Erbey -İmam	İzmir Ödemiş Merkez Cami	Twitter	“Ak Parti, Başbakan ve hükümet aleyhine açıkça siyasi eleştiri içeren yorumda bulunmak”	2014	-?-	-?-	İşten çıkartıldı
6	İbrahim Polat-İşçi	Ceylanpınar Mülteci Kampı	Facebook	HDP Lehine paylaşımlarda bulunmak ve C.Başkanı'na hakaret	2015	-?-	-?-	İşten çıkartıldı
7	İsmine Ulaşmadığı mız 10 işçi	Sütaş Firması	Facebook Twitter	Şirkete karşı başlatılan direniş destek mesajları paylaşmak	2014	-?-	-?-	İşten çıkartıldılar. Sonra açtıkları davayı kazanarak işe döndüler
8	M.S.T-Emniyet Müdürü	Emniyet Genel Müdürlüğü	Facebook	Gezi Eylemleri'ni Destekleyici paylaşımda bulunmak	2013	?	“Polis hedef alıyor, öldürmek için vuruyor”, “Her yer Taksim her yer direniş”	Görevden atılma. Daha sonra açılan dava kazanılarak göreve iade oldu
9	Erkan B.	?	?	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve ailesine bir sosyal paylaşım sitesindeki hesabı üzerinden hakaret etmek	2015	TCK 299/1	-?-	Tutuklandı
10	? BİR DEN FAZLA İŞÇİ	Ford Otasan Fabrikası	FACEBOOK Twitter	İşçilerin hak talepleri için yaptıkları eylem görüntülerini sosyal medyada paylaşmak	2015	?	Eyleme ait video ve fotoğraf	İşten çıkartma
11	Servis elemanı	Turkish Ground Services'a (TGS) yer hizmetleri	Sosyal Medya	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan aleyhine ifadede bulunma	2013	?	Gezi olaylarıyla ilgili ve dönemin Başbakanı aleyhine ifadeler	İşten çıkartıldı
12	Servis elemanı	TGS Turkish Ground Services'a	Sosyal Medya	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan aleyhine ifadede bulunma	2013	?	Gezi olaylarıyla ilgili ve dönemin Başbakanı	İşten çıkartıldı

		(TGS)					aleyhine ifadeler	
13	Umut Sayın Pilot	Bora Jet	Sosyal Medya	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan aleyhine ifadede bulunma	2013	?	Gezi olaylarıyla ve dönemin Başbakanı aleyhine ifadeler	İşten çıkartıldı
14	Bilgin Çiftçi	Aydın Aile Sağlık Merkezi	Facebook	Toplumsal olaylara karşı hassasiyet gösteren bir arkadaşı tarafından kendisine iletilen bir görsel öğeyi Facebook sayfasında paylaşmış	2015	?	?	İşten çıkartma
15	Kadri Gürse	Milliyet	Twitter	?	2015	?	Suruç'ta yaşanan olaylarla ilgili hassasiyet içeren paylaşımlar	İşten çıkartma
16	Ömer Savun	Autoliv	Facebook	Yemekleri eleştiren paylaşımlar	2015	?	?	İşten çıkartma
17	Volkan Şahin	Autoliv	Facebook	Yemekleri eleştiren paylaşımlar	2015	?	?	İşten çıkartma
18	Adem Kütük	Autoliv	Facebook	Yemekleri eleştiren paylaşımlar	2015	?	?	İşten çıkartma
19	Ümit Günaydı	Recep Tayyip Üniversitesi	Twitter	Terör örgütü propagandası	2014	6529 sayılı yasa ve TMK 10 Maddesi	?	Kınama
20	Erhun YALÇIN	MEB	Twitter	"yüzü kapalı eylemcinin kimliğini 2 saatte açıklayan devlet Berkin Elvan'ın yüzü açık katilini 2 yıldır açıklamıyor-yorumunu paylaştığı iddiası..."	2015	657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 137.maddesi	"Yüzü kapalı eylemcinin kimliğini 2 saatte açıklayan devlet Berkin Elvan'ın yüzü açık katilini 2 yıldır açıklamıyor"	Sürgün-Görevden Uzaklaştırma Davası sürüyor
21	Mehtap YURTSEVER ATEŞ	MEB	Sosyal medya	HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ı övdüğü gerekçesiyle	2015	?	?	Sürgün
22	Mesut KIZILOLUK	Ankara Cumhuriyet Müzesi Müdürlüğünde koruma güvenlik	Facebook	?	2015	657 sayılı yasanın 125. Md.	?	Hakkında Soruşturma Açılmıştır
23	Hacı AKCAN	?	Sosyal medya	Saldırıyı kınamak siyasi parti lehine faaliyet olarak değerlendirilmiş, faillerinin ırkçı olarak nitelendirilmesi soruşturma konusu yapılmış ve dini duyguları istismara yönelik bir paylaşım olarak değerlendirilmiştir	2015	?	HDP mitingine yapılan bombalı saldırıyı kınayan paylaşımlar	Hakkında Soruşturma Açılmıştır
24	Hatice TAŞKIRAN	?	Sosyal medya	"23.kişi ile aynı"	2015	?	"23.kişi ile aynı"	Hakkında Soruşturma Açılmıştır
25	Aylin ÜZÜM	?	Sosyal medya	" 23.kişi ile aynı"	2015	?	" 23.kişi ile aynı"	Hakkında Soruşturma Açılmıştır
26	Deniz ESMER	?	Sosyal medya	" 23.kişi ile aynı"	2015	?	" 23.kişi ile aynı"	Hakkında Soruşturma Açılmıştır
27	Hülya EKİN	?	Sosyal medya	" 23.kişi ile aynı"	2015	?	" 23.kişi ile aynı"	Hakkında Soruşturma Açılmıştır

28	Hasan Çalışan-imam	Çankırı ilçesi Camii	Facebook	?	2014	?	“Biz on yılda yedi sülalesini devlet imkânları ile zengin edenlerden değil bir ömür her şeyi feda edenlerin yanındayız”	İşten çıkartılma
29	Davut K.	İGDAŞ-İstanbul-Doğalgaz Dağıtım kuruluğu	Facebook-twitter	Hükümeti eleştiren paylaşımları sebebiyle	2014	?	?	İşten çıkartma
30	İrfan Ç	İGDAŞ-İstanbul-Doğalgaz Dağıtım kuruluğu	Facebook-Twitter	Hükümeti eleştiren paylaşımları sebebiyle	2014	?	?	İşten çıkartma
31	?	Fuarcılık şirketi CNR	Facebook	“Ben oğluma oy toplarım babasının bitanesi” Erdoğan ve Davutoğlu resmiyle	2015	?	“Ben oğluma oy toplarım babasının bitanesi” Erdoğan ve Davutoğlu resmiyle	İşten çıkartma
32	Mehmet Baransu-Gazeteci	Taraf	Twitter	Başbakanlığı döneminde Erdoğan'a hakaret ve şantajda bulunduğu gerekçesiyle	2014	?	?	Hapis istemiyle yargılanıyor
33	Sedef Kabaş	Farklı kanallarda sunucu	Twitter	Terörle mücadelede görev almış görevlilerin hüviyetlerini açıklamak ve bu yolla kişileri hedef göstermek" suçunun işlendiği iddiasıyla	2014	?	“17 Aralık soruşturmasına takipsizlik kararı veren hâkimin ismini unutmayın”	Gözüaltına alınmıştır
34	Aytekin Gezici-Gazeteci-yazar	-	Twitter	Cumhurbaşkanı Erdoğan, Başbakan Davutoğlu, Adalet Bakanı Bekir Bozdağ'a hakaret ettiği gerekçesiyle	2014	?	?	Gözüaltına alınmıştır
35	Fazıl Say-Sanatçı	-	Twitter	Dini değerleri aşağılamak Halkı Kin Ve Düşmanlığa Sevk Etmek	2014 dava sonuç tarihi 2013 olay tarihi	TCK 216/1, 216/3 TCK 125	Ömer Hayyam'a ait bir rubai paylaştığı için	Hapis cezası
36	Hakan Demir	Birgün	Twitter	Erdoğan'a Hakaret	2013	?	“Başbakan'dan 'eşcinselliği bunlardan öğrenecek değiliz, ben eşcinselin daniskasıym, 3 milyar eşcinsel diktim' çıkışı bekliyoruz “	Yargılandı ama aklandı
37	Kıdemli Başçavuş Mehmet Ali Bülbül	Ağrı TSK	Twitter	Üste hakareten	2012	?	General yerine “Keneral” yazmış	Tutuklama
38	Önder Aytaç	Gazeteci	Twitter	Cumhurbaşkanına hakaret	2014-15	?	?	Yakalama Kararı
39	Nazlı Gonca Vuslater	Oyuncu	Twitter	Cumhurbaşkanına hakaret	2015	?	?	Dava Açılmıştır

40	Merve Büyüksaraç	Manken	Twitter	Dönemin Başbakanına hakaret	2014	?	Recep Tayyip Erdoğan aleyhinde “Ustanın şiiri” isimli şiir paylaşmış	Dava Açılmıştır 2 Yıl Hapsi İsteniyor
41	Veli Encü	?	Twitter	Albay Abdullah Baysal’a hakaret	2013-15		“Bir komutan bozuntusunun tehditleri karşısında asla yılmayacaktır Roboski halkı”	Dava Açılmıştır
42	Atilla Taş	Şarkıcı	Twitter	Başbakana Hakaret	2014-15	?	?	Dava Açılmıştır
43	İclal Mine Kırnkanat’-yazar-gazeteci	Cumhuriyet	Twitter	Adnan Oktar’a Hakaret	2014-2015	?	?	Adli Para Cezası
44	Mine Bekiroğlu Gazeteci	?Gazeteci	Facebook	Dönemin Başbakanına Hakaret	2012-15	?	?	Dava Açıldı 5 ay hapse mahkûm edildi ama hüküm ertelendi
45	Psikiyatrist Dr. Ahmet Koyuncu		Facebook	Erdoğan’a Hakaret	2014	?	“Recep Tayyip Erdoğan Türkiye’nin ortalamasıdır”	Dava Açıldı
46	CHP İstanbul Milletvekili Sabahat Akkiraz	Milletvekili	Facebook	Sivas Katliamı Davası Savcısı Hakan Yüksel’e Twitter üzerinden hakaret	2011-2012	?	“Savcı sanki Yezid’in torunu, ifadesiz. Düşman bakışlı. Yakıllana saygısı da yok utanması da yok”	10 Bin TL Tazminat
47	Sevan Nişanyan	Yazar	Twitter	Peygamber’i aşağıladığı ve "hakaret" ve "halkı kin ve düşmanlığa tahrike sürüklemek	2011-2012	TCK 216/1, 216/3	?	Suç Duyurusunda Bulunuldu
48	Cüneyt Özdemir	Gazeteci-CNN	Twitter	Yargıtay’ın N.Ç kararını Twitter üzerinden eleştirdiği için	2011-2012	?	?	Dava açıldı daha sonra dava ertelendi
49	Gezi Direnişi Dönemi Paylaşımında Bulunan 28 Kişi	28 kişi	Twitter	Twitter üzerinden haberleşerek halkı kanunlara uymamaya tahrik etmek ve hakaretten	2013	?	“İzmir Alsancak’taki taksi numaraları, paylaşın lütfen” “Lütfen eylemlerdeki muhabir arkadaşlara hoşgörü” vd.	Dava Açıldı 27’si Beraat Etti
50	17 yaşındaki B.K.	Öğrenci	Facebook	Başbakan'a hakaret	2011-2012	?	?	11 ay 20 gün hapis
51	PTT memuru İbrahim Damatoğlu	Zonguldak PTT	Facebook	Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve hükümet aleyhindeki haber ve karikatürleri, Facebook'taki sayfasında paylaştığı için	2011-2012	?	?	6 bin 80 lira para cezası

52	Emekli Ali Cemal Ağırman	?	Facebook	Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e hakaret(Cumhurbaşkanı'na hakaret etmek 'ten)	2012	TCK 299/1	?	3 yıl hapis
53	Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Osman Baydemir		Facebook	Hak ve Sorumluluklar Bildirisi'ni ihlal ettiği gerekçesiyle	2012	?	"Pozantı mağduru dağa çıktı"	Facebook hesabında sansür ve bir haftalık engelleme
54	Mikail Boz	Öğrenci-Marmara Üniversitesi.	Ekşi sözlük	Dekan Yusuf Devran hakkında Ekşi Sözlük'e yazdığı eleştiri içeren iki entry sebebiyle	2012	?	?	Bir yarıyıl okuldan uzaklaştırma ardından ceza 1 haftaya indirildi
55	Egemen Çinyekli	?	Twitter	Mesajlar Yoluyla Hakaret	2013	?	?	8.100 TL Adli Para Cezası
56	Emekli Yarbay Şerafettin Kılınçel	TÜRK Kızılayı	Facebook	İşadamı Reza Zarrab ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'la ilgili paylaşımlar	2014	"Paylaşımlar 1 incelenmiş olup, adı geçen personelin işlemiş olduğu fiiller, işçinin davranışlarından kaynaklanan iş akdinin geçerli nedenle feshedilmesi hükümlerine denk gelmesi nedeniyle iş akdinin fesih edilmesine karar verilmiştir."	?	Görevden Alındı
57	Gazeteci Yaşar Elma	Gaziantep'te Yerel Bir Gazetede	Facebook	,	2014	?	Tayyip Erdoğan'a ait olduğu öne sürülen diploma ile altındaki metni beğenerek paylaştı	1 Yıl 11 Ay 10 Gün Hapis
58	Meral Tutcalı	Öğrenci	Twitter	'Kamu görevlisine görevinden dolayı hakaret'	2014	?	'Adana Valisi Hüseyin Avni Coş, özerkliğini ilan etti. RTE'den daha forslu...' haberini paylaşmış	1 yıl 2 ay hapis cezası(ceza sonraya ertelenmiştir)

59	Leman Sam	Sanatçı	Twitter	"Halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılamak"	2014	?	"Benim için IŞİD ile bıçağını masum bir hayvanın boğazına dayayan aynı duygudur"	Hapis istemi ile dava açıldı
60	Yarkın Atay-öğrenci(22)		Facebook Twitter	Erdoğan'a hakaret	2013	?	Gezi Eylemleri ile ilgili paylaşımlar	7 bin 80 lira para cezası
61	Vali Yardımcısı Mustafa Sankaya	Karaman Valiliği	Twitter	Erdoğan'a hakaret içeren mesajlar paylaştığı gerekçesiyle	2014	?	?	Görevden Uzaklaştırma
62	Ateizm Derneği Başkanı Tolga İnci	Ateizm Derneği	Facebook	Erdoğan'a hakaret içeren mesajlar paylaştığı gerekçesiyle	2015	?	?	4 yıl 8 aya kadar hapis cezası istemi ile dava açıldı
63	Levent Pişkin	?	Twitter	Erdoğan'a Hakaret	2014	?	?	"hakaret" suçundan 1500 lira para cezasına çarptırıldı
64	1. Kişi	TRT	Twitter	Gezi eylemleriyle ilgili tweet atarak, eylemleri yönlendirdikleri ve Başbakan'a hakaret ettikleri iddiasıyla	2013	Sözleşmeli personel sözleşmesini n eki disiplin yönetmeliği ndeki, "İdeolojik ve siyasi amaçlarla... Kamu hizmetinin yürütülmesi ni engelleme. Bunların tahrike teşvik etmek yardımıda bulunmak" hükmü	Gezi Eylemleri ile ilgili paylaşımlar	Para cezası
65	2. Kişi	TRT	Twitter	Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 'a yönelik tahkir ve tezyif edici mahiyette bir davranışta bulunmak suretiyle ülke yönetimini hedef alan paylaşımlarda bulunmak	2013	Sözleşmeli Personel disiplin yönetmeliği nin 3. Maddesi"	Gezi Eylemleri ile ilgili paylaşımlar	Aynı disiplin yönetmeliği 3. maddesine göre sözleşmenin feshi kararı verildi işten çıkarıldılar ancak ardından açtıkları davayı kazandılar
66	İlker Can Topcu	Kızılay-doktor	Sosyal medya	"Toplumun geneli için kan bağıışı toplama hizmeti yürüten bir kişinin toplumun bir kesimine yönelik paylaşımlarda bulunması Kızılay ilkeleri ile bağdaşmamaktadır."	2014	?	AKP'lilerin fotoğrafını "Aktroller" diyerek paylaşmış	İşten Çıkarıldı

67	15 çalışan	TRT	Twitter	“Soruşturma konusu olan personelimizin sosyal medyada yazdıkları hakaret, provokasyon ve şiddet içermektedir” Yayın yoluyla hakaret, provokasyon, şiddete özendirme	2013	?	Gezi Eylemleri Paylaşımları	Soruşturma açıldı
69	Onurcan Taştan	Ankara Üniversitesi akademisyen	Twitter	Cumhurbaşkanlığı makamına hakaret Siyasi hukuk düzenini değiştirmek, Devletin bölünmez bütünlüğünü bozmak Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek Devlet otoritesini zaafa uğratmak Devlet Güvenliğini ve Kamu düzenini bozmak	2015	Öğretim Elemanı ve Memurlar Disiplin Yönetmeliği	?	Soruşturma Başlatılmıştır haklarında
70	Nail Dertli	Ankara Üniversitesi akademisyen	Twitter	Cumhurbaşkanlığı makamına hakaret Siyasi hukuk düzenini değiştirmek Devletin bölünmez bütünlüğünü bozmak Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek Devlet otoritesini zaafa uğratmak Devlet Güvenliğini ve Kamu düzenini bozmak	2015	Öğretim Elemanı ve Memurlar Disiplin Yönetmeliği	?	Soruşturma Başlatılmıştır haklarında
71	Aysun Gezen	Ankara Üniversitesi akademisyen	Twitter	Cumhurbaşkanlığı makamına hakaret Siyasi hukuk düzenini değiştirmek Devletin bölünmez bütünlüğünü bozmak Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek Devlet otoritesini zaafa uğratmak Devlet Güvenliğini ve Kamu düzenini bozmak	2015	Öğretim Elemanı ve Memurlar Disiplin Yönetmeliği	?	Soruşturma Başlatılmıştır haklarında
72	Abdulcelil Kaya	Ankara Üniversitesi akademisyen	Twitter	Cumhurbaşkanlığı makamına hakaret Siyasi hukuk düzenini değiştirmek Devletin bölünmez bütünlüğünü bozmak Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak Devlet Güvenliğini ve Kamu düzenini bozmak	2015	Öğretim Elemanı ve Memurlar Disiplin Yönetmeliği	?	Soruşturma Başlatılmıştır haklarında
73	Ozan Değer	Ankara Üniversitesi akademisyen	Twitter	Cumhurbaşkanlığı makamına hakaret Siyasi hukuk düzenini değiştirmek Devletin bölünmez bütünlüğünü bozmak Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet Güvenliğini ve Kamu düzenini bozmak	2015	Öğretim Elemanı ve Memurlar Disiplin Yönetmeliği	?	Soruşturma Başlatılmıştır haklarında

74	İlkay Kara	Ankara Üniversitesi akademisyen	Twitter	Cumhurbaşkanlığı makamına hakaret Siyasi hukuk düzenini değiştirmek Devletin bölünmez bütünlüğünü bozmak Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet Güvenliğini ve Kamu düzenini bozmak	2015	Öğretim Elemanı ve Memurlar Disiplin Yönetmeliği	?	Soruşturma Başlatılmıştır haklarında
75	Ömer .	Başbakanlık	Twitter	Cumhurbaşkanına Hakaret	2015	?	?	İşten Çıkartılmak üzere Hakkında Soruşturma ve Dava Açılmıştır
76	Salih A.	-	Facebook	Cumhurbaşkanına Hakaret	2016	?	?	Tutuklama
77	Serkan İNCİ	?	Twitter	Cumhurbaşkanına Hakaret	2016	?	?	Gözaltı
78	Birgün Gazetesi	?	Gazete Manşeti	Cumhurbaşkanına Hakaret	2016	?	Biz senin nefret ettiğin 35 milyonuz! Biz de işledik aynı suçu... Madem öyle bizi de alın! Çamura batırdığımız memleketi kurtarın" spotu ve "Katil ve Hırsız Erdoğan	Suç duyurusunda bulunuldu
79	Önder KONUK	?	Facebook	Cumhurbaşkanına Hakaret	2015	?	"Lan, katil, hırsız"	Tutuklama
80	Zaman GAZETESİ	Zaman GAZETESİ	Twitter	Cumhurbaşkanına Hakaret	2015	?	Erdoğan, Dağlıca'daki hain saldırıyı değerlendirdi: 400 vekil verilseydi olmazdı	Soruşturma başlatıldı
81	Hürriyet GAZETESİ	Hürriyet GAZETESİ	Twitter	Cumhurbaşkanına Hakaret	2015	?	Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Dağlıca açıklaması: '400 vekil alınsaydı bunlar olmazdı	Soruşturma başlatıldı
82	Bülent KENEŞ	Today's zaman	Twitter	Cumhurbaşkanına Hakaret	2015	?	?	İfadeye çağrıldı
83	Feyzi İŞBAŞARAN	?	Twitter	Cumhurbaşkanına Hakaret	2014	?	?	Tutuklama
84	17 yaşında öğrenci	?	Facebook	Cumhurbaşkanına Hakaret	2015	?	?	Gözaltı
85	Fadıl GEZEN	?		Cumhurbaşkanına Hakaret	2015	?	?	Gözaltı

86	Ahmet KOYUNCU	?	Facebook	Cumhurbaşkanına Hakaret	2015	?	Recep Tayyip Erdoğan'ın dindarlığı, Türkiye'nin ortalama dindarlığıdır	Gözaltı
87	Mehmet GÖKER	TBMM	Twitter	Cumhurbaşkanına Hakaret	2015	?	Esad'ı devirip Suriye petrolüne çökme heveslilerin yarattığı (İŞİD) terördür bu. Hepiniz katilsiniz; uzun adam sen de	Suç duyurusunda bulunuldu
88	Cem KILINÇ	?	Facebook	Cumhurbaşkanına Hakaret	2015	?	Diktatörün yargısı her şeyi yapabilir ama gerçekleri değiştiremez. Erdoğan aile boyu hırsızdır. Erdoğan katildir. Bunu duymak istemeyenlere kötü bir haberimiz var. Gerçekler siz onlardan kaçtıkça peşinizden gelir. Artık dağda taşta bunu okumaya, her yerde duymaya hazır olun. Hırsız, katil Erdoğan” diye yazdı	Yargılama süreci devam ediyor
89	Erkan K.	?	Facebook	Cumhurbaşkanına Hakaret	2015	?	?	Gözaltı elektronik kelepçeli ev hapsi
90	Osman Ç. İnşaat müh.	?	Twitter	Sümeyye Erdoğan'a Hakaret	2015	?	Hareket suçunu alenen ve zincirleme işlemek	Gözaltı Yurt dışı çıkış yasağı
91	Cüneyt ÖZDEMİR GAZETECİ	Cnn	Twitter	?	2015	?	?	TİB tarafından twitter hesabı kapatıldı
92	Serdar BOZKAYA	Chp Manisa gençlik kolları eski başk.	?	Cumhurbaşkanına Hakaret	2016	?		11 ay 20 gün hapis
93	Vedat TOPRAK	Arş. Gör. Anadolu Üniversitesi	Facebook	Nefret söylemi içeren ifade	2015	?	“...bütün üniformalı polisleri aynı kefeye koyuyorum evet hepsi ölsün hatta gebersin istiyorum...”	İdari soruşturma Görevden alınma

94	Gizem Y. Öğrenci	Uludağ Üniversitesi	Facebook	Cumhurbaşkanına Hakaret ve terör örgütü propagandası yapmak	2016	?	?	4 yıl 8 ay hapis cezası
95	Prof. Dr. Erbay BARDAKÇI OĞLU	Adnan Menderes Üniversitesi.	?	Osmanlıya hakaret	2016	?	“bugün muhteşem uygarlık olan doğu roma imparatorluğunun başkenti Konstantinopolis’in barbar ve bağnaz bir kabile tarafından işgalinin yıl dönümü	İdari disiplin ve ceza soruşturması - Görevden uzaklaştırma
96	Eray D.	?	?	Cumhurbaşkanına Hakaret ve terör örgütü propagandası	2016	?	?	2 yıl 5 ay hapis cezası Ceza ertelenmiştir
97	İrfan OKUR Öğretmen	Eğitim-Sen Antep şube yönetiminde	Facebook Twitter	?	2016	?	?	Soruşturma açılmıştır
98	? Veri hazırlama kontrol işletmeni	Uşak il Halk Sağlık Müd.	?	Cumhurbaşkanı ve eski başbakanlar aleyhine yazı resim paylaşma	2014	?	?	Soruşturma başlatıldı suç duyurusunda bulunuldu
99	? Veri hazırlama kontrol işletmeni	İzmir kuzey kamu hastaneleri birliği genel sekreterliği	?	Başbakan ve AKP aleyhine mesai saatleri içerisinde yazı ve fotoğraf paylaşımı	2014	?	?	Yazılı uyarı
100	? Barkod bölümünde çalışan taşeron işçisi	İstanbul Kartal Yakacık Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi	?	Başbakan hakkında hakaretvari paylaşımda bulunmak	2014	?	?	Somut delil bulunamayıp hakkında yapılacak işlem olmadığı kanaatine varıldı Ancak hesabı üzerinden kimlerin paylaşımda bulunduğunu tespit için dosya ankara c. Başsavcılığın a gönderilmiştir.
101	? Diş hekimi	Muğla Fethiye Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	?	Başbakana ve Cumhurbaşkanına hakaret	2014	?	?	Soruşturma açılmıştır ancak paylaşımın zaman aşımına uğradığı tespit edilmiştir.
102	? Sekreter	Konya Faruk Sükhan Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi	?	Başbakan aleyhine paylaşımda bulunmak	2014	?	?	Disiplin cezası almıştır.

103	S.A.G	?	Facebook	Bilişim yoluyla sosyal medya üzerinden halkı korku ve paniğe sevk etmek	2015	?	“Denizli halkının dikkatine... Araçlar bomba yüklüdür ve canlı bombalarla birlikte Denizli içerisinde.”	Soruşturma başlatılmıştır
104	? Lise öğrencisi	Adana	Twitter	Terör örgütü propagandası	2015	?	?	1 yıl 3 ay hapis cezası ceza ertelendi
105	? DBP il eş başkanı ve beraberindeki 17 kişi	Antep DBP il eş başkanı	?	Terör örgütü propagandası ve örgüt üyesi olmak	2016	?	?	Tutuklama
106	Ozan Değer Akademisyen	Ankara Üniversitesi	Twitter	Hizmet dışında, resmi sıfatın gerektirdiği itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak Valilik talebi ile soruşturma açılmıştır. Valilik Gereççesi: <i>Cumhurbaşkanlığı makamına hakaret, devletin egemenlik organının saygınlığını zedelemek, Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki düzenini değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türkiye Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratarak, Devletin güvenliğini ve kamu düzenini bozmak amacıyla hareket eden yasadışı terör örgütlerinin eylemlerini meşru göstermek, övmek ve bu yöntemlere başvurmayı teşvik edici açıklamalarda bulunmak ve bunları sosyal medya aracılığıyla yaymak...</i>	2015	Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı, ve Memurları Disiplin Yönetmeliği'nin 6/d maddesi	?	'Kınama' cezası verilmiştir.
107	? Akademisyen	Ankara Üniversitesi	Twitter	Hizmet dışında, resmi sıfatın gerektirdiği itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak Valilik talebi ile soruşturma açılmıştır. Valilik Gereççesi: <i>Cumhurbaşkanlığı makamına hakaret, devletin egemenlik organının saygınlığını zedelemek, Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki düzenini değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak,</i>	2015	Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı, ve Memurları Disiplin Yönetmeliği'nin 6/d maddesi	?	'Kınama' cezası verilmiştir.

				<i>Türkiye Devletinin ve-Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratarak, Devletin güvenliğini ve kamu düzenini bozmak amacıyla hareket eden yasadışı terör örgütlerinin eylemlerini meşru göstermek, övmek ve bu yöntemlere başvurmayı teşvik edici açıklamalarda bulunmak ve bunları sosyal medya aracılığıyla</i>				
108	Hakan Mertcan Akademisyen	?	?	“Terör örgütü propagandası yapmak-halkı kin ve nefrete sürüklemek-devletin kurum ve organlarını aşağılamak-Cumhurbaşkanına hakaret”	2016	?	?	Yargı sürecinde
109	Mustafa Şener Akademisyen	?	?	“Terör örgütü propagandası yapmak-halkı kin ve nefrete sürüklemek-devletin kurum ve organlarını aşağılamak-Cumhurbaşkanına hakaret”	2016	?	?	Yargı sürecinde
110	Selim Çakmaklı Akademisyen	?	?	“Terör örgütü propagandası yapmak-halkı kin ve nefrete sürüklemek-devletin kurum ve organlarını aşağılamak-Cumhurbaşkanına hakaret”	2016	?	?	Yargı sürecinde
111	Esin Gülsen Araştırma Görevlisi	?	?	“Terör örgütü propagandası yapmak-halkı kin ve nefrete sürüklemek-devletin kurum ve organlarını aşağılamak-Cumhurbaşkanına hakaret”	2016	?	?	Yargı Sürecinde
112	Ahmet Şık Gazeteci	?	Twitter	Hakaret,iftira,tehdit,kin ve düşmanlığa tahrik	2015	?	?	Soruşturma Açılmıştır
113	Melis Alphan Gazeteci	?	Twitter	Hakaret,iftira,tehdit,kin ve düşmanlığa tahrik	2015	?	?	Soruşturma Açılmıştır
114	Burcu Karakaş Gazeteci	?	Twitter	Hakaret,iftira,tehdit,kin ve düşmanlığa tahrik	2015	?	?	Soruşturma Açılmıştır
115	Atilla Taş Sanatçı	?	Twitter	Hakaret,iftira,tehdit,kin ve düşmanlığa tahrik	2015	?	?	Soruşturma Açılmıştır
116	Umut Oran Milletvekili	CHP		Hakaret,iftira,tehdit,kin ve düşmanlığa tahrik	2015	?	?	Soruşturma Açılmıştır
117	Hayko Bağdat Gazeteci Yapımcı	Gazeteci Yapımcı	Twitter	İftira, hakaret, kin ve düşmanlığa tahrik	2015	?	“Başkenti resmen Ermeni’ye vermişler”	Melih Gökçek 10 bin TL’lik tazminat davası açmıştır.

118	Eercan Aktaş gazeteci	?	Twittet	Halkı askerlikten soğutma, devlete ve Devlet büyüklerine hakaret ve de “terör örgütü propagandası”	2015	?	?	Dava açılmıştır.
119	Atilla Taş 2. Sanatçı	?	Twitter	Hakaret	2015	?	Başbakan Davutoğlu’nu ironik bir dille Cumhurbaşkanı’nın gölgesinde kalmakla eleştirdiği bir paylaşım nedeniyle	Dava açılmış devam etmektedir.
120	Meral Bekar Öğretmen	Adana ?	Twitter	?	2015	?	“Hışt, Adana Emniyet Müdürü Cengiz Zeybek, devletin görevi İbrahim Aras’ları öldürmekse, o devlet başına yıkılsın sen de altında kal”	Dava açılmıştır
121	Cüneyt Arat	?	Twitter	Cumhurbaşkanı’na Hakaret (kul hakkı yemekle eleştirdiği gerekçesiyle)	2015	?	?	Dava açılmıştır, sonra şikayetten vazgeçilmiştir.
122	Hüseyin Aygün Milletvekili	CHP	Twitter	Cumhurbaşkanı’na Hakaret	2015	(TCK 299)	?	4 yıl 8 aya kadar hapis istemiyle dava açılmıştır.
123	Serdar Altunkaya	?	Facebook	Cumhurbaşkanı Erdoğan’a hakaret	2015	?	?	Artvin Cezaevi’ne gönderilmiştir tutuklanarak.
124	Bülent Keneş Genel Yayın Yönetmeni	Today’s Zaman	Twitter	Cumhurbaşkanına hakaret” içeriğinde 14 paylaşımı olduğu iddiasıyla	2015	?	?	Dava açılmıştır ve bir süre tutuklu kalmıştır
125	Adana Savcısı Mehmet Turan Demirgöçer	Adana Başsavcılığı	Twitter	Facebook’ta Cumhurbaşkanı Erdoğan’ı Romanya’nın devrik lideri Çavuşesku’ya benzettiği için Cumhurbaşkanı’na Hakaret	2015	?	?	Dava Açılmıştır
126	Bahri Şenkal Yazar	Sızıntı Dergisi	Twitter	Dönemin Başbakanı Erdoğan’a hakaret	2014-2015	?	?	Ertelemeli 11 ay 20 gün hapis cezası.

127	Gökçe Fırat Çulhaoğlu Yazar	Türk Solu Gazetesi	Twitter	Eski Başbakan Erdoğan'a hakaret	2015	TCK, 125/3- a	"Çaldı yetmedi, bir de hesaba para yatırın diyor", "İstiklal Marşımızın da, istiklal savaşımızın da, İstiklal Komutanımız Atatürk'ün de, İstiklal Bayrağımızın da düşmanı Tayyiptir"	2 yıl 2 ay 7 gün hapis cezası verilmiştir.
128	Bilgin Çiftçi Doktor	?	Twitter	Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın farklı ruh hallerindeki fotoğraflarını Yüzüklerin Efendisindeki Gollum'a benzettiği için	2015	?	?	Meslekten men edilmiştir. İki yıl hapis istemi ile dava devam ediyor.
130	Günay Arslan Parti İlçe Yöneticisi	CHP	Facebook	?	2015	?	2- 13 Ekim'de çalışmıyoruz. Cenazemiz Var. Yaşam için hayatı durdur. Katil devlet hesap verecek'	İfade vermeye çağrılmıştır.
131	Suat Alay Din Kültürü Dersi Öğretmeni	İzmir Cumhuriyet Anadolu Lisesi	Facebook	Devlet büyüklerini aşağılamak	2014	?	?	Soruşturma açılmıştır.
132	Alçay Doğan öğrenci		Facebook	Cumhurbaşkanına hakaret	2014	?	?	Gözaltına alınmıştır. Ardından adli kontrol şartı ile serbest bırakılmıştır.
133	Sude Sıla Kuzu Öğrenci	Tokat	Facebook	Devlet büyüklerine hakaret	2014	?	".....Bizde katile katil hırsıza hırsız derler."	Gözaltına Alınmıştır.
134	U.R.E 13 yaşında Öğrenci	Ayvalık	Facebook	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a hakaret	2014	?	?	İfade vermeye çağrılmıştır.

**EK 2 : Mart-Nisan-Mayıs 2016’da Facebook Üzerinde Paylaşım Yapan Özel Sektör
ve Kamu Çalışanı Kişilerin Paylaşım Türleri ve Sayılarına Ait Tablo**

KİŞİ BİLGİSİ	PAYLAŞIM SAYISI Politik/Siyasi İktidara Yönelik Eleştirel- Kişisel	RW- KENDİ	İÇERİK KONU
1.Öğretmen 20-30 E	73 paylaşım 1 politik	RW	Türkmenlere yardım çağrısı yapan bir mesaj
Danıştay’da güvenlik 30-40 K	43 Kişisel foto video	-	-
Öğretmen 20-30 K	63 4 politik içinden 3’ü politik eleştirel	1 RW 3 Kendi	Ankara patlaması sonrası eleştirel mesajlar (kendi) 1 politik içerikli fotoğraf RW
Memur 30-40 E	37 1 politik	RW	Atatürk resimli 23 Nisan kutlama mesajı
Öğretmen 40-50 K	165 56 politik İçinde 48 eleştirel 109 kişisel	56 RW	6 hükümet eleştirisi 4 öğretmen maaşı eleştirisi 10 barış çağrısı 2,19 Mayıs kutlaması 3 Ankara Belediyesine eleştiri 3 savaşa hayır çağrısı 14 eleştirel köşe yazısı 6 diyanet eleştirisi
Doktor (devlet hastanesinde) 50-60 K	40 2 politik 38 kişisel	2 RW	19 Mayıs kutlaması ve TC bayrağı
Öğretmen 20-30 K	24 0 politik	-	-
Doktor devlet hastanesinde 40-50 E	157 13 politik içinde 5 politik eleştirel	13 RW	5, Atatürk resmi 2, Ank.da patlayan bomba İfade özgürlüğü hakkında. karikatür 1,19 Mayıs kutlaması 1,Gençliğe hitabe 3,Hükümet eleştirisi
Öğretmen 40-50 E	218 38 politik İçinde 16 politik eleştirel	38 RW	5 hükümet eleştirisi 11 eleştirel köşe yazısı 7 şehit haberleri 15 terör haberleri

	180 kişisel		
TCDD de memur 20-30 K	114 15 politik içinde 4 eleştirel 99 kişisel	13 RW 2 kendi	Ankara patlaması (kendi) Kadına şiddet eleşt. Laiklik eleşt. Gezi direnişi videosu 4, Atatürk resmi
Öğretmen 20-30 E	47 paylaşım 0 politik	-	-
Öğretmen 30-40 E	33 2 politik İçinde 1 eleştirel	2 RW	Terör eleştirisi Atatürk resmi
Memur 30-40 E	23 0 politik	-	-
Öğretmen 20-30 K	34 0 politik	-	-
Banka Denetçisi 20-30 K	55 0 politik	-	-
20. Öğretmen 20-30 K	53 1 politik	RW	23 Nisan kutlama
Uzman (devlet) 40-50 K	40 0 politik	-	-
Memur 40-50 K	48 3 politik 0 eleştirel	3 RW	23 Nisan kutlaması Atatürk resmi Şehit haberleri
Öğretmen 20-30 K	68 4 politik 0 eleştirel	4 RW	Şehit haberi 19 Mayıs kutlaması 2 Kilis'in bombalanma haberi
Memur 30-40 K	38 3 politik içinde 3 eleştirel	3RW	Ali İsmail Korkmaz hk. Suruç hk. Madımak hk.
Öğretmen 30-40 K	26 0 politik	-	-
Hemşire(devlet) 30-40 K	63 0 politik	-	-

Hemşire(devlet) 20-30 E	33 5 politik İçinde 1 eleştirel	2 RW	1 Hükümet eleştirisi Sağlık personeli şiddet haberleri Sağlık personeli eylem haberi
Memur 50-60 E	6 0 politik	-	-
Memur 40-50 E	23 3 politik İçinde 2 eleştirel	2 RW 1 kendi	1,Ankara patlaması-kendi 1,Terör kınaması- kendi 1,19 Mayıs kutlaması-RW
30. Diş hekimi (devlet) 40-50 K	42 2 politik	-	23 Nisan kutlaması 19 Mayıs kutlaması
Hemşire(devlet) 20-30 E	11 2 politik içinde 1 eleştirel	1 RW 1 kendi	Sağlık bakanlığı eleştirisi 23 Nisan hk.
Bürokrat 40-50 E	14 4 politik 0 eleştirel	3 RW	-
Bürokrat 30-40 E	10	Fotoğraf	-
Öğretmen 50-60 E	37 8 politik 0 eleştirel 7 dini	10 RW	Ankara patlaması haberi Terörü lanetleyen haberler
Mühendis (devlet) 20-30 E	24 0 politik	-	-
Mühendis (devlet) 40-50 E	38 4 politik	-	Şehit haberleri Müzakere süreci ilgili haberler
Memur 30-40 K	9 0 politik	-	-
Memur 30-40 E	64 14 politik	4 RW	Şehit haberleri Terörü lanetleyen yazılar
Öğretmen 30-40 E	12 0 politik	-	-
40. Tekniker (devlet) 50-60 E	8 0 politik	-	-
Uzman (devlet) 30-40 E	28 7 politik	5 rRW	Şehit haberleri ilgili paylaşımlar Vatan bölünmezliği ile ilgili paylaşımlar

İşçi (devlet) 50-60 E	2 0 politik	1 RW	Bayrak
Mühendis (devlet) 30-40 K	47 10 politik içinde 9 politik eleştirel	4 RW	4 Ormanlarla ilgili hükümete eleştirel. 5 Genel anlama hükümete eleştirel.
Memur 20-30 E	55 9 politik içinde 7 eleştirel	1 RW	4 Barış çağrısı 3 Suruç patlamasına eleştirel. 2 Ankara Patlaması hk. Haber
Polis 20-30 E	10 7 politik	3RW	1 19 Mayıs kutlaması 1 23 Nisan kutlaması 3 terör lanetlemesi 2 şehit haberleri
Polis 20-30 K	18 4 politik	1 RW	4 şehit haberi
Asker 30-40 E	6 1 politik	1 RW	1 şehit haberi
Öğretmen 40-50 E	68 12 politik içinde 2 eleştirel	4 RW	3 şehit haberi 2 hükümeti eleştiren yazı 19 Mayıs 23 Nisan kutlamaları
Müessil- özel sektör 30-40 K	87 13 politik içinde 7 eleştiri	3 RW	4 hükümet eleştirisi 3 sağlık bak. Hk.eleştiri 4 şehit haberi 19 Mayıs 23 Nisan kutlaması
Doktor 50-60 K	119 67 politik içinde 28 eleştirel	34 RW	Genel olarak hükümet eleştirisi. Milli merkez çağrısı
Doktor 60-70 K	150 59 politik İçinde 17 eleştirel	58 RW	Ankara Belediyesi eleştirisi Hükümet eleştirisi Hastane eleştirisi Ormanlar hk. Politik eleştiri
Ziraat mühendisi 40-50 E	13 3 politik	1 RW	2 şehit haberi
Antrenör 10-20 E	45 5 politik	4 RW	2 şehit haberi 2 Milli takım eleştirisi

İşçi 30-40 E	69 27 politik içinde 9 eleştirel	1 RW	Genel anlamda hükümet eleştirisi Çözüm süreci eleştirisi
Antrenör 20-30 E	11 2 politik	-	2 şehit haberi
Turizm 20-30 E	54 4 politik içinde 1 eleştiri	2 RW	Şehit haberleri Hükümeti spor politikaları yönünden eleştiri
Sigortacı 20-30 E	23 8 politik içinde 2 eleştirel	3 RW	2 adet, Gezi Direnişi paylaşımı CHP paylaşımları Atatürk resimleri 23 Nisan 19 Mayıs kutlama mesajları
Sigortacı 30-40 E	46 23 politik içinde 7 eleştirel	5 RW	Aleviler ile ilgili hükümeti eleştiren paylaşımlar CHP paylaşımları AKP karşıtı paylaşımlar AKP seçmeni karşıtı paylaşımlar
Emlakçı 60-70 E	34 12 politik İçinde 2 eleştirel	11 RW	AKP medyası eleştirisi Hükümet eleştirisi Şehit haberleri
Bankacı 20-30 K	4 0 politik	-	-
Satış temsilcisi 30-40 E	55 8 Politik İçinde 2 eleştirel	4 RW	Ankara patlaması 1 Mayıs Gezi Direnişi hk. Haber Alevi ayrımcılığıyla ilgili paylaşımlar
Esnaf 30-40 E	34 4 politik içinde 2 eleştirel	2 RW	Suriye politikası eleştirileri
Medikal sektörü 20-30 E	12 0 politik	-	-
Öğretmen (özel) 20-30 K	32 11 politik İçinde 5 eleştirel paylaşım	9 RW	Eleştirel köşe yazıları Suriye politikası eleştirisi Hükümet karşıtı yazılar Ankara patlaması

Turizmci 20-30 E	68 8 politik	4 RW	Ankara patlaması kınama Terörü lanetleyen resimler 23 Nisan 19 Mayıs kutlamaları
Fizyoterapist 20-30 E	45 4 politik içinde iki eleştirel	1 RW	Ankara patlaması kınama Terörü lanetleyen mesajlar 2 Hükümete karşı eleştirel köşe yazısı
Öğretmen (özel) 30-40 E	78 19 politik içinde 3 eleştirel paylaşım	12 RW	18 Mart 23 Nisan 19 Mayıs kutlamaları Ankara patlaması haberleri Şehit haberleri Hükümet aleyhinde eleştirel köşe yazıları
Şoför 20-30 E	12 1 politik	-	Şehit haberi paylaşımı
İşçi 40-50 E	47 17 politik içinde 6 eleştirel	-	Hükümet hk. Genel eleştiriler Yandaş medya hk. Eleştiriler AKP gençlik kollarına eleştiriler
Mühendis 20-30 K	23 2 politik	2 RW	23 Nisan 19 Mayıs kutlamaları
Mühendis 30-40 E	36 12 politik	5 RW	18 Mart 23 Nisan 19 Mayıs kutlamaları Ankara patlaması kınaması Terörü lanetleyen mesajlar 1 Mayıs resimleri
Muhabir 20-30 E	49 0 politik	-	-
Kameraman 40-50 E	78 3 politik	3 RW	18 Mart 23 Nisan 19 Mayıs kutlamaları
İşçi 40-50 E	23 0 politik	-	-
Marangoz 50-60 E	32 18 politik içinde 3 eleştirel	5 RW	Ankara patlaması haberleri Terör kınamaları Atatürk, Türk bayrağı resimleri Hükümete karşı eleştirel köşe yazıları

Acil tıp teknikeri 20-30 E	56 8 politik	3 RW	Ankara patlaması haberleri TSK haberleri PKK lanetleyen resimler yazılar
Esnaf 20-30 E	32 4 politik	4 RW	Türkmenlere yardım çağrısı PKK aleyhinde yazılar
Muhasebeci 40-50 K	35 12 politik İçinde 5 eleştirel	6 RW	Ankara patlaması kınaması Hükümet hk. Eleştirel köşe yazıları 23 Nisan 19 Mayıs kutlama mesajları CHP lehine paylaşımlar
Esnaf 40-50 E	24 3 politik	3 RW	-
Emlakçı 60-70 E	58 37 politik İçine 11 eleştirel	18 RW	Hükümet hk. Eleştirel köşe yazıları Çözüm süreci eleştirisi paylaşımları PKK' yı lanetleyen mesajlar HDP aleyhinde resimli paylaşımlar
Müzisyen 40-50 E	33 10 politik İçinde 4 eleştirel	4 RW	Hükümet hk. Eleştiri yazıları AKP hakkında eleştiri yazıları Yandaş medya eleştirisi Barış çağrısı içerikli paylaşımlar
Müzisyen 30-40 K	23 11 politik İçinde 5 eleştirel	3 RW	Yandaş medya eleştirileri Barış çağrısı yapılan paylaşımlar AKP ve MHP 'ye eleştiri içerikli resimli paylaşımlar
Avukat 30-40 E	45 12 politik	7 RW	18 Mart 23 Nisan 19 Mayıs kutlama paylaşımları Atatürk resimleri Ankara patlaması haberleri Pkk yı lanetleyen paylaşımlar
Akademisyen 20-30 E	20 2 politik	2 RW	Ankara patlaması haberleri

Antrenör 30-40 K	15 0 politik	-	-
Bankacı 20-30 E	35 3 politik	3 RW	Ankara patlaması haberleri Terörü kınayan mesajlar
İşçi 20-30 E	14 0 politik	-	-
Mühendis 20-30 E	30 2 politik	2 RW	23 Nisan 19 Mayıs kutlama paylaşımları
Eğitim danışmanı 20-30 E	39 3 politik	3 RW	18 Mart 23 Nisan 19 Mayıs kutlama paylaşımları
Fotoğrafçı 30-40 E	98 27 politik	1 RW	Suriye savaşıyla ilgili paylaşımlar
Antrenör 30-40 E	24 0 politik	-	-

Ek 3 : Görüşme Soruları

1. Sosyal medyada, günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?
2. Sosyal medya üzerinden kimleri takip ediyorsunuz? (aile, arkadaş, iş çevresi, yazarlar, politikacılar, markalar vb.)
3. Sosyal medyada başkalarının paylaşımlarına yorum yapıyor musunuz? Hayır, ise neden?
4. Sosyal medyada başkalarının politik paylaşımlarına yorum yapıyor musunuz? Hayır, ise neden?
5. Sosyal medyada kendiniz politik paylaşımlarda bulunuyor musunuz? Hayır, ise neden?
6. Sosyal medyada paylaşım yaparken çekindiğiniz konu ve kişiler var mı? Varsa, ne ve kimler?